

AZ
ISKOLÁN KÍVÜLI NÉPOKTATÁS
ÉS A NÉPJÓLÉT

REFORMESZMÉK ÉS JAVASLATOK AZ ISKOLÁN
KÍVÜLI NÉPOKTATÁS ÉS A TÁRSADALMI NÉP-
= JÓLÉTI TEVÉKENYSÉG KÖRÉBŐL =

ÍRTA:
KÁROLYI SÁNDOR
SZATMÁRNÉMETHI-I ÁLL. EL. ISK. IGAZGATÓ.

SZATMÁR-NÉMETHI,
BOROS ADOLF KÖNYVNYOMDÁJA.
1914.

Nemzeti fény a cél,
Hogy elérd, forrj egybe, magyar
nép.

. . . A haza minden előtt!

Kölcsey.

Tartalom.

	Lap.
Előszó	3
1. A népiskola kihatósága	11
2. Az iskolán kívüli népoktatás múltja	18
3. A magyar intelligencia nemzeti hivatása	24
4. Néhány szó a szövetkezetekről	31
5. Népművelés-népvezetés	35
6. Népművelés, társadalom-szervezés; a szocializmus megoldása	40
7. A tanító és a Magyar Gazdaszövetség	51
8. A tanítóság a népjóléti munkásság terén	56
9. A népjólét előmozdításának útja, módja és eszközei	62
10. A szövetkezetek hatása a népjólét előmozdítására	76
11. A néptanító társadalmi működése	81
12. Elmélet és gyakorlat	86
13. Társadalmi egyesületeink reformja	91
14. Közjóléti egyesületek	97
15. Népoktatás a kaszárnyákban	102
16. Népművelés — politikai iskolázottság	109
17. Tanítótanársági élet az iskolán kívüli népoktatás szolgálatában	119
18. Általános tanító-egyesületek az iskolán kívüli nép- oktatás szolgálatában	126
19. Tanítótársadalmi élet az iskolán kívüli népoktatás szolgálatában	137

20. A tanítóképzők az iskolán kívüli népoktatás szol- gálatában	150
21. Nemzeti közszellem	160
22. Társadalmi fejlődésünk	166

FÜGGELÉK:

Idealizmus és realizmus, a nemzeti társadalom és a tanítói hivatás szempontjából tekintve	169
I. Nemzettársadalmi bajok és panaszok.....	171
II. Az idealizmus és a realizmus helyes fel- fogása s egymáshoz való viszonya	176
III. Az idealizmus szerepe az emberiség tör- ténelmében és fejlődésében	180
IV. Az idealizmus a tanítói hivatás szempont- jából tekintve.....	184

Előszó.

Ezen művet — abból a szempontból kiindulva, hogy az iskolán kívüli népoktatás és a népjólét előmozdítására irányuló társadalmi tevékenység alapján véve nem egyéb, mint a néptársadalom megszervezésének és vezetésének a közös kérdése, minélfogva az a tanítóság és a vezetésre hivatott társadalmi intelligencia közös feladatának tekintendő, — nemcsak a tanügyi körök, hanem — az ügy érdekében való agitáció céljából — a társadalom egyéb hazafias értelmiségi köreinek a kezébe is szántam; azért abban a szigorúan szakszerű szempontokat és részletezéseket mellőztem, az lévén különben is a vezérelvem, hogy az első dolog e tekintetben — az általános szempontok és irányelvek tisztázása és kitűzése mellett s ezeknek megfelelően — az *ügy* országos rendezése és szervezése által a lehetőségig egységes és szilárd alap megteremtése s ebből a célból az agitáció minél erőteljesebb felvétele; a részletkérdéseknek: a szakdolgozoknak, a gyakorlati teendőknél és munkaprogramoknak a helyi és országos érdekeknek megfelelően való megállapítása és kitűzése az egész vonalon csak ezután, ezen az alapon, a dolgok természetes fejlődésének rendjén következhetik.

Ezeket előrebozsátva, áttérek könyvem megjelenésének indokolására.

Mint néptanító több, mint két évtized óta szolgálom gyakorlatilag — ifjúsági egyesület, olvasó- és gazdakörök, szabadoktatási előadások, tanfolyamok stb. szervezése és vezése által, — s több mint egy évtized óta irodalmi téren is — a sajtó útján — ez ügyet, mely ekként valósággal a lelkemhez forrt s amelynek ennél fogva rendületlen hűségű munkása vagyok és maradok. Ez a körülmény indított arra az elhatározásra, hogy most, midőn a hosszabb idő óta tartó válságos gazdasági viszonyoknak s a különben is gyenge és határozatlan magyar társadalmi közszellem ezzel összefüggő ellanyhulásának ez ügyre nézve káros, sőt romboló hatását látom, tapasztalom, összegyűjtsem az ezen tárgyban eddig szerzett gyakorlati tapasztalataim alapján írt s a lapokban megjelent közleményeimet s azokat részben változtatlanul, részben a szükség szerint átdolgozva, módosítva, kiegészítve s számos eddig még sehol sem közölt dolgozattal megtoldva, közrebocsássam s az ügynek ezáltal is szolgálatot tenni törekedjem.

Munkám megírásának és közrebocsátásának különben egyéb tárgyi indító-okai is voltak.

Láttam és látom, hogy az iskolán kívüli népoktatás ügye — dacára a néhány év előtti felbuzdulásának, — csak nem tud hazánkban erősebben meggyökerezni s valódi nemzetmentő fontosságához mért támogatást nyerni; a stagnálás, sőt itt-ott már a visszafejlődés jelei is mutatkoznak; láttam s látom, hogy hazánkban úgy az iskolán kívüli népoktatás, mint a társadalmi népjóléti tevékenység terén, szétforgácsolt erőkkel, egységes és összefoglaló eszmék, vezérlő-gondolatok és szervezkedések nélkül, többé-kevésbé elszigetelt, épen ezért úgy a reáfordított munka- és anyagi áldozatokkal, mint a nagy nemzeti céllal megfelelő arányban nem álló eredményű, erőtelens munkálkodás folyik; láttam s látom, hogy a tanügy hivatalos vezetői és munkásai s a magyar „laikus”-nak tartott értelmiség csak nem tudnak egymásra találni s a közös célra (mely amellet, hogy elsődrendű nemzeti érdek, az utóbbinak egyúttal jól felfogott kasztérdeke is), a nép —, illetve általában a nemzeti társadalom egységes megszervezésére és vezetésére egyesülni; láttam s látom,

hogy egyrészt az egyéni és osztályönzés s a sivár haszonlesés mindinkább elhatalmasodó uralma, másrészt a szűk látókör, az alaptalan előítéletek s az ezekből eredő elfogultság, a kicsinyes részletekben elmerülő tájékozatlanság és tudatlanság legyőzhetetlennek látszó akadályokat képeznek az ügy kedvező fejlődésének és győzelmes előhaladásának útjában; láttam s látom, hogy míg a nemzetársadalmi közélet egyéb és csekélyebb jelentőségű ügyeinek, kérdéseinek, aránylag rövid idő alatt, egész irodalma keletkezett, addig ezen nagy és nemzetfontosságú kérdés nálunk irodalmi téren teljesen el van hanyagolva; oly mű, mely ezen kérdést lehetőleg teljes összefüggésében, gyakorlati tapasztalatok és szempontok alapján tárgyalná, a magyar irodalomban, a Sassi Nagy Lajos régebben megjelent „A XX. század igazi népnevelői” című jeles művét kivéve, — tudtommal — eddig nem jelent meg; — és mert lelkemből meg vagyok győződve afelől is, hogy a közgazdasági alapon felépítendő iskolán kívüli népoktatás s ezen a réven az egységes nemzeti társadalom megszervezésének és helyes irányú vezetésének mielőbbi sikeres megoldásától hazánk, illetve a magyarság léte, jövője függ: mindezek a szempontok csak megerősítettek abban a felfogásomban, miszerint elérkezett az ideje annak, hogy ezen annyira fontos és annyira elhanyagolt ügy napirendre hozása és lehető megoldása érdekében, a minél szélesebb körű agitáció megindításával, végre a komoly kezdeményező lépések megtétesenek

Ezen mű tartalma nem szerves egységbe, — hogy úgy mondjam — tudományos rendszerbe foglalt: hiszen a kérdés oly, mélyreható, annyi érdeket és érdekkört érintő s ezért annyira szétágazó és ma még kiforratlan is, hogy arról kimentő s tudományosan rendszeres munkát írni ma még nem is lehet. A feladat — felfogásom szerint — ma még más nem lehet, mint az ügynek — a közvélemény tájékoztatása és megnyerése céljából — irodalmi téreni napirendre hozása s az eddigi és az ezután felmerülő újabb tudományos és gyakorlati szempontok, megoldási módok és javaslatok felvetésével és minél szélesebb körű megvitatásával, a végleges és megnyugtató országos szervezeti megoldásig a

napirenden való tartása. A többit azután a természetes fejlődés meghozza magával. — Csak ily úton és módon alakulhat ki nálunk az egyedül célravezető közgazdasági alapon felépítendő iskolán kívüli népoktatás (szabad oktatás) egységes és tudományosan megállapítandó országos rendszere és szervezete, mely — a fejlődés természetes rendjénél és erejénél fogva—a szabad oktatás szintén kiépítendő felsőbb fokozatainak kialakulását is hathatósan előmozdítván, létrejön ekként egy egységes alapon szervezett, a lehetőségig egységes és összefüggő, erős, hazafiasán művelt, életképes nemzeti társadalom, mely ma nincsen meg, de amelynek megteremtése, azt hiszem, mindennél fontosabb és előbbrevaló nemzeti érdek,

Az ezen könyvben foglalt egyik-másik közleményt régebben, 8-10 évvel ezelőtt írtam; ezek azonban annyira aktuálisak — sajnos — ma is, mint annak idején. A legtöbb közlemény teljesen önálló, s legnagyobbrészt különböző időkből és körülmények között megjelent dolgozatokról lévén szó, a bennük néhány közös tárgyra vonatkozóan a megoldási mód tekintetében kifejtett javaslatok árnyalat —, illetve fokozatbeli eltéréseket, különbségeket tüntetnek fel; ezek felvétele azonban nem volt fölösleges, mert a kérdés többoldalú, teljesebb kifejtésére és megvilágítására szolgálnak s különben is valamennyit egységes felfogás s nyíltan kifejezett, vagy a sorok között kiolvasható közös alap gondolat s közös végcél fűzi össze: *megnyerni a hazafias magyar értelmiséget a népszervezés és vezetés nagy feladatának s ezen a réven szolgálni az iskolán kívüli egységes nemzeti népoktatás és a szociális társadalmi tevékenység nemzetfontosságú érdekeit.*

A mondottakhoz képest célja ezen — sok tekintetben az uttörés nehéz és hálátlan feladatát teljesítő — műnek: hogy kimutassa és beigazolja az iskolán kívüli népoktatás és a népszervezés és vezetés ezzel kapcsolatos kérdéseinek nemzetünk sorsára való döntő befolyását s a megoldás égetően sürgős voltát; hogy felkelteni segítsen az érdeklődést s a tetterre kész ügybuzgalmat ezen kérdések iránt azokban a körökben, melyeknek hazafias hivatásuk az e téren vezetők,

irányító, illetve közremunkáló tevékenység, amelyeknél eddig azonban hiányzott a hajlam és fogékonyság ezen hivatás betöltésére; kimutatni — legalább nagyjából — azokat a kölcsönhatásokat és összefüggéseket, melyekkel a nemzeti élet különböző tényezői — egyesek úgy, mint testületek és intézmények, — ez ügyre nézve bírnak, illetve bírhatnak s reámutatni azokra a utakra és módokra, amelyek szerint ezek egymással kapcsolatba s ekként ennek a nagy nemzeti ügynek a szolgálatába állíthatók; felhívni a közfigyelmet arra az eddig nem eléggé ismert és méltányolt igazságra, hogy *csak a lehetőségig egységes és erőteljesen megszervezett közgazdasági, illetve szociális alapon építhető fel az iskolán kívüli népoktatás, a helyes irányú népszervezés és vezetés, a népjólétet és nemzettársadalmi egységet megeremtő s valóban nemzetmentő és megerősítő népműveltség megvalósulása;* gyakorlati tapasztalatok alapján reámutatni az e téren sokhelyt, sőt mondhatni, hogy többé-kevésbé csaknem mindenütt fennálló nehézségekre, akadályokra s ezek lehető elhárításának módjaira és eszközeire; reformeszméket s javaslatokat fölvetni ezen nemzetfontosságú kérdés országos rendezése és helyes megoldása tekintetében. Mindezt — a nemzet-társadalmi egység és erő érdekében — az erők tömörítésének jegyében.

Számolni kívánok azzal a kétségtelen ténnyel is, hogy az ezen munkában jelzett célok és munkafeladatok számottevő megvalósítása csak úgy remélhető, ha azok megoldásában — a szorosan vett anyagias szempontok mellett — az egyéni önzésen és érdekeken felülemelkedő és a nemes idealizmusból táplálkozó önzetlen és vállvetett hazafias buzgalom és lelkesedés is — fent és lent egyaránt — kiválóan érvényesülni fog. Hogy ez a mai önző, anyagias s önmagát dicsekvően „reális”-nak nevező korban s adott nemzettársadalmi viszonyaink, között mily nagy kérdés, azt hiszem, fölösleges bizonyítgatnom. Épen azért hiányos lenne e munka, ha abban az iskolán kívüli népoktatás és a társadalmi népjóléti tevékenység kérdéseivel, feladataival kapcsolatosan s azok sikeres megoldásának előmozdítása

szempontjából, a kor — népeket, nemzeteket, társadalmakat úgy, mint egyeseket irányító — két legfőbb eszméjével és világnézetével: az idealizmussal és a realizmussal behatóbban nem foglalkoznám. Eme feladatnak kívánok tehát eleget tenni könyvem függetlenül csatolt második részében.

Még csak egyet. Nagy célok és feladatok a kishitűség útján, apró, kicsinyes eszközökkel meg nem valósíthatók: ez indoka és alapelve a könyvemben foglalt s itt-ott talán túlságosan idealisztikusaknak, sőt optimisztikusaknak és merészeknek látszó eszméknek és javaslatoknak. Arra kérem munkám bírálót, hogy — méltányolva a felhozott indokokat, — végleges ítéleti következtetésüket ne annak egyes kiszakított részteleiből, hanem lehetőleg a mű általános szelleméből és irányzatából vonják le. — Tudatában vagyok annak is, hogy ily, sok ellentétes érdeket, törekvést és életfelfogást érintő, úttörés és agitáció céljából írt, radikális irányú mű sok ellentétes véleménybe ütközik; ezért, hiába tagadnám, bizonyos aggodalommal bocsátom útnak e könyvet: mert abban, egyedül a nagy célt tekintve, minden irányban őszintén, kendőzés nélkül, talán szokatlan szókimondással adok kifejezést benső igaz meggyőződésemmek. Attól tartok, hogy könyvem sebezni talál ott, ahol gyógyítani szeretett volna; lehet, hogy — az elvi, illetve a rendkívül kiterjedt és kiélesedett s a nemzeti álláspontot végzetesen elhomályosító és gyengítő osztályérdekek és ellentétek miatt — megértő méltánylás helyett legyőzhetetlen elfogultsággal, félreértéssel, félremagyarázással, sőt ellenséges fogadtatással találkozik különösen ott, azokban a körökben, ahol a kölcsönös megértésnek, egyetértésnek s az egységes nemzetmentő és építő munkásságnak az útját kívántam csekély erőmtől telhetően előkészíteni, egyengetni; az is lehet, hogy itt-ott tévedtem, vagy túllöttem a célon: mentségemül szolgáljon azonban az az erős hitem, hogy ebben a nemzetfontosságú, de még kiforratlan és felette nehéz kérdésben őszinte, igaz és mindenekfelett magyar szóra és beszédre van ma szükség: a kendőzés, potemkini takargatás a nemzet elleni bűn. Egyben-másban, ismétlem, tévedhettem, — hiszen

csalhatatlan dogmákat felállítani, kivált ezen a téren s ma még, nem is lehet s tévedni emberi dolog, — bántani, érdekeiben sérteni azonban sem egyeseket, sem intézményeket vagy társadalmi osztályokat nem akartam. Amit megírtam, azt egyedül a nemzeti ügy iránti szeretetből írtam s ebben egyedüli ösztönzőm és irányítóm a minden egyéni és osztályérdeken felülálló nemzeti közérdek és fajszeretet volt.

Minden hazafias magyar ember lelkében él a forró óhajlás, — ez táplálja az én lelkemet is, — hogy egységesnek, nagyoknak és boldognak lássuk ezt a nemzetet; ez az óhaj azonban csak úgy nyerhet megvalósulást, ha a „vezető” magyar értelmiség *tényleg* betölti vezetői hivatását, — ez a kérdések kérdése s erre igyekszik könyvem (talán elsőül) radikális feleletet adni -, ha ekként, az eddigifásult közömbösséget levetkezve, mindnyájan — tehetségünkhöz és hivatásunkhoz képest, az egyéni és osztályérdekek szűk körén túl is — közremunkálunk a nemzeti egység, nagyság és boldog jövő szilárd alapjainak lerakásán.

Ha ennek a nagy célnak az előmozdítása érdekében e munkával bármily csekély szolgálatot tennem sikerült, célo-mat elértem.

Szatmár-Németi, 1914. március hó.

Károlyi Sándor.

A népiskola kihatósága.

„Amilyen az iskola, olyan lesz a társadalom, a nemzeti jövő,” „Akié az iskola, azé a jövő,” — mindezek régi és szép szólamok; ma már azonban — kivált a népiskolák tekintetében s főleg magyar nemzeti szempontból — nagyrészen idejüket multák, illetve nem fedik a teljes valóságot. Igaz ugyan, hogy népiskoláink folytonosan javulnak, tanítók képzettsége emelkedik; mindamelllett tagadhatatlan, hogy a népiskolák — a sok anyagi és munkabeli áldozatok dacára, tőlük nem függő okokból — nem sokat — s főleg kihatot — tehetnek a nemzeti társadalom és közélet óhajtott irányú és méretű kialakulására.

Ennek okai (a legjobb iskolánál is.) főleg a következők: 1. A tanköteles korú gyermekek testi, lelki fejletlensége. 2. Az iskola (főleg nevelői) munkáját napról-napra jobban rontja a szülői ház és a társadalom. 3. Az iskolai koron túl, a serdülő és a felnőtt korú egyén oly szellemi, erkölcsi és anyagi áramlatok légkörébe jut, melyek, az évek multával, a legjobb iskolai, sőt családi nevelés hatását is képesek ellensúlyozni, sőt eltörölni s az egyént a saját képükre formálni.

Ez igazságok felismerése az utóbbi időkben mind szélesebb körökben tért hódít s mindinkább közmeggyőződéssé válik az a faktum, hogy a minél szélesebb alapon álló nemzeti irányú népevelés kellő megvalósítására népiskoláink nemcsak nemzetiségi és egyéb kedvezőtlen viszo-

nyaink (szegénység, hiányos iskolalátogatás, iskola- és tanítóhiány stb.) miatt, hanem azért sem voltak eddig képesek, mert a népiskola, egymagában, a népműveltség tekintetében oly teljes egészet és maradandót, mely a mai életviszonyoknak egyszersmindenkorra megfelelné, legjobb igyekezete mellett sem nyújthat; hogy a népiskola csak alapot ad, melyre folytatólag és fokozatosan föl kell építeni — az iskolából kikerült ifjú növekedtével párhuzamosan — a népműveltség egész épületét s ennek a munkának folytonosnak kell lennie és a népegyén egész életén át kell tartania.

Meggyőző tapasztalatok mutatják ugyanis, hogy a népiskolában éretlen és fejletlen korban szerzett tanulmányok, ismeretek túlnyomó része később az életben, — mire az egyén valóban hasznát vehetné, — folytonos gyakorlás és továbbképzés nélkül, feledésbe merül, úgy, hogy némi írási, olvasási és számolási készségen kívül, vajmi kevés és fogyatékos az az ismeret, amellyel még rendelkezik. Annyi bizonyos, hogy távolról sem felel meg sem a nehéz életviszonyokkal küzdő nép, sem pedig a nemzeti állam jól felfogott érdekeinek. Ehhez járul még az a tény is, hogy az iskolából kikerült és a serdülő korba lépő gyermek-ifjúság minden vezetés nélkül maradván, védtelenül ki van téve a nemzetiségi, vallás- és hazaellenes fölforgató tanok s erkölcsrontó befolyások hatásának. Elszomorodva látja a tanító, hogy legjobb tanítványai, az iskolából kikerülve, néhány év múlva miként válnak, a környezeti viszonyok s a rossz társaság befolyása alatt, feslett erkölcsű, duhaj korcsma-hősökké s a nemzeti társadalomra nézve selejtes, értéktelen, sőt kártékony elemekké.

Ha így áll a helyzet az iskoláztatásban részesült ifjúságra nézve is: mit mondjunk akkor az iskolai oktatásban egy vagy más okból nem- részesült, analfabéta — s kivált nemzetiségi — ifjúságról és felnőtt komákról?!

A népiskolai nevelés-oktatás eredményéről és az életre való kihatásáról lévén szó, meg kell emlékezni egy közkeletű jelszóval: az állami népiskolák magyarosító hivatásáról.

E kérdésről meg van a magam — gyakorlati tapasztalatokon alapuló — véleménye. Ezen véleményem, mely részben a fentiekből folyik, a következő: Nem tartozom azok közé, akik az állami népiskoláktól az u. n. „magyarosítás” tekintetében is sokat, *mindent* várnak. Nem pedig 1.) azért, mert a népiskola ma még tulajdonképpen csak *gyermekiskola*; 2.) mert a magyar beszéd még nem magyar érzés és hazafiság; 3.) mert a műveltebb és gazdagabb s külföldi fajrokonokkal bíró nemzetiségekben nem tudom a c nemzeti egység és jövő kétségtelen előnyét látni; 4.) és mert nem osztom, sőt veszélyesnek tartom azt a felfogást, hogy az állami iskolák magyarosító hatása a későbbi népgenerációkban fog megnyilvánulni. Mindezekre való tekintetből elegendő csupán a világpolitikai helyzetnek ami csigaléptekkel való haladásunkra nem váró alakulásaim hivatkoznom.

Ezen a szemponton alapul azon véleményem, mely szerint az állami iskola, annak munkája, nemzetiségi vidéken, az erőteljes *szervezetbe* foglalt (illetve foglalandó) helyi intelligencia szoros felügyelete, ellenőrzése (természetesen nem a szakszerűség, hanem csupán a nemzeti érdekek szempontjából) és *felelős* támogatása alá helyezése s ez alapon az iskolán kívüli népoktatás megfelelő szervezése nélkül nem nemzeti védővár vagy pláne hódító eszköz, hanem — végeredményben — kész nemzeti veszedelem — lehet. Sokat lehetne erről mondani. Le akarom-e az eddigi okfejtéssel a népiskola jelentőségét kicsinyelni s nemzetfontosságú hivatását leszállítani-e? Nem, sőt ellenkezőleg. Én azt hiszem, hogy akkor teszünk legnagyobb szolgálatot úgy a nemzeti államnak és társadalomnak s a nemzet létérdekeinek, mint a népiskolák ügyének is (Közbevetőleg megjegyzem, hogy a népiskola és általában minden iskola nem *öncél*, hanem *eszköz* a társadalom, a nemzet szolgálatára.), ha nem altatjuk el a, sajnos, különben sem valami éber, erős és tevékeny fajszellemmel bíró nemzet faji lelkiismeretét holmi szépen hangzó, de üres, valódi tartalom nélküli frázisokkal, hanem akkor, ha — a gyakorlati életből merített tapasztalatok kellő figyelembevételével mellett — e nagyfontosságú kérdéshez méltó higgadt tárgyilagossággal vizsgáljuk meg, hogy mit *lehet* és mit *kell* várnunk a nép-

iskolától s ha ekként igyekszünk minél alaposabb, a gyakorlati élet és tapasztalatok alapjára épített véleményt mondani a népiskola *valódi* hivatásáról és jeletőségéről.

Figyelembe véve már most a népiskola kihatóságának, a fentiek szerint, ily korlátolt voltát, két kérdés merül fel: az első az, hogy mily módon kellene népiskolai oktatásunkat reformálni, abból a célból, hogy a népiskola természetes hivatásának visszaadassék s az oly szellemi és testi nevelést adjon növendékeinek, amely tényleg azok korához, testi és szellemi erejéhez mért s amelyre, mint maradandó, szilárd alapra, biztosan lehessen mindenkor számítani és építeni; a második kérdés pedig az, hogy melyek azok a további eszközök és szeivezeti intézmények, amelyek alkalmasak és hivatva vannak arra, hogy a népiskola által nyújtóit népműveltségi alapra a falakat és a tetőzetei is felépítsék.

Az első kérdés tekintetében az a véleményem, hogy fölösleges, célra nem vezető, sőt felette-aggályos dolog a mindennapi tanköteles korú gyermekeket a tanulni- és tudnivalók oly halmazával rohanni meg, hogy ezáltal azok testi fejlődése — e testileg úgy is erősen csenevészedeő generáció nagy kárára — akadályoztassék s gyenge és még játékos lelkük a tömegtanítás és az általánosan megszabott s fejletlenségüknél fogva még kellően meg nem értett és emésztett s épen ezért — miként fentebb említem - túlnyomó részben úgy sem maradandó természetű ismeretek erőszakolása folytán az iskolától s a tanulástól megcsömörljék s gyermaki lelkük zománca pusztulásba menjen.

Szűkíteni kellene (e tekintetben csupán a célszerűség szempontja lehet irányadó) főleg a reálismeretek anyagát a népiskolában; hagyni későbbre: a gazdasági népiskolára, az ifjúsági egyesületre s a felnőtteknek tartandó népies ismeretterjesztő előadásokra és tanfolyamokra; a népiskolában a *főszűlyt* az olvasás- és íráson, magyar nyelven és egyszerű számvetésen kívül a szív- és kedélyképző tárgyakra, (rajz, ének), a kézügyesség fejlesztésére, testgyakorlatokra, testfejlesztő játékokra, kirándulásokra s a tulajdonképeni (a család és a társadalom e tekintetbeni káros hatását is ellensúlyozó) nevelés munkájára kellene fektetni. Ma — kény-

szerűségből — mindenhez hozzákap, hozzáfog a népiskola, de semmit tökéletesen, az észszerű és óhajtott célnak megfelelő alapossággal el nem végez. Munkájának eredményében több látszat, mint a valódi érték.

Hogy az elemi hat évfolyamra kiszabott tanítási anyag sok, több, mint elviselhető: mutatja — sok egyéb mellett — a felsőbb osztályok fokozatos elnéptelenedése is. (A helyzet jellemzésére hozom fel, hogy egy a legnagyobb elterjedésnek örvendő tankönyveket felölelő tankönyvjegyzék szerint pl. egy II. oszt. — 7 éves — elemista gyermek tankönyvei, író- és rajzszerői — nem számítva az egész tanévet — 5 kor. 10 fillérbe, egy III. oszt. — 8 éves — gyermeké 7 kor. 38 fillérbe, egy IV. osztályosé 8 kor. 10 fillérbe, egy V. osztályosé 13 koronába és egy VI. osztályosé 14 koronába kerülnek.)

S ez alapján véve természetes is.

Javíthatjuk a módszert, a tankönyveket és a fölszerezést, emelhetjük a tanítók képzettségét bármily magas fokra, — egyen azonban soha sem változtathatunk: a gyermeki lelkek, az ő különbözőségükben, mindig ugyanazok: csak *gyermeki* lelkek maradnak s ezek természetes és jogos igényeit, szükségleteit figyelmen kívül hagyni — büntetlenül — nem lehet.

Csökkentsük és alászállítsuk-e tehát a népműveltséget az elemi népiskola által nyújtandó ismeretanyag redukálásával? Ellenkezőleg. Csakhogy más munkafelosztás, más tanítási rendszer vezet sikerre. Az elemi népiskolától elvont tanítási anyag ugyanis a gazdasági népiskola, ifjúsági egyesület s az iskolán kívüli szervezendő népoktatás szolgálatában álló társadalmi mozgalmak és intézmények között volna helyesen és célszerűen felosztható.

Véleményem szerint a tanítónak elegendő lenne a mindennapi iskolában hetenként 5 napot s naponként legfeljebb 4 órát tanítani; a többi munkaidőt a gazdasági népiskolában, ifjúsági egyesületben, gazdakörben, szövetkezetekben kellene eltöltenie, általában iskolán kívüli népoktatási és népjóléti munkálkodásra és önképzésre fordítania. így sem a tanulók, sem a tanítók nem terheltetnének — minden gyakorlati haszon nélkül — túl s a tanítóktól is méltó jog-

gal lehetne elvárni, hogy iskolán kívüli — mind nagyobb-szabásúvá és horderdjüvé váló — tanítói hivatásuknak és kötelességeiknek sikeresen megfelelhessenek. Ma — nem.

Az eddigiek után, végső következtetésül, megállapíthatom tehát a következőket:

Népiskolai oktatásunk az egész vonalon reformra szorul. E reform alapelve az lenne, hogy a népiskolától minden a fentiek értelmében oda nem való tanítási anyag elvonandó s hogy a népiskola által nyújtott népműveltségi alap tovább-építésére és betetőzésére hivatott intézmények: a megfelelően szervezendő gazdasági népiskola, a törvényesített alapon szervezendő s iskolaszerű intézménnyé alakított ifjúsági egyesület s — a fizetési nemzeti intelligencia felelős közreműködése mellett — a nemzeti társadalom egyesítésére, irányítására és vezetésére hivatott gazdakör, közjóléti egyesület vagy más ilyes szabadoktatási és szociális társadalmi szervezet.

A nyugati művelt államokban régóta tisztában van a vezető intelligens társadalom az iskolán kívüli népoktatás szükségességével s ott ezen cél szolgálatában állam és társadalom részéről régóta rendszeres és nagyarányú munkálkodás folyik.

Nálunk is megmozdultak e tekintetben az illetékes tényezők s hosszabb idő óta számottevő munkásság folyik e téren. Mindamellet az eredmény — a feladat nagyságához mérve — eddig oly csekély, hogy azzal megelégedve nem lehetünk. Nem lehetünk annyival is inkább, mert míg a műveltebb és egységes nyugati államokban az iskolán kívüli népoktatás és azzal kapcsolatba hozott szociális társadalmi tevékenység csak a természetes nemzeti fejlődés és előhaladás eszköze, addig soknyelvű hazánkban ezen felül még a nemzeti társadalom összeforrasztásának nagy feladata is — ami nálunk valósággal nemzetmentés — reávár s így jelentősége nálunk sokkal nagyobb; nagyobb, mint bárhol másutt a föld kekségén.

Az eddigi eredmény csekély és sekélyes voltának oka — a helytelen és erőtelen társadalmi közszellem mellett — egyrészt a megfelelő szervezkedés hiánya, másrészt és főleg

pedig az, hogy azok, akiket társadalmi és hivatali állásuk, hivatásuk s műveltségük az e téren derék munkára, illetve vezetésre kijelölt — általában a magyar értelmiség, nagyon túlnyomó részében, — e hivatásbeli hazafias feladat természetével, hurederejével nincsenek tisztában és a saját egyéni és osztályöngzésük s tájékozatlanságuk szemüvegén keresztül tekinte a dolgot, az iskolán kívüli kulturtevékenység iránt vagy egyáltalában nem érdeklődnek, vagy önző egyéni, illetve osztábrdekből helytelenítik és ellenségei annak, vagy pedig — a legjobb esetben, — üres, tartalmatlan, már szinte tradicios/ertüvé vált csillogó frázisok hangoztatásával, többé-kevésbé fényes ünnepek rendezésével, a tulajdonképeni munka teljesítő emberek és „az egész „ideális” ügy iránti kegyes vállveregetéssel vetnek deget tennie téren „hazafias” kötelességüknek.

Hányan és, hányan vannak — s ilyen a magyar értelmiség nagyon túlnyomó része, — akik azt a kényelmes felfogást vallják, hogy ott vannak a folyton szaporodó és javuló népiskolák s azok fizetett vezetői; ezek hivatása és kötelessége a kellő népműveltség megteremtése; ennek a feladataik ezek, a lehetőségig; bizonyára meg is felelnek; ami az iskolán kívüli kultúrrnunkásságot illeti, az ideális kísérletezéseknél, zavaros személyi és klikkérdékek szolgáltatánál egyébnek, általában komolyan veendő közérdekkü feladatnac nem tekinthető.

Íme, e közleményben igyekeztem kimutatni, hogy a népiskolák munkája a hazafias népműveltség megvalósítására elégtelen; hogy azt iskolán kívüli szervezett társadalmi akciók és intézmények folytonos munkájának kell kipótolnia és betetőznie. Ez utóbbi feladat megvalósításának kérdésével foglalkozik e munka hátralevő része.

Az iskolán kívüli népoktatás múltja.

Az a vezérlő gondolat, hogy a modern, egységes magyar nemzeti állam csak úgy építhető fel teljesen, ha azt a legszélesebbkörű népműveltségre építjük, nem utolsósorban, eléggé régi. Már a múlt század harmincas és negyvenes éveinek szabadelvű politikusai elvül vallottak, hogy a modern és demokratikus alapon megszervezendő magyar államnak elsődrendű kötelessége, hogy a nép nagy tömegét egy általános nemzeti és népműveltség minden áldásában részesítse. Majd a jobbagyságot megszüntető és a polgári szabadság és jogegyenlőség jegyében hozott negyvennyolcas törvények egyenes folyamánként jelentkezett az a követelmény, hogy az iskolázatlanoknak is meg kell adni azt a műveltséget, amely őket képesekké teszi, hogy politikai jogaiké, amelyekhez a demokratizálódó állam őket hozzájuttatta, lelyesen és a nemzeti érdekeknek megfelelően gyakorolhassák, A csakhamar bekövetkezett zivataros események azonban megakadályozták az első felelős magyar kormányt abban, hogy a népnevelés ügyének megszervezése tekintetében ez elvek teréről a tettek terére léphessen.

A népműveltség általánossá tételének elve hsz két évtized múlva, a második felelős magyar kormány közoktatásügyi politikájának is uralkodó vonásává. Ennek Dizony-sága az 1868-ban hozott népoktatási törvény.

Mindinkább köztudattá válik azonban — és e tekintetben a nyugati művelt államok (különösen Franciaország) közművelődési mozgalmi példát, tanulságot és impulzust szolgáltatnak —, hogy a népműveltség szükséges mértékű elterjesztésére az iskolák egymagukban véve nem elegendők; hogy ezt a kultúrmunkát folytatni, kiegészíteni és betetőzni kell az iskolán kívül is, a felnőttek oktatásának szervezése és munkálása útján; és hogy a népet a szükséges műveltség iskolán kívüli megszerzésében segítenie a társadalom értelmiségének és az államnak közös kötelessége; hogy az iskolán kívüli népoktatás inkább társadalmi munka, amelyben az államnak csak a segítő közreműködés a feladata.

És megindul csakhamar az iskolán kívüli népoktatás munkálására irányuló társadalmi szervezkedés és tevékenység. Népoktatási körök, népnevelési egyesületek létesülnek; ezek támogatásában és fejlesztésében résztvesznek az iskolai munkától távolabb eső társadalmi körök is. Eötvös József báró és Pauler Tivadar közoktatásügyi miniszterek melegen pártolják az ügyet; sőt ez utóbbi törvényjavaslatot is nyújt be az országgyűléshez, melynek elfogadását azonban Pauler közbejött távozása megakadályozta. Utóda Trefort Ágoston kezdetben pártolta, később azonban teljesen elejtette az ügyet s így az iskolán kívüli népoktatás kérdése, mely 1868-tól 1873-ig biztató fejlődésnek indult, zátonyra jutott.

Csaknem 20 éven át stagnált ezután a felnőttek oktatásának ügye. E hosszabb szünetelés után azonban ismét fejlődésnek indult. A mindinkább előtérbe nyomuló nemzetközi szocializmus fenyegető veszedelme, a felmerült nemzetiségi mozgalmak megdöbbentő hatást gyakorolt elfajulásai s egyéb kedvezőtlen társadalmi körülmények ismét napirendre hozták az iskolán kívüli népoktatás kérdését.

A szűkebb körben mozgó népnevelési és népkönyvtár-egyesületek, olvasó- és népkörök mellett csakhamar nagyobb működési körre kiterjeszkedő kulturegyesületek alakultak. A közművelődési mozgalmak tehát mind nagyobb hultúrgyűrűben terjedtek az országban; mindamellet az eredmény

— a támogatás és az anyagi eszközök elégtelensége miatt, — messze mögötte maradt a szükségletnek és várakozásnak.

Ez a körülmény és a felmerült akadályok csakhamar felkeltették a hazai kultúregyesületek körében annak a szükségnek az érzetét, hogy közös célok kitűzése és egymás kölcsönös támogatása céljából egymással közelebbi érintkezésbe lépjenek. Ennek a szükségérzetnek a következményeként a hazai közművelődési egyesületek több ízben kongresszust tartottak; mindezek azonban — több, mint két évtizeden, át — meglehetősen hatástalanok maradtak az egyesületek közötti összetartó kapcsolat létesítése tekintetében. Végre 1908-ban megalakult, az Országos Magyar Szövetség segítségével, a közművelődési egyesületek központi szerve: az Országos Közművelődési Tanács, mely azóta vezető és irányító szerepet tölt be a hazai hazafias közművelődési egyesületek életében.

A társadalmi téren megindult fokozottabb kulturtevékenység a közoktatásügyi kormányzatban is mind erőteljesebb támogatásra talált. Apponyi Albert gróf egész minisztersége alatt a legmelegebb érdeklődéssel karolta fel a szabadoktatás ügyét. Kiadta 1906-ban 103.800. sz. rendeletét a középiskolai tanárok szabadoktatói munkásságának előmozdítása és díjazása tárgyában. 1907-ben fölhívta az Országos Közoktatásügyi Tanácsot, hogy a szabadoktatás országos szervezetének tervezetét dolgozza ki. A tervezet elkészült, annak megvitatására 1908-ban a közoktatásügyi minisztériumban szaktanácskozások tartattak; végleges megállapítása és életbeléptetése azonban, a felmerült kedvezőtlen politikai viszonyok miatt, elmaradt. 1909-ben kiadta Apponyi gróf a 114.825. sz. rendeletet, melyben felkérte a tanfelügyelőket, hogy azok a néptanítókat népies ismeretterjesztő előadások tartására buzdítsák, egyúttal az előadásokért tiszteletdíjat helyezett kilátásba. 1911-ben kiadta gróf Zichy János 50.877. sz. rendeletét a szabadoktatás országos szervezése tárgyában s azzal kapcsolatban az Országos Szabadoktatási Tanács Szervezeti Szabályzatát, melynek alapján még ugyanazon évben megalakult az Országos Szabadoktatási Tanács, azzal a hivatással, hogy a társadalom hathatósabb közre-

működését e fontos közművelődési munkásságban biztosítsa és hogy a társadalom és a közoktatásügyi kormányzat között az összhangzatos közreműködésnek és az állandó jellegű érintkezésnek alkalmas szervezetül szolgáljon.

A rendszeresebb iskolán kívüli népoktatás tekintetében a múlt század nyolcvanas éveinek vége felé s a kilencvenes évek elején az a felfogás kezdett nálunk szélesebb körökben kialakulni, hogy a népműveltség terjesztését az iskolán kívül a tanköteles kort meghaladott ifjúságnál kell folytatni s ekként az iskolát a társadalommal összekötni. Ez alapon létesültek az ifjúsági egyesületek.

Az ifjúsági egyesületek létesítésének ügyét a közoktatásügyi kormány is csakhamar pártfogásába vette. Az első kezdeményezést e tekintetben még 1892-ben (22.161. sz. rend.) tette meg a vallás- és közoktatásügyi miniszter; de bár két év múlva ismét felhívta rájuk a tanfelügyelők figyelmét, eredménye felhívásainak alig volt. Csak 1902-ben a 21.015. sz. a. kiadott rendelet adta meg az elhatározó lökést keletkezésükre. Ma már az ezerét meghaladja az ily egyesületek száma.

Az iskolán kívüli népoktatás terén azonban — a megindult erősebb fejlődéssel kapcsolatban, — csakhamar felszínre és előtérbe került a gyakorlati élet mind erősebben jelentkező szükségletei és követelményei által megérlelt azon kíváncsi, hogy az iskolán kívüli népoktatás ne csak a szellemi kultúra, hanem a nép gazdasági, anyagi jólétének munkálását is vonja feladatai körébe s hogy így e kétféle irányzat kölcsönösen kiegészítse és támogassa egymást.

Az erősebb impulzus erre nézve nem tanügyi körökből, hanem egy gazdasági szervezetről, a Magyar Gazdaszövetségből indult ki, mely 1906-ban, népjóléti és attól a gyakorlatban úgy szólván elválaszthatatlan kulturális törekvéseinek támogatása iránt Apponyi Albert gróf akkori vallás- és közoktatásügyi miniszterhez fordult. És Apponyi — ki a nemzeti erőteljesítő tömörítésének és lehető egyesítésének elvét mint eminens nemzeti érdeket hirdette éppen azon időben szerte az országban, — felismerve és méltányolva a Gazdaszövetség törekvéseinek a nemzeti népkultúra

szempontjából való nagyjelentőségét, kiadta még ugyanazon érvben 53.201. sz. rendetét, melyben — erkölcsi és anyagi jutalmazás kilátásba helyezése mellett, — a Magyar Gazdaszövetség népjóléti irányú törekvéseinek támogatására, különösen pedig tagokul leendő belépésre, szövetkezetek alapítására, gazdakörök szervezésére s ezekkel kapcsolatosan népkönyvtárak létesítésére buzdította — a tanfelügyelők útján — a tanítószágot. (Ezen miniszteri rendeletet én voltam szerencsés annak idején a közoktatásügyi kormány hivatalos közlönye, a Néptanítók Lapja 1906. évi 37. számáéas kommentálni; majd ugyancsak a Néptanítók Lapja azon évi 45, 49. és 50. számaiban jelentek meg a tanítószáé e téreni munkakörét, hivatását tárgyaló folytatólagos közleményeim. Szerző). 1911-ben Balogh Jenő akkori közoktatásügyi államtitkár újabb rendeletet intézett (66.708. sz. rend.***) a kir. tanfelügyelőkhez, melyben magáévá téve az emiített Apponyi-féle rendeletben foglaltakat, felkérte a tanfelügyelőket, hogy a tanítókat, tanítónőket és óvónőket a szövetkezeti mozgalom, támogatására buzdítsák s ebbeli eljárásuk és intézkedéseik eredményéről évenként július hóban, a tevékeny tanítók megnevezésével, a minisztériumhoz jelentést tegyenek.

Az ezen kormányzati intézkedések nyomán megindult nagyobbarányu gazdasági és népjóléti mozgalmak - a gazdakörök és szövetkezetek rohamos térfoglalása — felette kedvező hatással voltak az iskolán kívüli népoktatás ügyére is s mindjobban megerősítették és nyilvánvalóvá tették azt az igazságot, hogy csupán a szellemi műveltség közlése, terjesztése egymagában kellő sikerre nem vezethet; ha teljes és alapos sikert akarnuk elérni, össze kell azt kapcsolnunk (ekként megszerveznünk) a népjólét előmozdítását célzó szociális tevékenységgel.

Ez igazsáé felmerése indította a közoktatásügyi kormányt, — a fentiekén kívül, sőt azok egyenes következményeként, — arra az intézkedésre, melyszerint a tanítószáénak ez irányú munkásságra való előkészítése, képesítése céljából a tanítóképzők és a tanítói továbbképző tanfolyamok tanulmányi rendjébe újabban a köé gazdasági és szociálpedagó-

* Megjelent a Néptanítók Lapja 1906. évi 34. számában.

** Megjelent a Néptanítók Lapja 1911. évi 18. számában.

giai ismeretek tanítását is felvétette, a tanítóképzőkhöz külön gazdasági szaktanári állásokat szervezett s ugyancsak a tanítóképzők mellé ifjúsági egyesületek állítását rendelte el. Ugyancsak ez igazság felismerése indította a tanítóságot is arra, hogy iskolán kívüli kulturális tevékenységük révén — annak megalapozására és biztosítására, — mind többen és többen alakítsanak, vezessenek, illetve támogassanak olvasó- és gazdaköröket, szövetkezeteket s egyéb hasznos és áldásos népjóléti mozgalmakat és intézményeket; hogy ekként ily irányú munkásságukat ne magukra hagyatva, elszigetelten, hanem szervezett keretek között, a kormány, az Országos Közművelődési Tanács és a Magyar Gazdaszövetség védőszárnyai alatt, a községbeli vezető értelmiséggel vállvetve teljesítsék s ezáltal egyúttal hozzájáruljanak a magyar kisközségek társadalmának megszervezéséhez és megerősítéséhez is.

E rövid, vázlatos s teljességre igényt épen nem tanó ismertetést azon véleményem kifejezésével zárom be, hogy valóban, különleges hazai viszonyaink között, ez a fejlődési irány iskolán kívüli népoktatásunk leghelyesebb útja; és én teljesen meg vagyok győződve arról, hogy ezen eminens fontosságú nemzettársadalmi ügy jövőbeli fejlődése is — a közös, illetve rokoncélú társadalmi szervezeteknek az egész vonalon való szorosabb kapcsolatba hozása, tömörítése, sőt lehető egyesítése mellett, — ebben az irányban fog továbbhaladni.

Ezt a fejlődési irányt kívánja e munkálat is szolgáltni.

A magyar intelligencia nemzeti hivatása.

A bevezető részben már kifejtettem, hogy a népiskolának a néptársadalomra való kihatása csak igen korlátolt; hogy a népműveltség tekintetében csak alapot nyújthatnak, melyre az élet jót is, rosszat is építhet (többnyire rosszat épít) s ezért elsőrendű nemzeti érdek, hogy a népiskola által vetett alap iskolán kívüli társadalmi akciók és intézmények által fokozatosan és teljesen kiépíttessék s állandóan megfelelő gondozásban részesíttessék.

És itt elsősorban felmerül az a kérdés, hogy kik intézzék és munkálják az iskolán kívüli népoktatás feladatát?

Midőn e kérdésre felelni akarunk, tekintetbe kell vennünk, hogy itt nem holmi dilleltáns és műkedvelősködő, csupán helyi érdekű, elszigetelt és kicsinyes kísérletezések-ről, hanem az egész magyar társadalmat átfogó nemzetfontosságú, nemzetmentő feladatról: a magyar néptársadalomnak a kulturális és anyagi jólét és előhaladás útjára való eljuttatásáról, ebből a célból és ezen a réven az intelligencia és a néptársadalom szervezéséről, egyesítéséről, az egészséges modern szellem és hazafias érzület jegyében való összeforrasztásáról s az intelligencia sokat emlegetett, de nálunk eddig komolyan nem vett vezető szerepének végleges megalapozásáról és biztosításáról van szó.

Ezen nagy és korszakalkotó feladat munkálása, vezetése és irányítása s a lehetőségig való megvalósítása (különösen fal-

vakban és kisebb városokban) az egész hazafias magyar intelligenciát igényli. Ennek a nagy feladatnak a megoldása iránt a hazafias, magyar értelmiség *minden* tagjának érdeklődnie, sőt abban, alkalmas úton-módon, tevékenyen — akár cselekvő munkássággal, akár másnemű támogatással — közreműködni kell.

A magyar intelligenciának a magyar nemzet létküzdelmében, korszakos nemzeti és szociális evolúciójában vezérekarnak kell lennie, melynek minden egyes tagja tudja s napról-napra több hozzáértéssel, hivatottsággal és lelkesedéssel teljesíti e tekintetbeni kötelességét, — a saját érdekében is.

Régen a magyar nemesség — az u. n. „történelmi középosztály” — lóra ült s karddal kezében védte a hazát. Ez abban az időben, az akkori viszonyok között nagy és dicső hivatás volt, méltó az utókor hálájára. Ma a mai középosztályra — mely alatt a magyar értelmiséget kell értenünk, — más, nem kevésbé nagy és nehéz feladat vár: megvédeni a munka és a szellem fegyvereivel ezt a hazát; ezenfelül ugyanezekkel a nemes fegyverekkel hódítani is: szívben és érzelemben egységessé és *magyarrá* tenni a magyart.

Így tölti be a mai középosztály is történelmi hivatását s így válik mai összetételében is valóban s a legnemesebb értelemben vett „történelmi” középosztállyá.

Ennek a hivatásnak a betöltéséért történelmi felelősség terheli a mai magyar értelmiséget úgy a jelen, mint az utókor előtt.

Addig, míg a magyar értelmiség ezen nagy hivatását be nem tölti, oldott kéve nemzetünk, csak vegetál nemzeti életünk s mind sötétebb és bizonytalanabb nemzeti jövőnk. Nemzeti konszolidációnk, megerősödésünk és jövőnk oly alapvető kérdése tehát ez, hogy annak minél erőteljesebb felkarolása és lehető megvalósítása — tekintve kedvezőtlen felekezeti és nemzetiségi viszonyainknak, kulturális és anyagi elmaradottságunknak világpolitikai helyzetünkben előreláthatóan vészes következményeit, — immár elodázhatatlan.

S hogy állunk ma e tekintetben?!

Napról napra elszomorítóbb, vésteljesebb és ismertebb valóság, hogy e kérdések iránt ma, *nemzetünk létérdekeihez méltó komolysággal*, az intelligens magyar társadalomnak is ebben az egyetemes magyar tanítóságnak), bizonyára nem nagyitok, ha azt mondom, hogy legalább 95%-a nem érdeklődik. A magyar intelligencia jobbik részének idevonatkozó, az egységes magyar nemzeti társadalom megszervezése, vezetése s az egységes magyar nemzeti állam szilárd alapjainak lerakása, illetve mindezek előmozdítása tekintetében kifejtett munkássága — tisztelet a kivételeknek — többnyire ünnepélyek, ünneplések és gyűlésezések rendezésében, hazafias és frázisos díszszónoklatok tartásában, az elképzelhetetlenségig sokféle és nagyszámú egyesület és más ilyes társadalmi szervezet megalkotásában s emellett a nehéz anyagi viszonyok között élő intelligens társadalom jókedvű vagy kényszerült áldozatkészségének minden lehető és lehetetlen címeken való kihasználásában merül ki; s azután — bocsánat, e talán triviálisnak látszó hasonlatéit, de erre nem tudok jobbat: — „Kihörpöntik borai-kat, Végét vetik a zenének S hazamennek a legények.” Ez így megy manapság nagyon sok helyt a magyar intelligencia körében. Sőt — ha így haladunk, — nem sokára még rosszabbul, azaz még így sem. — A vége a nagy, sokszor országos hírű hűhóknak többnyire az, hogy néhány lelkesebb tanító- vagy tanár-ember (néha pap s nagyon ritkán más inlligens egyén is), fizetésért, jutalmakért, *tovább dolgozik* s tesz annyit amennyit határozott rendszer, állandó s erőteljes támogatás nélkül — sőt sokszor rosszindulatú, ellenkező befolyások s ezek által támasztott akadályok ellenére—tehet s amivel az újabb fényes ünnepélyen, mint komoly (?) eredménnyel, ismét elő lehet állani. Szóval: mentődik állandóan a haza . . . Hogy mi a valódi, komoly eredmény, azt ugyan nem sokan sejtik, — de nem is nagyon (komolyan) keresik. Gyöngye szervezeteink és eszközeink tudatában beérjük — mert kénytelenek vagyunk vele — a feladat nagyságához képest elenyészően csekély, sokszor valójában szármalmasan kicsinyes eredményekkel. — Látszat, külszín, csillogás stb. s - meg van mentve a haza . . .

De tovább megyek és többet mondok.

A legmélyebben elszomorító dolog, valóságos veszedelem, hogy a magyar (főleg falusi) intelligenciának - sőt a tehetősebb paraszt-gazdáknak is — túlnyomó többsége rossz szemmel tekinti az alsóbb s kivált legalsóbb néposztályok anyagi, főleg azonban szellemi — komolyabb — előhaladását, művelődését;] a szociális veszedelem előidézőjéül s melegágyául, a saját érdekeik, sőt egzisztenciájuk veszedelmét tekintik az alsóbb és legalsóbb néposztályok talpraállítását. Sokat *tudnának* ezeknek a téves és helytelen felfogásoknak a megnyilvánulásairól s káros hatásáról különösen az iskolán kívül is kultúr munkásságot kifejtő néptanítók elmondani.

Hányszor és hányszor megtörténik, hogy azt a szegény falusi néptanítót, az iskolán kívüli népoktatás és a népjólét előmozdítása körüli fáradozásai közben, a helyi intelligencia hivatásos (köztisztviselők!) és nem hivatásos tagjai bizalmasan és csaknem egyöntetűen, ilyenszerű biztatásban és elismerésben részesítik:

— Tanító ur sokat fáradozik a népművelés és jólét előmozdítása érdekében; ezt elismerem; a dolgot elméletileg helyesnek is tartom; a gyakorlati szempontokból tekintve azonban a kérdést, az a véleményem, — bár ennek mint hivatásos köztisztviselő nyíltan kifejezést nem adhatok s így csak bizalmasan szólok, — hogy nem jó a népet *nagyon* felvilágosítani, meri önfejjű, vezethetetlen, vallástagadó, tekintélyt nem ismerő, tudákos (stb.) lesz s kielégíthetetlen szocialistává válik. A mi népünk erőteljesebb felvilágosításának még nem jött el az ideje. (!) Előbb anyagilag kell megerősíteni. Stb.”

Ehhez igen előkelő és magas műveltségű földbirtokosok szokták gyakran hozzáteni:

— Ki fogja földjeinket művelni, hol kapunk cselédséget s általában ki fogja a pótolhatatlan és nélkülözhetetlen fizikai munkákat számunkra végezni, ha nyert vagy nyerendő szellemi és anyagi előmenetele nyomán minden paraszt úriás és könnyebb életmódra fog vágyni s busás honorárium

ellenében is a dolog könnyebb végét kívánja majd megfogni?! Mi lesz a nemzet gerincét képező s ma is agyonterhelt és pusztulóban levő magyar (földbirtokos-) középosztállyal?! Hagyjuk még ma a nép erőteljesebb és rohamosabb művelését; ma még nem érett meg hazánkban erre a helyzet. Első teendő a helyzet orvoslására, hogy a nemzetiségi és szocialista izgatókra s ezek sajtóbeli orgánumaira tegye rá a kezét az állam s a legerélyesebben fojtson el, sőt semmisítsen meg minden nemzet- és társadalom-ellenes mozgalmat. A többi azután magától jön.

Hogy a magyar s fő! eg falusi intelligenciának (minden tisztelet és elismerés a kivételeknek) mily nagy része gondolkozik vagy érez ekként, az minden képzeletet felülmúl. Nyíltan helyeslik és dicsőítik a népnevelést, bizalmasan pedig aggályoskodnak, gáncsoskodnak, sőt elítélik; — így aztán nem csoda, ha támogatásuk csak szavakban merül ki. így megy ez általában s többé-kevésbé végig, különösen a falvakban, ott, ahol komolyabb jelentőségű, mélyrehatóbb s alaposabb népjóléti munkásságot akarnak életbe léptetni a tanítók és más buzgó és hivatott társadalmi tényezők.

Szomorú tanújele ez falusi értelmiségünk nagyrésze szűk látókörének és elfogultságának s valóságos nemzeti veszedelem, hogy ez a magyarság gerincét és erejét képező független középosztály, ahelyett, hogy — rohamosan fejlődő korunk követelményeit *s a magyar nemzeti állam és társadalom mind nagyobb veszedelemben iorgó létérdekeit megértve és figyelembe véve*, — egyértelműen a nemzetfejlesztő, erősítő és összefoglaló korszerű irányzatok szolgálatába szegődnék, azokhoz — a saját érdekében is — alkalmazkodnék s ezáltal a népvezetésnek természetsszerűen őt illető szerepét magának lefoglalva s továbbra is biztosítva, úgy a nemzeti állam, mint a saját érdekeinek óhajtott és zavartalan fejlődését az új, válságos, forrongó és kialakulás előtt álló helyzetben és viszonyok között is biztosítaná, úgy szólván kezében tartaná: nem látja, nem ismeri vagy — strucc módjára — nem akarja látni és ismerni az új idők szülte nemzeti veszedelmeket, a magyarság expanzív életerejének minden oldalról való mesterséges

lenyűgözését, a magyarság fokozatos szétdarabolására és letörésére utazó s napról-napra szaporodó ellenségeket; hogy az új idők szelleme által öntudatra ébredező nép mind nagyobb és nagyobb tömegében kerül a haza- és vallás-ellenes izgatók és irányzatok befolyása és vezetése alá s gyülekezik mind nagyobb, öntudatosabb és veszélyesebb s emellett haza-, vallás- és magyar intelligencia-ellenes táborban; hogy ezek folytán a magyar középosztály s a nemzeti érdekek alól napról-napra csúszik ki a talaj; hogy a veszély rohamosan nő s ha annak — még most, a 12-ik óra után is — gát nem vettetik, a baj gyógyíthatatlanná válik s a megoldás a *szervezett*, öntudatra, erejének tudatára ébredő tömegek kezébe kerül.

Panaszkodik, vádolja az államot, a közoktatást, a kor-szellemet, mindent: csak önmagában nem keresi a baj okát.

A független s kivált falusi magyar intelligenciának (ismétlem. mindig és minden tisztelet a kivételeknek) nem ellene kellene szegülnie az új korszak nemzettársadalmi és szociális fejlődésének, alakulásainak, — mert azt úgyis hiába teszi, azt feltartóztatni nem lehet, — hanem ellenkezőleg: az új idők követelményeit s az egységes nemzeti állam és társadalom, nemkülönben a saját *valódi* érdekeit felismerve, megértve és összeegyeztetve, helyes irányú nemzeti és társadalmi fejlődésünk vezetésére az egységes, munkás és „vezető” nemzed intelligencia táborába kellene szívvel-lélekkel állania és a saját életviszonyait is — más előrehaladottabb országok értelmiségéhez hasonlóan — az új és feltartóztathatatlan viszonyok és fejlődések kívánalmaihoz átalakítania s alkalmaznia.

Akkor, amikor az iskolán kívüli népoktatás s általában a népjólét országos szervezéséről és emeléséről (s ebből a célból a magyar társadalom egységes és harmonikus irányú szervezéséről és vezetéséről) van szó, az első és legfontosabb, de egyúttal legnehezebb kérdés a független (főleg falusi) intelligencia megnyerése s szerencsés beillesztése a nemzettársadalomnak az új idők által igényelt szervezői, nevelői és vezetői szervezetébe, ekként azt megmenteni és visszaadni önmagának s nemzeti hivatásának.

Ez a cél a fizetéses magyar értelmiség — a köztisztviselői osztály — igénybevételével, illetve közreműködése útján valósítható meg:

Köztudomású azonban, hogy a magyar értelmiségnek ez a része is — túlnyomó részben — nem törődik ezekkel a kérdésekkel; munkássága saját hivatalbeli (paragrafusokban körvonalozott) kötelességszerű teendőinek végzésében, a saját egyéni és még legfeljebb osztályérdekeinek szolgálatában merül ki. E tekintetben közhatóságaink is érzéketlenek. — Ez is eggyel több ok arra, hogy a magyar értelmiség nemzetmentői s társadalomvezetői feladatára mielőbb egységes szervezetbe foglaltassék és képesíttessék. A világon egy nemzetnek sincs erre nagyobb és sürgősebb életszüksége, mint a lenyűgött, rokontalan, örökösen széthúzó és pártoskodó maroknyi magyarnak.

A megoldás módjáról könyvem több fejezetében s írok.

Néhány szó a szövetkezetekről.

Ha végig tekintünk a magyar földműves gazda-osztály mai állapotán, megdöbbenve látjuk a hosszabb idő óta tartó válságos gazdasági viszonyok romboló hatását, a napról-napra rohamosan terjedő szegénységet, sőt nyomort és ezek kísé-
rőiként az erkölcsök sülyedését s a mind nagyobb arányokat öltő kivándorlási mozgalmat.

Eddig jóformán elpusztult a magyar társadalom gerincét képezett középosztály, most pusztulóban van a földműves és munkás-osztály is.

Ez általános elszegényedés és hanyatlás főokai: a gazda-osztályt különösen súlyosan terhelő adók és egyéb közterhek nagysága, ezzel szemben gazda-társadalmunknak a belterjes s így jövedelmezőbb gazdálkodás és részben a kultúra terén való elmaradottsága s a mit különösen kiemelendőnek tartok: hogy a különböző, a gazdaközönség érdekeivel többnyire ellentétben álló s napjainkban mindjobban szaporodó és erősödő érdekszövetségek ellen teljesen védtelenül áll. Más érdekkörök szabják meg búzájának és egyéb terményeinek árát, más érdekkörök elégtik ki méregdrágán hiteligényeit.

Oly természetű bajok ezek, melyekkel szemben az állam egymagában csaknem teljesen tehetetlenül áll. Egyébiránt az orvos is csak akkor képes a beteget meggyógyítani, ha az

* Megjelent a „Gazdák Lapja” 1903. évi 19. számában.

beveszi az orvosságot s betartja rendeléseit; az elvetett mag csak úgy kél ki és fizet ha termő és kellőleg megmunkált talajba hull.

Hasztalan adja ki az állam a köznyomor enyhítésére akár a milliók százait, csak ideig-óraig ható gyógyszer lesz az, ha nincs semmi biztosíték arra nézve, hogy ezzel a célt: a nyomorgó társadalmi rétegek teljes és végleges talpraállítását megvalósíthassa; a gyógyszer közvetlen hatásának elmúltával a beteg csakugyan visszaesik bajába.

Míg azonban egyrészt az állam mai helyzetében képtelen arra, hogy a végveszélybe jutott gazda- és munkásosztálynak oly mérvű segítséget nyújthasson, mely annak köréből képes lenne, ha csak egyidőre is, a nyomort és pusztulást kiküszöbölni, másrészt tagadhatatlan, hogy segítségre szorult földmíves-osztályunk azzal a szellemi és erkölcsi erővel, mely az ily befektetés gyümölcsöző felhasználását a mai közgazdasági viszonyok között tartósan biztosítaná, sajnos, ma még nem bír.

Hiszen látjuk, hogy manapság mennyi ellentétes érdek és befolyás teszi illuziórussá a földmíves gazda legrealitásabbnak vélt számításait; amit az egyik oldalon nyer, a másik oldalról elragadja tőle a százféle ellentétes érdek, üzleti befolyás és manipuláció, melyekkel szemben ma még teljesen védtelenül áll.

Teljesen hibás és félszeg tehát a magyar gazda- és munkás-osztálynak az az álláspontja és törekvése, mely szerint ahelyett, hogy igyekeznék a maga lábán járni és saját jogos érdekeit s törekvéseit közös erővel minden ellenkező befolyással szemben diadalra juttatni, mindent az államtól vár.

A baj gyökere a magyar földmíves-társadalom ősi széthúzásában, széttagoltságában és elszigeteltségében s a közszellem teljes kiányában található fel.

Mire van tehát szükségünk?

Meg kell teremtenünk az egységes magyar földmíves-társadalmat; egészséges, életrevaló és egységes közszellemet kell létesíteni annak körében s a jelenlegi fásultság, közöny és reménytelenség helyébe a reményt, bizalmat s a közérdek és összetartás érzetét plántálni.

Ekként az öntudatra, erejének tudatára ébredt földműves-osztály képes leend a reá várakozó súlyos érdek-harcban jogos érdekeit sikerrel megvédelmezni, — másként nem.

Sok szó folyt az utóbbi időkben tartott gazda-gyűléseken és kongresszusokon a kisgazda-osztály bajairól és azok orvosszereiről; ez utóbbiakat illetőleg csaknem az összes előadói határozati javaslatok a komákat domináló *szövetkezeti eszme* felkarolásában csúcsosodtak ki. A tőke, a kereskedelem visszaéléseivel, az ellentétes más érdekszövetkezetekkel szemben szövetkezzenek a gazdák és kisgazdák is; ahol az egyes elbuknék, ott a közös erő diadalt arat.

Valóban, ma ez az egyedüli Ariadne-fonal, mely a pusztulásnak indult földműves-osztályt jelenlegi válságos, sőt reménytelennek látszó helyzetéből kivezetheti és megmentheti.

Ha a gazdát és a kisembert közös érdekeik szempontjából egyesíteni tudjuk, a siker biztosítva van.

A közszellem ébredésére mutat, hogy a szövetkezeti mozgalom népünk körében lassan bár, de folyton terjed.

Ez a közszellem azonban még oly gyenge, hogy az nagyobb eredményeket nem produkálhat. Reméljük azonban, hogy a megmozdult gazda-társadalom, az egymásért működés terjedő igyekezete, a pusztulásnak indult kisemberek mind hangosabb jaj-kiáltása fokozó, munkásságra fogja serkenteni azokat, kiket a nép vezetőjéül jelölt ki hivatásuk és foglalkozásuk, kik legtöbbet tudnak tenni a közszellem ébresztgetésére: lelkészeinket, tanítóinkat, jegyzőinket. Ha ezek általában hivatásuk magaslatára emelkednek, nem kell féltенünk a kisembereket, mer; sokan vannak, tömörülve pedig nagy erőt képesek kifejteni, nagy eredményeket felmutatni.

(Amióta ezen közleményem a nyilvánosság előtt első ízben megjelent, azóta a szövetkezeti eszme igen jelentékeny előháradást tett hazánkban; ennek bizonyítéka — a nagyszámban létesült különböző szövetkezetek mellett — az a körülmény is, mely szerint — tekintettel annak a népkultúra terjesztésével való kapcsolatára — az eszmét a közoktatási kormány is, — miként e könyvben máshelyt bővebben tárgyalva *van*, — hathatós pártfogásába és támogatásába *vette*. Mind általánosabbá válik az a felfogás, hogy a szövetkezetek

a társadalmi népjóléti akciók oly kiváló és pótolhatatlan szervezetei, melyek a hazafias magyar értelmiség legteljesebb figyelmére s vezető, illetve közremunkáló támogatására érdemesek.)

Népinevelés — népvezetés.*

Ma már nemcsak „divat” de, sajnos, kényszerűség a népinevelés ügyét is szociális szempontból tárgyalni.

A nemzeti és társadalmi élet irányítása a korszellem hatása alatt hovatovább szélesebb társadalmi rétegek kezébe megy át. Itt nem elég többé a mi kicsinylő, elítélő vagy felmentő véleményünk; ez az újabb erőelhelyezkedés velünk vagy nélkülünk, sőt ellenünk is, feltétlenül meg fog valósulni; ezt a kérdést többé a napirendről levenni, vagy visszacsinálni nem lehet, hanem legjobb esetben csak megoldásának módját szabályozni. Hogy egy ismert hasonlattal éljek: a megáradt folyóvíz medréből kiöntve, elpusztítja a környék falvait, városait; míg gátakkal, zsilipekkel felfogva, hasznos és áldásos munkára, hajók hordására, malmok hajtására, a termő talaj öntözésére és megtermékenyítésére használható fel.

Egy dologgal azonban tisztában kell lennünk: azzal t. i. hogy a ma már mindjobban szervezkedő vagyontalan munkás-osztály — az ismert befolyások hatása alatt — többé könnyen kezelhető alanyul nem tekinthető. Ma ez az eddig, valljuk meg, számba sem igen vett, de milliókat magában foglaló néposztály, egyrészt eltagadhatatlan nyomora és ebből fakadó keserű elégedetlensége folytán, másrészt a korszellem, jobban mondva a szocialista izgatók (ide számítva sajtójukat is) hatása alatt, az „egy mindnyá-

* Megjelent a Gazdák Lapja 1906. évi 4. számában,

áért, mindnyájan egyért” álláspontra helyezkedve, mint új, eddig ismeretlen, de ma már óriási méretű s állatni életünk egész mezejét beborítani készülő tényező jelenik meg előttünk, mely érzi, tudja, hogy erejét, hatalmát az összetartásban találja fel.

S mikor a szociális irány ily hatalmas térfoglalásával állunk szemben s lépten-nyomon a „jogot a népnek” jelszóval találkozunk, aggódó lélekkel és önkénytelenül azokra az országokra vetjük tekintetünket, hol ez az irány már többé-kevésbé elérte célját.

Egy rövid szemle e tekintetben arról győz meg bennünket, hogy minél magasabb fokon áll egy országban az általános, az összes néprétegeket átható kultúra, annál veszélytelenebb az államra, a közre nézve a szocializmus. A felvilágosodottabb nép nem oly könnyen ül fel jelszavaknak, izgatásnak, jobban belát a dolgok mélyébe, tisztultabb világnézete és igazság-érzete, méltányosabb ezeknél fogva felfogása, ítélete, könnyebben boldogul az önfenntartás nehéz küzdelmeiben, így kevesebb oka van az elégedetlenségre; szóval: önállóbban tud gondolkozni s a maga lábán járni. A tudatlan, könnyen félrevezethető és fanatizálható tömegek elégedetlensége, lázongása azonban mindig veszélyes, országokat alapjában meg-rázó, felforgató esemény volt úgy a múltban, mint az a jelenben is.

Ismert tény, hogy a közel múltban megalakították a magyarországi földműves munkások szövetségét, természetesen az ismert szocialista vezetőknek a vezetése alatt, Szóval: a nép mindinkább a szocialista izgatónak a befolyása alá kerül; a szocializmus napról-napra mélyebben ássa alá a partot a már is erős pusztulásnak indult, a nemzet gerincét képező középosztály alatt.

S hova vezet ez? Látjuk a nemzeti érzés gyengülését, sőt pusztulását e tanok hatása alatt; látjuk, mint vész ki jobban-jobban a nép lelkéből a haza és az egyház iránti hűség és szeretet s a tekintély tisztelete; látunk előre is a birtokos-osztály és a vagyontalan nép között bekövetkezendő, súlyos kimenetelű és következményű konfliktusokat és harcokat. S mikor látjuk a proletárságot, most már közelebb a

földmíves munkás-osztályt is, külön szervezetben, valódi vagy vélt érdekeik védelmére és előmozdítására mind szorosabban tömörülni s zárt hadirendben, mind nagyobb kiterjedésű harcvonalban, a szocializmus lobogója alatt ellentábornként felvonulni, valóban legfőbb ideje, hogy a gazdaosztály is — eddigi nemtörődömségéből a helyzet és érdekei tudatára ébredve s az eddigi struccpolitikával felhagyva, — tömörüljön, oly célból, hogy a kiöntéssel és pusztítással fenyegető szociális áradat fokról-fokra, lépésről-lépésre, minél kevesebb kárt okozva, vezettessék le a maga természetes medrébe: a munka, az ennek nyomában járó s elérhető jólét és megelégedés medrébe.

Sokat halljuk és olvassuk az utóbbi időkben a „vezető intelligencia” kifejezést. Hát én keresve keresem, kutatom, hogy hol és miben nyilvánul a néppel szemben ez a „vezetés” s megvallom őszintén: nem találok sehol, vagy ahol erről szó lehetne is, nagyon ingatag alapon nyugszik az. Avagy nyíltan kérдем: törődünk-e stőrödünk-e mindeddig . (általánosságban szólva) oly értelemben és mértékben a néppel, annak érdekeivel, hogy annak bizalmát, szeretetét és ragaszkodását megnyerjük s a magunk számára megtartsuk és biztosítsuk?

A néplélek olyan, mint a gyenge, fejletlen és gyámoltalan gyermek: vezetésre, támogatásra szorul s azt mintegy ösztönszerűleg keresve keresi s onnan veszi, ahonnan kapja így került szocialista vezetés alá.

Ma már, a múlt hibáiból kifolyólag, oda fejlődött a helyzet, hogy máról holnapra s divatos elméletekkel és frázisokkal e téren jobb állapotokat teremteni s a dolgok folyását megfordítani nem lehet. Gyakorlati lépések, hasznos, fáradságos, odaadó és céltudatos munkálkodás idejének kell kezdődnie, az elméleti tervezetések teréről haladéktalanul a céltudatos és mélyreható tettek terére átmenni.

Szerintem az intelligencia az állami, nemzeti és társadalmi érdekek által igényelt vezető, irányító és jobb útra térítő befolyást a népre a következő feltételek mellett szerezhet.

Ha az intelligencia „vezetésre” vállalkozik, elsősorban magának kell tisztában lennie a szocializmus eszméjével,

különféle irányzataival s ezek eddigi nyilvánulásaival hazánk speciális viszonyai között; meg kell továbbá ismerkednie s loglalkoznia kell a nép bajaival, vágyaival, törekvéseivel és pedig nem a lapokból, de a való életből merítve a kellő tájékozottságot; szükséges továbbá, hogy az intelligencia mai széttagoltsága helyett egységre törekedjék. Ismeretes, hogy ma falvakban úgy, mint városokban, ahány intelligens ember van, annyifelé hűz; nincsen valódi, egységes társadalmi élet és összetartás, nincsen erőteljes közvélemény, nincsenek közös célok, közös törekvések. Egységes fellépés nélkül pedig szó sem lehet *vezetésről*.

Azzal a még ma is több helyen hangoztatott véleménynyel pedig, hogy t. i. nem kell a népet felvilágosítani, nevelni, egyszersmindenkorra le kell számolni és felhagyni. Ez a „gyógyszer” ma már idejét múlta, sőt épen az ellenkező hatást idézné elő. Igenis, felvilágosítani, nevelni és vezetni kell a népet, hogy képes legyen felismerni az egyedül helyes utat; szeretettel foglalkozni vele, gondozni azt, hogy boldoguljon és az elzüléstől megmentessék a jobb sorsra érdemes. Nemcsak kezébe kell adni a tudás fegyvereit, de meg kell tanítani arra is, hogy miként használja helyesen azokat; folyton figyelemmel kísérni a néplélek fejlődését, nyilvánulásait s közrehatni az egyszerű, egészséges és észszerű életfelfogás és életmód meghonosítására.

Megemlítenédek tartom még itt, hogy népünk elszegényedésének, sőt pusztulásának, ennek nyomán rossz útra tévelyedésének egyik legfőbb oka a mértéktelen szeszélvezet. A korcsmázás népünket testileg, lelkileg és anyagilag tönkreteszi, uzsorába, pusztulásba s ezzel a szocializmus karjaiba hajtja. A korcsma a szocializmus melegágya. Első és nélkülözhetetlen feltétele népvizonyaink gyökeres javulásának s a népélet helyes irányba terelésének a korcsmai kimérésnek korlátozása, vásár- és ünnepnapokoni beszüntetése lenne.

Födolog, ismétlem, hogy le kellene szállani az elméleti tervezgetés magas paripájáról és mindenütt mielőbb a gyakorlati cselekvés terére lépni. Ezen a téren azután minden községben megállapíthatók lennének a legéletbevigóbb és célravezetőbb népjóléti eszközök is. Egyik községben talán

az állattenyésztés fellendítése, közös legelő szerzése, másutt közös bérlet, parcellázás (esetleg állami segítséggel), avagy közlekedési utak építése, szövetkezeti ügy, háziipar felkarolása, talán itt-ott gyári ipar létesítése és előmozdítása stb., általában pedig e téren több községnek, sőt vidéknek is a közös érdekek alapján szövetségbe és összetartásba hozása.

Így és csakis így lehetséges, hosszas és odaadó munkával, a helytelen irányba került szociálistikus irányzatot a nép jólétének, szellemi és erkölcsi emelésének eredményes munkálásával (mint mindnyájunk közös érdekével) lépésről lépésre és fokozatosan a helyes útra és határok közé terelni, abba az emberileg egyedül helyes és üdvös életfelfogásba, melyszerint a társadalom békéje, egyensúlya és boldogsága érdekében tisztelnünk kell egymásnak már meglevő jogait, egymást pedig kölcsönösen segíteni, gyámolítani, igazságos, méltányos és jogos törekvéseiben saját érdekünkben is támogatnunk kell; hogy e hazában nincsenek „elnyomók” és „elnyomottak”, „jogokalbírók és jogtalanok;” itt aki becsülettel munkálkodni és boldogulni akar, e törekvésében kellő alkalomra és támogatásra talál s mindenki egyaránt boldogulhat; hogy a közjó érdekében is minden társadalmi osztály hézagpótló, arra szükség van; hogy a munkás-osztály boldogulása nem a birtokos-osztály pusztulása, letörése útján érhető el, hanem ellenkezőleg, annak boldogulása s a kölcsönös támogatás esetében; hogy kölcsönösen egymásra vannak utalva.

Erre* rá kell vezetni, nevelni a népet. Ehhez az iskola adja meg az alapot, de csakis az alapot, melyre azonban az élet jót is, rosszat is építhet; az államkormány felteheti, amennyiben módjában áll, a tetőzetet, de a falak felrakása s általában az épület tulajdonképeni megalkotása az intelligens vezető osztályra vár, még most, a 12-ik óra után is, míg attól végleg el nem késik.

Népmentés, társadalom-szervezés; a szocializmus megoldása.*

Nyílt és őszinte vallomással kezdem.

Nem tartozom azok közé, kik a nép vezetését mind jobban magához ragadó szocializmust feltétlenül elítélik. Okát adom. Hogy az utóbbi időkben nálunk is rohamosan terjedő szocializmus elhanyagolt és elmaradt népünk anyagi, sőt szellemi előhaladását is nagymértékben előmozdította, hogy népünk széles rétegeiben az osztályöntudatot s ennek nyomában az egyesülésben és szervezkedésben rejlő erő felismerését — mint a fejlődés és haladás legfőbb emeltyűit — megteremtette, kétségtelen. Kétségtelen előttem az is, hogy a szocializmus oly erőnek bizonyult, mely eddig szellemi sötétségben és tunya tespedésben, mintegy lethargikus álomban sínylődött népünket eme tespedésből felrázta s oly hatalmas erővel terelte a fejlődés és haladás útjára, melyre más előttünk ismert erő alig lett volna képes.

Ez pedig ma, — a XX. században, — a népek és nemzetek óriási versenyében, a magyar nemzet létérdekébe vágó tény. *Ezért* a szocializmus nem gáncsol, de elismerést érdemel. Igen, mert bármely nemzet boldogulása, jövője a nemzet túlnyomó többségét, zömét tevő néprétegek minőségétől, állapotától függ. Ha szilárd az alap, biztos áll az épület — és megfordítva.

*Megjelent a „Független Magyarország” 1907. évi márc. 15. ünnepi számában.

Minden oly fejlődési folyamat tehát, mely az anyagi és szellemi jólét áldásait s így a hazai föld iránti érdekeltséget mind szélesebb néprétegekre terjeszti ki, magát a nemzetet erősíti; ezt elismerni igazságos, sőt hazafias dolog, még ha e fejlődési folyamatnak — szocializmus is a neve.

De ezeknek beismerésénél aztán álljunk is meg.

Vajjon nincsen-e semmi kifogásolni valónk a hazai szocializmussal szemben, akár nemzeti, akár emberi szempontból?! Vajjon belenyugodhatik-e a hazafias magyar értelmiség és a nemzet abba, hogy míg az egyes országok, népek érdekellenségekként állnak szemben egymással s mindenik küzd, sőt élet-halál harcét kész folytatni fennmaradásáért, addig a hazai szocializmus a nemzeti eszme és érzés elhomályosításával, sőt tagadásával és megsemmisítésével alapjában ássa alá nemzeti és faji létünk alkotmányát; hogy ne legyen többé a magyar *magyar*; hogy bekövetkezzék a szörnyű sors, midőn a „sírt, hol nemzet sülyed el, népek veszik körül”?! Ez ellen magyar vérünk minden cseppje tiltakozik.

De nézzük az *emberi* szempontokat. Helyeselhetjük-e, hogy a szocialista vezetők tanításainak hatása alatt elkeseredett és elvi ellenségképpen forduljon a nép a többi társadalmi osztályok s általában minden ideális és tradicionális eszme és intézmény ellen; hogy a nép lelke teljesen szakítottassék el a nemzeti múlttól s a legridegebb önzés, pénz- és élv-sóvár indulatok és erkölcsök által szaturáltassék; hogy e hazában állandósíttassék az elkeseredett társadalmi osztályharc, hogy itt „urak” és „parasztok”, „kiváltságosak” és „jogtalanok” álljanak egymással szemben, folytonos harcban, ellenségképpen; hogy itt — a többségi elv s a behozandó általános szavazati jog alapján — a proletariátus igényelje magának a vezetést és irányítást? Bizonyára nem. Önmagában meghasonlott, irányt vesztett nemzet gyenge nemzet; a gyengék sorsa pedig az elbukás.

Mikor tehát beismerjük a szocializmus kétségtelen érdemeit, egyúttal szembe keli azokkal állítanunk mind végzetesebbekké váló hibáit is. A konklúzió után áttérhetünk a teendők kérdésére.

Megállapíthatjuk tehát, hogy míg, a hazai szocializmus a néptudat és a fejlődésre, érvényesülésre törő egyetemes tevékenységi ösztön felkeltése és megteremtése által egyrészt kulturális, sőt nemzeti érdekű hivatást is teljesített, addig másrészt oly végzetes hibákban szenved, s oly útra kezd, — napról-napra nyomatékosabban — térni, hogy ennél fogva azt nemzeti, emberi és erkölcsi szempontokból a legnagyobb fokú nemzeti veszedelmnek kell tekintenünk.

S ha emellett tekintetbe vesszük a többi társadalmi osztályok (csekély a kivétel) mélyreható elégedetlenségét, forrongását, előttünk áll egy rmeghasonlásban, lelki forradalomban élő nemzet szomorú kilátást nyújtó társadalmá: elégedetlen, forrongó s a közcélok és érdekek iránt nagyrészt közömbös értelmiség egyfelől és másfelől a mai társadalmi rend ellen forduló, hazát és vallást megtagadó s túlnyomó számában elbizakodva, a nemzeti és társadalmi élet irányítását magának vindikáló, mind nagyobb tömegében szocialistává váló nép.

Kikre számíthat ily körülmények közt az állam, ha bármily jóra való és nagyobb szabású akciót akar kezdeményezni; kikre számíthat veszély idején a haza? Hol van az államot építő munkájában lelkesen támogató, az állami, nemzeti és közérdekekért hevülő egységes és nemzeti társadalom? Sehol. Nálunk ma csak tülekedő társadalmi osztályok és lesben álló, kárörvendő nemzetiségek vannak: egységes, nemzeti társadalom nincs.

A közeli következmény: súlyos kimenetelű, sőt katasztrófászerű konfliktusok, a nemzeti állam alapjainak végzetes megrendülése és meggyöngülése.

Mi lenne — e mélyen elszomorító helyzet szanalása céljából — elsősorban a teendő?

Az egységes nemzeti társadalom megszervezése, sőt megteremtése.

Ennek pedig első teltétele: egységes, a társadalom vezetésére hivatott és képes s azt válaló értelmiség.

Az értelmiségi osztály egységét és nagyszabású, országos akciókra való képességét pedig csak az állam valósíthatja meg: egyrészt azért, hogy összes alkalmazottainak anyagi és erkölcsi érdekviszonyait, a szociális igazság teljes érvényre emelésével, egységesen és összhangzatosan rendezi s ehhez alkalmazottan a nem állami alkalmazottak érdekviszonyainak rendezését is kötelezőleg elrendeli s így ezek körében a megelégedést, megnyugovást és békét meghonosítja; másrészt részletes tervzetet alkot, mely szerint az összes fizetési állásban levő értelmiségi osztályok — a szorosabb értelemben vett hivatalos ioglalkozási körön túl — az állami, nemzeti és közérdekek, a nép- és általában a közjólét előmozdításában és megvalósításában — mint vezetők, illetve támogatók — közreműkölni kötelesek.

Az értelmiséget azonban nemcsak kényszeríteni, de fokozatosan, tervszerűleg reá is keli nevelni erre a társadalom-vezetői feladatra. Ez a reánevelés az elemi iskolától az egyetemig, azonkívül állami- és társadalmi úton, egyesületek útján történék.

Ez azonban mind hiábavaló lenne, ha nincs kit vezetni.

Az eddigi magárahagyatottsága folytán szocialista vezetés alá került népet kézzel foghatóan *jobb és eredményesebb* vezetés által el kell a szocialista vezetőktől hódítani.

Ez pedig csak úgy lesz lehetséges, ha egész állami életünk és berendezésünk a szociális érdekek szolgálatába szegődik. A népet — mint az állam alapját — a vezetésre hivatott értelmiségnek becsülnie, sőt szeretnie kell, csak úgy számíthat viszont becsülésre és ragaszkodásra. Államnak, értelmiségnek versenyre kell kelnie a szocialista vezérekkel a nép igaz szeretetében, jogos érdekeinek munkálásában és előmozdításában és pedig nemcsak szépen hangzó frázisokkal, szónoklatokkal, hanem magyar szívből, lélekből fakadó s eredményes tettekkel. Ha ebbeli igyekezete

s munkássága komoly, őszinte s eredményes lesz; ha ennek révén a hazánk társadalmát szétválasztó ezer és ezerféle előítéletbeli korlátok a minimumra redukáltatnak; ha megszűnik az „úr” és „paraszt”, „kiváltságosak” és „jogtalanok” fogalma, mint *'fajelválasztó és elidegenítő tényezők* szerepelni; ellenben a mindeneget egyesítő hazafias demokratizmus hatja át nagyokat és kicsinyeket egyaránt; ha ekként — a magasabb állami és társadalmi érdekek alapján — természetes kapcsolat létesül a különféle társadalmi osztályok közt: a népben van annyi helyes belátás, hogy megismeri igaz barátait és érdekeit s nem ül föl az önző külföldi izgatóknak,

Így szervezkedni és átalakulni széttagolt és meghasonlott gyenge társadalmunk saját erejéből — az állam és törvényhozás döntő és elhatározó erejű közbelépése és segítsége nélkül — képtelen.

Erre a szervezkedésre és átalakulásra természetesen hosszú évek munkája szükséges. Az idő pedig rövid és sürget.

A célszerű kezdet ma a földolog; ezen fordul meg a további siker.

Mi legyen tehát a népmentés és társadalomszervezés terén az állami és törvényhozási akció kezdőpontja?

A felelet egyszerű és természetes.

Hazánk falvak országa. A nemzet, a nép óriás többsége falvakban él. Itt van tehát a legtöbb tennivaló, itt kell az akciónak kezdődnie; annyival is inkább, mert itt könnyebb, egyszerűbb és azonnal sikerrel kecsegtető a feladat, másrészt a szocialista agitátorok újabban éppen a falvak népére vetették ki hálójukat (miután a városok ipari és kereskedelmi alkalmazottait már megnyerték) s ma nincs, aki ezt a népet megóvja tőlük: nincsenek alkalmas vezetők.

Erre a falvak intelligenciája lenne képes és hivatott. Ismeretes azonban, hogy ma a falvakban úgy, mint városokban, ahány intelligens ember van, annyifelé húz. Nincsen közöttük egészséges társadalmi élet és összetartás, nincsen

erőteljes közvélemény, nincsenek közös célok és törekvések. Egységes fellépés nélkül pedig szó sem lehet vezetésről. Nemkülönböztetés ismeretes az a sajnós tény is, hogy falusi népünk túlnyomó részben tudatlan s korlátoltságában, ősi konzervativizmusában és földhözragadt szegénységében úgyszólván hozzáférhetetlen a mélyebbreható újítások, nagyobb erő-kifejtést, erkölcsi bátorságot, sőt jellemet igénylő mozgalmak számára.

Falusi népünk szellemi, erkölcsi és anyagi érdekeinek előmozdítása érdekében gondoskodnia kellene az államnak elsősorban is kulturális tekintetben elmaradt népünk kellő felvilágosításáról, szellemének, gondolkodásának és erkölcsének helyes irányba tereléséről; ebből a szempontból minden községben a kulturális fejlődést és előhaladást előmozdító intézmények fokozatos és folytonos láncolatát kellene éltesíteni. Ennek láncszemei lennének: *az óvoda, elemi népiskola, gazdasági ismétlő iskola, ifjúsági egyesület és gazdakör (népkör, közjóléti egyesület.)*

Gondoskodni kellene továbbá egészséges alapon szervezett állandó és tervszerű helyi vezetőségről. Ennek a vezetőségnek természetes alapját alkothatná faluhelyen hivatásánál fogva a *pap, tanító és jegyző*, kiket találóan neveztek el „a XX. század valódi népnevelőinek.” Ismeretes azonban, hogy e tényezők igen sok községben vállvetett munkálkodás helyett kicsinyességből, vagy elfogultságból egymással folytonos egyenetlenségben élnek, ami tevékenységünknek és erkölcsi befolyásuknak a lehető legnagyobb kárára van.

Arról kellene tehát az államnak és törvényhozásnak gondoskodnia, hogy a falusi élet e három tényezője — kötelezőleg — állandó jellegű vezető-szervezetbe foglaltassék mielőbb minden községben.

E szervezet vezetői működésének *tere* és kiindulási pontja egy — kerületi és országos szervezetbe illesztendő — *gazdakör* (helyesebben talán *népkör*, illetve *jóléti, egyesület*) lenne. Innen indulna ki minden népmentési és társadalomjóléti akció. E körök kerületi és országos szövetsége, mely — állami támogatás mellett — a megfelelően átalakítandó

jelenlegi Gazdaszövetség helyébe lépne, alkotná azt a hatalmas társadalmi szervezetet, mely képes lenne falusi népünket — megfelelő állami támogatás mellett, — a haza-, vallás- és társadalmi rend-ellenes szocializmus karjai közül kimenteni s a falu összes lakosságát társadalmi és — nemesebb értelemben vett — érdekegységbe hozva, a zavartalan haladás és jólét útjára eljuttatni

Az értelmiségi osztály vezetői szerepének azonban nemcsak faluhelyen, hanem a városokban is: általában az egész vonalon érvényesülnie kell. Ez a természetes fejlődés és haladás egyenes követelménye, sőt életföltétele.

Városokban természetesen más a helyzet és nehezebb a vezetői feladat A városok foglalkozási körök szerint nagyon széttagolt s jelentékenyebb részében szocialista vezetés alatt álló, általában pedig felvilágosultabb polgársága sokkal nehezebben egyesíthető és vezethető, egyrészt nagyobb számánál, másrészt a felette kedvező talajban mélyebben gyökeret vert szociális eszmék befolyása s az erőteljesebb szociális agitáció hatása miatt. Növeli a nehézséget, hogy itt nemcsak a már szervezett munkásság és általában a köznép, hanem az értelmiségi osztály nagyszámú proletárjai, elégedetlen elemei is tekintetbe veendők.

Ha nehéz is azonban a feladat: nem megoldhatatlan.

Oly tágkörű e kérdés, hogy itt csak röviden érintetem e helyen a megoldásnak általam képzelte módját.

A városi lakosság felvilágosítására, szellemi színvonalának emelésére különféle iskolák, tudományos, népszerű és szórakoztatva oktató előadások, kiállítások, gyűjtemények, stb. állanak rendelkezésre. Arról kellene gyakorlati tervszerűséggel államilag gondoskodni, hogy ezek a közönség okulását *tényleg* elő is mozdítsák.

Ezek mellett *a városok hivatali fizetést húzó értelmisége is állandó jellegű vezető — szervezetbe lenne — állami, illetve törvényhozási intézkedések alapján foglalandó.* Városokban a papok, mindenféle rendű és rangú tanítók, tanárok, közigazgatási, igazságszolgáltatási stb. tisztviselők és alkalmazottak kivétel nélkül állandó *jóléti bizottságot*, az egész polgárság bevonásával pedig

jóléti egyesületet alkotnának. E nagyszabású s nagyobb városokban fiókkörökre is osztható, végül a falusi ilyenmű egyesületekkel együtt egységes kerületi és országos szövetségbe tartozó egyesületben állapítnának meg közös egyetértéssel a szükséges helyi szociális, általános és népjóléti intézkedések, gyáralapítások, telepítések, városfejlesztések stb. A papok, tanítók, tanárok kulturális tanácsokról, felvilágosításokról és előadásokról, az igazságügyi tisztviselők jogi és törvényes dolgokról, a többi tisztviselők is elsősorban a saját hivatáskörükbe vágó előadásokról és tanácsokról gondoskodnának és pedig nemcsak a köznép, hanem a kisebb intelligenciájú többi osztályok részére is.

Ily nagyarányú vezetés mellett a városi társadalom demokratikus irányú fejlődése, előhaladása, egységes közszelleme, egysége és békéje oly erős lendületet venne, hogy a hazátlan izgatók teljesen elvesztenék a talajt lábaik alól; a nemzeti társadalom megerősödésével pedig megerősödnék a nemzet.

Az a kérdés merülhet fel már most, hogy az értelmiségi, hivatali osztályok vállalkoznának-e erre a vezetői feladatra?

Önként és túlnyomó részt bizonyára: nem. A törvényhozás azonban ezt államérdekből kötelezőleg elrendelhetné. — Aki a társadalomtól fizetést huz s abból él, az a társadalom mentő szolgálatára méltán kötelezhető, különösen ha hivatalos munkáját apasztanák.

Mindez a városi viszonyok miatt csak hosszabb idő alatt s kellő előkészítés után lenne megvalósítható. Azért az első föladat az ország lakosságának túlnyomó többségét magában fogfáló falvak társadalmainak főntebb kifejtett szervezése lenne s ezt követné a városi akció.

A kezdés e tekintetben a kormánytól indulna ki. A kormány állandó figyelemben és támogatásban részesítné az ügyet. *Az egész akciót azonban teljesen társadalmi ténre és alapra kellene fektetni s úgy a falusi,*

mint a városi népjóléti szervezetek alapszabályszerű teljes önkormányzati joggal bíró, állami ellenőrzés alatt álló társadalmi intézmények lennének.

Az önálló társadalmi szervezkedésben rejlő óriás erkölcsi és nemzetépítő erőt ugyanis feláldozni semmiféle szempontból sem lenne tanácsos. Hazánknak független, önálló polgárságra van szüksége, már csak Ausztriával való közjogi helyzeténél fogva is.

Egyébiránt most is az a baja szervezetlenségénél fogva akcióképtelen társadalmunknak, hogy mindent az államtól vár; míg az önálló szervezkedésnek az lenne az egyik főcélja és eredménye, hogy az ekként egységessé váló társadalom megtanulna a maga lábán járni, sőt, ha kell, érdekeiért síkra is szállani.

Különben is 16.000 község társadalmát államilag szervezni, vezetni és irányítani s az ennekfolytán felmerülő rengeteg terv, igény erkölcsi és főleg anyagi támogatását teljes mértékben megvalósítani a leggazdagabb állam minden erőhatalma sem lenne elegendő.

Meg kell még röviden emlékeznem a tanítósnak a népmentő és társadalomszervező akciókban való szerepéről.

Kétséget nem szenvedhet, hogy úgy falvakban, mint városokban a népmentés és társadalomszervezés feladatában a legszükségesebb és nélkülözhetetlenebb tényező a tanítósnak lenne. Ő állana úgyszólván az egész akció közép-pontjában. Ennek pedig reánézve különösen két főelőnye volna: hivatás szerinti kötelességét: a /fé/mevelést s a szülőkkel való gyakori érintkezés útján az iskolai nevelés-tanítás érdekeit sikeresebben szolgálhatná, másrészt ezáltal az egész társadalom előtt nyilvánvalóvá lenne az a nagyjelentőségű szerep, melynek betöltésére a tanítósnak hivatva van.

De nem folytatom tovább.

Sokféle terv, javaslat, állami és társadalmi akció lát napról-napra napvilágot a szocializmus és népmentés kér-

désének megoldása érdekében. Én azonban úgy hiszem, hogy a baj sokkal mélyebben gyökerezik: a szervezkedő munkások mozgolódása csupán egyik *látható* jele egész társadalmunk betegségének; *a többi társadalmi rétegek körében is — a hamu alatt, — az elégedetlenség nem kevésbé veszélyes és folyton terjedő vulkánikus tüze ég.*

Toldozás, földozás itt semmit sem ér; erőszakos elnyomási kísérletek pedig csak olajat öntenének a tüzre. *Itt csupán mélyreható, az egész társadalmat átfogó nagyarányú és radikális megoldás segíthet . . .*

Röviden összegezem véleményemet.

A „népmentés” csupán az öntudatra ébresztendő társadalom megfelelő szervezése és az értelmiségi osztály természetes vezetőszeropének megfelelő érvényesítése útján érhető el. Az általános népműveltség és felvilágosodás terjesztésére, a kulturális fejlődés és előhaladás előmozdítására, törvényhozási intézkedéssel, minden községben: elemi népes gazdasági ismétlő-iskola, ifjúsági egyesület és gazdakör (népkör, jóléti egyesület) létesítendő. A kisebb községekben a pap, tanít ó, jegyző — szintén törvényhozási intézkedéssel — állandó jellegű vezető-szervezetté foglalandók össze; ezek egy gazdakör (népkör, jóléti egyesület) keretében, az egész község társadalmának vezetését és irányítását valósítanak meg. Ezt követőleg a városok társadalma is — hasonlóan törvényhozási intézkedéssel s a fizetést húzó hivatalnoki értelmiség köteles vezető szerepe mellett — szintén jóléti egyesületekbe lenne foglalandó. Az egész szervezkedés teljesen társadalmi alapon létesülne, megfelelő állami támogatás mellett.

Az e tekintetben óriásilag felszaporodó igényekre és várakozásokra való tekintettel s azok lehető kielégítése és támogatása céljából az egyes érdekelt minisztériumok kebelében szociális v. jóléti ügyosztályok létesíttetnének.

Végül még egyet.

Számolok azzal, hogy javaslataim — mint sokrészből új és szokatlan dolgok — az érdeklődő olvasók előtt

túlideálisaknak, sőt utópisztikusaknak s gyakorlatilag — a mai viszonyok között — meg nem valósíthatóknak tünnek fel. Én azonban ennek ellenkezőjéről erősen meg vagyok győződve.

A kérdés világos és egyszerű. Vagy azt akarjuk, hogy hazánk néptársadalmának nemzeti irányú, a többi társadalmi osztályokkal a közös érdekek alapján összhangba hozott vezetését azok teljesítsék, kiket múltjuk, képzettségük, hivatásuk, nemkülönben a nemzeti társadalom természetes és zavartalan fejlődésének érdeke erre egyenesen kijelöl, sőt kötelez; — vagy pedig belenyugszunk abba, hogy a nép vezetését — az általános szavazati jog behozatalával még sokkal több erőhöz és befolyáshoz jutva — hovatovább kizárólagosabban azok gyakorolják, kiknek erre a nép tudatlanságánál, magárahagyatottságánál és földhözragadt szegénységénél egyéb jogcímök nincs. S míg mi a felhők járását nyugodtan bámulva nézegetjük, abban reménykedve, hogy forrongó társadalmunk a természetes fejlődés törvényénél fogva önmagától a helyes útra ér, addig a rohamosan növő szociális áradat zúgva és rombolva átcsap a mai társadalmi rend felett.

A helyzetet világosnak és egyszerűnek találom. Vagy meglesz mielőbb az egységes, modern, nemzeti demokrata társadalom; — vagy jön rohamos léptekben a jelen társadalmi rend teljes zavara. Ez utóbbi esetben a néptársadalom teljes elhazafiatlanodása és erkölcsi züllése föltétlenül bekövetkezik. (A felekezeti és nemzetiségi szempontokat e közleményben szándékosan mellőztem.)

A választás — az általános szavazati jog behozatalának küszöbén — nem nehéz. A megoldás módjával tehát okvetlenül foglalkoznunk kell!

A tanító és a Magyar Gazdaszövetség.*

A Néptanítók Lapja 1906. évi 34. számában megjelent 53.201.sz. rendeletében közoktatásügyi miniszterünk — rámutatva a Magyar Gazdaszövetségnek a magyar nép értelmi, erkölcsi és anyagi javait szolgáló törekvéseire s arra, hogy a hazai tanítóság műveltségénél s állásából folyó nemes kötelességénél fogva hivatva van az alsóbb néprétegek vezetésére — kijelenti, hogy a Szövetség törekvéseit hathatós támogatásban kívánja részesíteni. Ebből a célból 50 községi iskolának és mindazon áll. óvodáknak, melyek költségvetése jövedelmi fölösleget tüntet föl, továbbá a külön szaktanítóval bíró gazdasági népiskoláknak, végre azon áll. el. népiskoláknak, melyek évi 200 koronát meghaladó helyi jövedelmi fölösleggel bírnak, a Szövetségbe rendes tagul való belépését elrendeli; a kir. tanfelügyelőket fölkéri, hogy igyekezzenek a Szövetség támogatására a községeket is megnyerni, hogy a tanítókkal, óvónőkkel ismeitessék meg a Szövetség feladatát, célját, eszközeit, a nyújtott előnyöket s azokat annak támogatására, különösen pedig tagokul leendő belépésre, szövetkezetek alapítására, gazdakörök szervezésére s ezekkel kapcsolatosan népkönyvtárak létesítésére buzdítsák, kijelentvén, hogy a népnevelők ily irányú tevékenységét, alkalomadtán erkölcsi elismerésben készséggel részesítii s annak megfelelő jutalmazását is igyekszik lehe-

* Megjelent a Néptanítók Lapja 1906. évi 37. számában.

tővé tenni; végül, hogy az intézkedésnek minél nagyobb nyomatéka és gyakorlati eredménye legyen, felhívja a tanfelügyelőket, hogy ebbeli eljárásuk és intézkedéseik eredményéről évenként — az elismerésre, esetleg anyagi jutalomra érdemes tanítók és óvónők felsorolása mellett — tájékoztató jelentést tegyenek.

Általában élénken kifejezésre jut a rendeletben, hogy mily nagy súlyt helyez a miniszter ez ügy minél szélesebb körű és eredményesebb fölkarolására.

Mikor e rendeletet legelőször elolvastam, önkénytelenül e szóra fakadtam: Valahára!

Mi, kik ismerjük s figyelemmel kísérjük köznépünk szellemi hátramaradottságát, rohamosan terjedő erkölcsi és anyagi hanyatlását, züllését, ezek folytán a szocializmus s a kivándorlás rohamos terjedését s általában az ország túlnyomó többségét képező alsó néposztály körében uralkodó szomorú és napról napra az államrendre is hátrányosabbá és veszélyesebbé váló állapotokat: régóta vártuk, hogy az intéző körök ez állapotok szanálása érdekében végre az eszmék puszta hangoztatásának teréről lelépve, hathatós gyakorlati intézkedésekhez nyúljanak; hogy reájönnek, miszerint minden ilyes irányú eredményes akciónak első és mellözhetetlen feltétele a nép egyetemének helyes irányú fölvilágosítása és vezetése s hogy erre a föladata elsősorban a néptanító hivatott.

Ismét: a néptanító.

Íme, a kor szelleme meghozta magával, — ami előrelátható volt, — hogy a néptanítót, a helyzet kényszere folytán, maga az államkormány állítja az iskolán kívüli nagyfontosságú feladatra: „az alsóbb rétegek vezetésére.”

Így jut a tanító fokozatosan arra a magaslatra, melyről községének anyagi és szellemi téren vezére és irányítója lehet.

S habár e felfogást a társadalom körében általánossá majd csak e téren kifejtendő sikeres munkásságunk teheti, mindamelllett kétségtelen, hogy e nagyfontosságú társadalmi feladatnak az államkormány részéről való illetén fölvetése

és előtérbe állítása nagy mértékben alkalmas arra, hogy a társadalom szemében a tanítóság fajsúlyát s a tanítói állás értékét és tekintélyét emelje.

Íme, az eddig sokak által méltatlanul lekicsinyelt s értékelésként gúnyosan „ABC-lovagok”-nak nevezett tanítói osztályt maga az államkormány a társadalom egyik vezérlő tényezőjévé avatja.

Ez a körülmény pedig ma, mikor a tanítóság anyagi helyzete tekintetében végre a jobb jövő bekövetkezését várja, lehetlen, hogy kellő súllyal ne essék a döntő elhatározások mérlegébe.

Ebből a szempontból ez intézkedés tehát épen idejében jött.

Most már rajtunk — tanítókon — áll, hogy miniszterünk belénk helyezett bizalmának — s bizvást mondhatjuk: a társadalom várákozásának is — igyekezzünk tőlünk telhetőleg megfelelni s ezáltal a fölötte megtisztelő bizalmi és várákozást igazolni is.

Szentül hiszem, hogy a magyar tanítóság meg fogja tenni hazafias készséggel s az ügy iránti lelkesedéssel e tekintetben is kötelességét.

Megtette eddig is, — szép példák igazolják ezt — ahol a helyi viszonyok lehetővé tették.

Hogy e téren eddig nagyobb és figyelemreméltóbb eredményt nem ért el, annak főbb okai: a legtöbb községben a vezetésre hivatott intelligencia nemtörődömsége, szét-húzása; a tanító vagy nem részesült kellő támogatásban, vagy kicsinyes rosszakarát s osztályellentétek bénították meg ebbeli törekvéseit, vagy pedig maga sem volt eléggé tájékozott és megfelelő ezen sok tanulmányt, fáradtságot és gyakorlati ügyességet, rátermettséget igénylő föladat tekintetében.

A köznép értelmi, erkölcsi és anyagi érdekeinek oly mérvű fölkarolása, hogy az ne pusztán hatástalan kísérletezés vagy tehetetlen szárnypróbálgatás, hanem egy község életére nézve valóban üdvös és jótékony, sőt átalakító hatású legyen, rendkívül nagy és nehéz föladat. *Ennek megol-*

dására egy ember buzgólkodása nem elégséges. Ehhez szükséges először is az, hogy a község intelligens elemei a tagadhatatlanul közös érdekek alapján mielőbb szervezkedjenek, nem egy szociáellenes szövetséggé, hanem a helyi társadalmi viszonyok megjavítására, különösen pedig a köznép szellemi erkölcsi és anyagi érdekeinek előmozdítására és munkálására, természetesen a nép bevonásával s így azzal mintegy érdektársi viszonyba lépve.

A legnagyobb nehézség azonban — és itt szenvedett a tanító eddig is legtöbb kudarcot — az intelligencia megnyerése és bevonása. Most már azonban hatalmasan meg van a tanító föladata e tekintetben könnyebbitve azzal, hogy biztosítva van egyrészt az államkormány, másrészt a Magyar Gazdaszövetség támogatásáról. Ez a támogatás — ha megfelelő ható erőben és eszközökben fog gyakorlatilag is megnyilatkozni — oly súlyt és bizalmat fog a tanító kezdeményezéseinek kölcsönözni, hogy annak hatása alatt legalább a helyi intelligencia túlnyomó részének megnyerése bizton remélhető.

Ami már most az e télen való gyakorlati munkálkodás megkezdését illeti, igen fontos dolog, hogy csak az fogjon bele e téren bármely kezdeményezésbe, aki erre kedvvel és megfelelő képességgel rendelkezik; *mert ide hozzáértő s egész ember kell*, ki szívvel, lélekkel s önzetlen lelkesedéssel áll az ügy szolgálatában; továbbá ott kezdeményezzen bármit, hol a talaj erre alkalmas, illetve megfelelően elő van készítve; s végül csak oly dologba fogjon, mely a helyi viszonyok közt legindokoltabb és sikere ennél fogva is legbiztosabbra vehető.

Sokkal többet árthat egy fölszines és céltalan vállalkozás e téren, mintha semmit sem tenne az illető.

Hogy a tanító e tekintetben a kellő tájékozottságot és támogatást megszerezhesse s annak alapján a megfelelő elhatározásra juthasson, mindenekelőtt — a min. rendeletnek megfelelőleg — a Gazdaszövetséghez kell fordulnia, honnan mindazokat az ismertető és tájékoztató füzeteket megkapja, melyekre elsősorban szüksége van. A továbbiakban pedig

becses, sőt nélkülözhetetlen támogatásra talál — a min. rendelet szerint — a kir. tanfelügyelőségben s ezen a réven a gondnokságban, illetve iskolaszékben.

Lehetetlen azonban e helyen a min. rendeletnek egy kifogásolható pontjára reá nem mutatnom. Eszerint mindazon áll. óvodák, melyek költségvetése jövedelmi fölösleget — tehát bármekkora nagyságút -- tüntet föl, a Gazdaszövetségbe rendes tagul belépni kötelesek, az áll. el. népiskolák közül azonban csak azok, amelyek évi 200 koronát meghaladó helyi jövedelmi fölösleggel bírnak. Tekintve azt, hogy az óvónőknek e téren munkaképessége összehasonlításba sem hozható a tanítókéval, e föltételek, szerény véleményem szerint, az ügy érdekében fel lennének cserélendők; mivel ellenkező esetben az áll. iskoláknak legnagyobb része — és pedig éppen a kisközségek (hol a legtöbb lenne az építeni való és leghálásabb a munkatér), a kívánt nagyságú fölösleg híján — az ügy kárára kimaradnának.

Az ügy érdekében különben kívánatos lenne, ha az összes áll. el. iskolák részére lehetővé tétetnék a Gazdaszövetségbe való belépés.

Egyébiránt erősen meg vagyok győződve afelől, hogy a magyar tanítóság a kor szellemét és követelményét megértve s a föladat magasztosságát tekintve, odaadó buzgalommal és lelkesedéssel fog az egész vonalon az új munkatérre sietni.

Akkor, amikor ezt teszi, nemcsak édes hazánknak és sokféle sorscapáson, szenvedésen átment s nehéz viszonyok közt élő népünknek tesz nagy, megbecsülhetetlen szolgálatot, hanem egyúttal a legméltóbb módon fogja a nemzet erkölcsi és anyagi elismerését is a saját részére kivívni.

A tanítóság a népjóléti munkásság terén.*

A Néptanítók Lapjában közelebb közölt és általam szóvá tett rendeletében közökt. miniszterünk fölkeri a tanfelügyelőket, hogy a tanítókat a Magyar Gazdaszövetség támogatására s ekként gazdakörök, szövetkezetek, népkönyvtárak stb. szervezésére és vezetésére buzdítani szíveskedjenek, kijelentvén, hogy a népnevelők ily irányú tevékenységét a közérdek szempontjából érdemnek tekinti s alkalomadtán erkölcsi, sőt anyagi elismerésben is részesíti; általában pedig a tanítóságnak e téren kifejtendő jövőbeli munkásságát folyton a legéberebb figyelemben kívánja részesíteni.

Új és szép munkatért nyit meg e rendelet a tanítóság előtt, új csapásba, új gondolatvilágba téríti a tanítóság egyetemének tevékenységi szellemét.

Valóban, szinte szédítő a perspektíva, mely a föladatak és tennivalók tekintetében ez új munkatéren élénkbe tárul.

Az új és nagy föladatak új és nagy elhatározásokat s munkákat kívánnak a tanítóságtól.

Az igazi „néptanító”, ki közvetlen tapasztalásból ismeri köznépünk földhözragadt nyomorúságát, ezerféle testi-lelki baját, azt az örvényt, melybe tudatlansága, tehetetlensége s magárahagyatottsága folytán napról napra mélyebben süllyed; ki szereti a népet, (mely nélkül nincsen haza), — s

* Megjelent a Néptanítók Lapja 1906. évi 45. számában.

van-e közöttünk, ki ne szeretné?! — minden bizonnyal szívvel-lélekkel óhajt — ha és amennyiben rajta áll — annak bajain segíteni s körében a jólétet, boldogságot és megelégedést meghonosítani; mindezeknél fogva a legszívesebben venne részt a Gazdaszövetségnek a népjólét megvalósítását célzó nemes törekvéseiben. Másrészt azonban — tekintve a föladat nagyságát s a megvalósítás útjában álló számtalan nehézséget és akadályt — nem csoda, ha sok tanító visszaretten ezekről, fél és habozik a tettek terére lépni, hanem ehelyett a kételkedők és pesszimista maradiak táborába szegődik.

Ez az egyik főoka annak, hogy eddigelé is csak itt-ott, elszigetelten s többnyire kedvezőbb viszonyok közt élő egyes tanítók fejtettek ki e téren gyakorlati munkásságot.

Ma már azonban az egységes, egyetemes cselekvés órája ütött; az idők, a viszonyok kényszere hova-tovább fokozottabb erővel fogja most már a tanítóságot a népjólét előmozdítását célzó társadalmi munkásság terére szorítani. Ma már e kérdéssel szemben habozni vagy az elől kitérni mind nehezebb, sőt egyenesen lehetetlen lesz.

Ebben a helyzetben mi sem indokoltabb és szükségesebb, mintha szemébe nézünk e kérdésnek: ha szemügyre vesszük azokat a — gyakorlati téren megismert — viszonyokat, körülményeket, melyeknek megismerése e nagy horderejű kérdés helyes fölfogására s a gyakorlati téren a tanító munkásságának útjában álló nehézségek és akadályok megismerésére vezet s ha elmondjuk véleményünket arról, hogy mit lehetne és kellene tenni ez akadályok elhárítására s a népjólét előmozdítását célzó társadalmi munkásság sikerének biztosítására; szóval: ha alapos körültekintés és megfontolás után lépünk e tekintetben az elhatározások és tettek terére.

Én az alábbiakban a köznépünk előhadásának útjában álló helyi akadályokról kívánok megemlékezni.

A cél, a föladat, melynek szolgálatát állam és társadalom várja a tanítóságtól: a nép erkölcsi és anyagi jólétének, boldogulásának lehető előmozdítása.

Nem mondhatjuk, hogy eddig nem történt semmi e téren. Hiszen maga az állam is igyekezett ebbeli kötelességének, kivált az utóbbi időkben, eleget tenni; a szorosabb

értelemben vett gazdasági és szociális törvények egész sorozatát léptette, aránylag rövid idő alatt, életbe s illetve készíti tervszerűig elő; ezenkívül a gyakorlati intézkedések terén is messzire menő tervszerű munkásságot fejt ki, sőt egyes vidékek gazdasági fölsegitésére külön mentő akciókat is léptetett folyamatba (ruthén akció, székely akció, telepítések, ínséges vidékek segítése stb.), társadalmi téren pedig a Magyar Gazdaszövetség s a különféle gazdasági egyesületek is derék munkát folytatnak országszerte.

Mindezek kétségtelenül jótékony hatással voltak és vannak köznépünk életviszonyainak javulására és fejlődésére.

Nyilvánvaló azonban, hogy az eredmény, a hosszabb idő óta világszerte fennálló gazdasági válság által is nagy mértékben redukálva, távolról sem kielégítő; hiszen szemünk láttái a, rohamosan szegényedik, pusztul mindezek dacára népünk s ennek nyomában rohamosan terjed a kivándorlás és a szocializmus, mint a válságos helyzet kétségtelen és szomorú tünetei.

Az is kétségtelennek látszik, hogy csupán az eddigi után haladva, az eredmény továbbra is csak nagyon részleges és elszigetelt marad, amennyiben úgy az állam mint a társadalmi egyesületek által folytatott akcióktól, egyrészt az anyagi eszközök korlátolt volta, másrészt földművelő-népünk elhagyatottsága és elmaradottsága, ősi konzervativizmusa és széthúzása s általában a közszellem teljes hiánya miatt — kellő fogékonyság és társadalmi támogatás hiányában — gyökeres és általános siker, az eddigi tapasztalatok alapján, lagalább a közel jövőben, nem remélhető.

A dolog megvilágítására néhány példát hozok föl, A mezőrendőrségi törvény sok hasznos és áldásos intézkedése a községek s az érdekelt közönség közönye miatt általánosan életbe léptethető-e? A munkás- és cselédsegítő pénztár, üdvös volta dacára, vehet-e általános elterjedést? Kiküld az állam, Gazdaszövetség, esetleg gazdasági egyesület egy vándortanárt vagy más megbízottat a községbe hitel-, fogyasztási vagy értékesítési szövetkezet létesítése, gyümölcsészeti, méhészeti s egyéb népies előadások tartása végett; kérdem; az általuk elhintett magvaknak a legtöbb

esetben van-e, lehet-e kellő foganatjuk; verhetnek-e azok gyökeret a kellőleg elő nem készített és munkált talajban:

minden újítástól irtózó s többnyire csekély műveltségű, jobban mondva műveletlen és magára hagyott köznépünk lelkében?

Pillanatnyi lelkesedés hatása alatt, ad hoc összeverődött, különben ellentétes nézetű és törekvésű vezetők vezetése alatt megindul egy egyesület, szövetkezet vagy egyéb közhasznú mozgalom; egy-két hétig, hónapig még csak elég jól megy minden; csakhamar kiüt azonban a vezetők között nyíltan is az eddig lapangott nézeteltérés, ellenszenv és ellenséges kedés, ennek nyomában egymásnak s az egyesületnek lejáratása; az ügy iránt lelohad, sőt teljesen megszűnik a többnyire különben sem valami erős lábon állott közérdeklődés s csak tengődve él tovább, mert esetleg élnie kell — amíg lehet; többnyire 1-2 lelkesebb tag nyakába szakad annak minden ügye baja s ezek után ezer kellemetlenséggel, gánccsal és rosszindulatból támasztott akadállyal küzdve, úgyszólván önmagukat fölládozva viszik az ügyet tovább, amíg lehet, míg az egyenetlen küzdelemben belefáradva, ők is föl nem adják a harcot.*

S mi az eredmény? Rosszabb, mintha a dolog meg sem indult volna, mert így végeredményében csak az ellentéteket élesítette ki, a helyi társadalmi viszonyokat mérgecsütette el s kiölte a nép lelkéből a vezetők s az ilyes mozgalmak iránti bizalmat.

Nem állítom, hogy ez mindenütt így van. Ahol jó vezetők vannak, a nép értelmesebb és életrevalóbb, ott töb-

bé-kevésbé sikerülni szokott a dolog; tény azonban — és az a baj, — hogy ezek csak ritka és elszigetelt esetek, míg túlnyomó esetben, minden szépítgetés és takargatás dacára, többé-kevésbé ez a baja és sokszor megöloje az ilyes irányú mozgalmaknak.

Ismétlem tehát, hogy köznépünk előhaladása, boldogulása az eddigi utón — legalább a közel jövőben — nem lesz megvalósítható.

Ennek akadályai a föntiek szerint főleg a kedvezőtlen helyi viszonyok és pedig: köznépünk kulturális hátramaradottsága, ősi konzervativizmusa és széthúzása s főleg az, hogy a községbeli intelligencia a vezetés és irányítás munkájától idegenkedik s így a vezetésre szorult köznép teljesen magára hagyva, tehetetlenül és védtelenül áll.

Hogy az állam és egyéb központi jellegű társadalmi szervezetek törekvései, intézkedései mielőbb sikerrel legyenek átplántálhatók köznépünk körébe, hogy ekként annak előhaladása és jóléte általános elterjedést vehessen, ehhez a jelzett helyi akadályok lehetségszerinti, minél teljesebb elhárítása föltétlenül szükséges.

Az ötletszerűség sehol sem boszulja meg jobban magát, mint ezen a téren. Nem elég egy üdvös eszmét fölvetni, mozgalmat megindítani; ha előzetesen a köznép minél jelentékenyebb részét arra alkalmas utakon, módokon (ezekről más helyt fogok szólni) annak megértésére és megkedvelésére alkalmassá nem tesszük; ha annak körében ekként a tanulni és előhaladni vágyásban nyilvánuló reményteljes bizalmat és önbizalmat meg nem gyökereztetjük; *ha végül és mindenekfölött nem gondoskodunk ehhez egészséges alapon szervezett állandó és tervszerű helyi vezetőségről, a legüdvösebb eszme és mozgalom sem juthat kellő sikerre.*

Szóval: levonva az előadattokból a következtetést, valamint a természetben mindenütt és mindenben fokozatos hézagtalan és természetes fejlődésmenetet látunk, tapasztalunk, azonképen a népjólét munkálásának terén is ezen szempontoknak kell érvényesülniök.

Hogy a jelenlegi kedvezőtlen helyzetből való általános és egyetemes kibontakozás s a természetes fejlődés és haladás útjára térhetés érdekében véleményem szerint s a fentiekből kifolyólag mily *szervezeti* intézkedések lennének országosan életbeléptetendők s hogy ezek keretében mily módon vehetne a tanítóóság sikeres részt a Magyar Gazdaszövetség támogatásában, illetve céljainak megvalósításában, arról a következő közleményben fogok szólni.

A népjólét előmozdításának útja, módja és eszközei. *

Elszegényedett s züllésnek, pusztulásnak indult népünk megmentése és talpraállítsa érdekében egyrészt az állam, másrészt a különféle irányú társadalmi egyesületek és szövetségek, kivált az újabb időkben, sok igyekezettel buzgólkodnak; az eredmény azonban mindezek dacára — sajnos, de való — távolról sem felel meg a kitűzött ideális célnak, mit talán legrövidebben így jelölhetnénk meg: szabad hazában boldog és megelégedett nép. Sőt úgy látszik, mintha napról-napra romlanának e tekintetben a viszonyok s nemhogy közelednénk a célhoz, hanem távolodnánk attól. Egész községek, sőt vidékek lakosságát látjuk rohamosan elszegényedni, ijesztő mértékben romlanak, pusztulnak a régi jó erkölcsök, terjed a kivándorlás és a szocializmus.

Mindez azt bizonyítja, hogy az eddigi úton haladva, az óhajtott siker el nem érhető.

Hozhat az állam akármennyi szociális törvényt létre s bá mily jóakarattal és anyagi áldozattal buzgólkodhatnak úgy az állam, mint a különféle társadalmi egyesületek a népjólét előmozdításán, igyekezetük hajótörést fog szenvedni, amennyiben akcióik elé a legtöbbször áthághatatlan akadályokat emelnek az egyes községek kedvezőtlen társadalmi viszonyai.

* Megjelent a Néptanítók Lapja 1906. évi 49. és 50. számaiban.

A nép sok helyt tudatlan, műveletlen s korlátoltságában, ősi konzervativizmusában, széthúzásában és földhözragadt szegénységében úgyszólván hozzáférhetetlen a mélyebbre ható újítások, nagyobb erő kifejtést, erkölcsi bátorságot, sőt jellemet és összetartást igénylő mozgalmak és vállalkozások számára. Ehhez járul, hogy a községbeli intelligencia a nép dolgaival, vezetésével nem törődik s így az magára hagyva, védtelenül és tehetetlenül áll.

Ezek az okai annak, hogy ahol megindítottak is ilyes akciók, azok kellő sikert többnyire nem értek el.

Hogy népünk érdekei általában sikerrel legyenek fölkarolhatók s az egészséges alapokon nyugvó népjólét az egész vonalon mielőbb óhajtott lendületet vehessen, ehhez — véleményem szerint — föltétlenül szükséges, hogy úgy az állam, mint az egyéb központi egyesületek vezető és irányadó működésük súlypontját az elvi és elméleti fontolgatások teréről s a központi irodák s ezek akta-világa köréből mielőbb a tulajdonképeni munkatérre: az egyes községekbe helyezzék át.

Ennek megfelelőleg első teendő, hogy a kedvezőtlen helyi társadalmi viszonyok rendeztessenek, az útban álló akadályok elháríttassanak; szóval a talaj megfelelőleg előkészítettessék,

Gondoskodni kell mindenekelőtt kulturális tekintetben elmaradt köznépünk kellő felvilágosításáról, szellemének, gondolkodásának és erkölcsének helyes irányba tereléséről.

Erre pedig 1-2 előadás vagy felolvasás nem elég: erre alkalmi és állandó jellegű *intézmények és vezetők* kelleneek.

*

Ilyen intézmény elsősorban a *gazdasági ismétlőiskola és annak gyakorlati telepe*, mely az okszerű elméleti és gazdasági szakismeretek közlése, terjesztése és gyakorlati bemutatása által nemcsak a tanulóifjúság, de a felnőttek körében is kötelességszerűleg hivatva van az általános és gazdasági népműveltséget terjeszteni.

Vegyén alkalmat magának a gazdasági ismétlőiskolai szaktanító arra, illetve vétessék igénybe oly irányban, hogy

amit a gazdasági ismétlő-iskolában a gazdasági elméleti és gyakorlati szakismeretek köréből előad, a fejlettebb ifjúsággal (az ifjúsági egyesületben), sőt a gazda — és munkásközönsséggel is (a gazdakörben) minél tágasabb körben megismertesse. Legyen a gazd. ism. iskolának mintaszerű gyakorlati telepe, gazdasági kertje, melyben az okszerű mezei gazdálkodás, a szőlészet, gyümölcsészet és konyhakertészet köréből gyakorlatilag bemutatható legyen kicsinyben mindaz, aminek tudása népünkre nézve hasznos és szükséges. Legnagyobb mestere az életnek a tapasztalás; a nép rájön, hogy amit a gyakorlat neki jónak bizonyított, azt elfogadnia és követnie kell; ha az iskola gyakorlati telepén látja, hogy okszerű más eljárás útján jobbat, többet lehet előteremteni, mint ő maga eddig tudott, a példa vonz követi és megcsinálja ő is.

Íme, ezek szerint földművelő népünk előhaladásának természetes kiindulási pontját a gazdasági ismétlő-iskolák képezhetik. A legnagyobb mértékben érdemes tehát ez intézmény a fölművelő-társadalom fokozott érdeklődésére és támogatására.

Állítsák föl tehát mielőbb minden községben a mindennapi népiskola fölé gazdasági ismétlő-iskola. Az állami segítség igénybevétele mellett oly csekély anyagi áldozattal jár a községekre nézve ez intézmény behozatala, hogy attól visszariadni, a község jól felfogott érdekét tartva szem előtt, nem szabad.

A természetes fejlődésmenetet és sorrendet követve, áttérek egy másik intézményre, mely a gazdasági ismétlő-iskola fölé helyezkedik: *az ifjúsági egyesületre*. Ezt az intézményt az 1902. évben kiadott miniszteri rendelet óta kezdik országsháza, különösen az állami iskolákkal kapcsolatban, nagyszámúban szervezni.

Az ifjúsági egyesület kitűnőleg alkalmas arra, hogy a községenként szervezendő népjóléti akció — mint állandósítandó szervezet — keretébe beillesztessék, bevonassék s hogy a vezetés nélkül könnyen rossz útra tévedhető, a mindenre fogékony fiatalságot a helyes útra terelje, jövődő élethivatá-

sának betöltésére előkészítse és képessé tegye s ekként az iskola és az élet közt fönnálló, sokszor végzetessé váló űrt áthidalja és betöltse.

Vajha minden községben állíttatnának föl mielőbb ilyen ifjúsági egyesületek, mert ezek valóban égető szükségét pótolnak

Ezek fölállítására számbavehető költséget nem igényel, azért tétovázó félrendszabályok helyett legcélszerűbb és teljesen indokolt lenne, ha a törvényhozás kimondaná — miként a gazdasági ismétlő-iskolákat illetően tette — kötelezőleg, miszerint minden községnek kötelessége — a tanítóság igénybevétele mellett — ilyen ifjúsági egyesület létesítése.

És most elérkeztem az előbbi intézmények betetőzésére szolgáló legfelső tagozathoz, a felnőttek iskolájához, a valódi „nép”-iskolához: ez a *gazdakör*, mely a mostoha gazdasági helyzet s a Magyar Gazdaszövetség agitációja folytán szintén csak a legújabb időkben kezd nagyobb elterjedést venni hazánkban.

A falusi gazdakör célját a Magyar Gazdaszövetség által összeállított s az egész országban terjesztett alapszabálytervezet 2 §-a a következőképen írja körül:

A gazdakör célja:

a) a haza földje és a földművelés iránti szeretet fejlesztése, az ősi földhöz való ragaszkodás fokozása, a falusi élet, a falusi otthon megkedveltetése, a föld és a gazdálkodás jövedelmének gyarapítása, a válságos viszonyok folytán és saját hibájukon kívül kedvezőtlen körülmények közé jutott kisgazdák helyzetének javítása s a földvásárlás lehetőségének előmozdítása; a mezőgazdasági munkások érdekeinek fölkarolása s gondoskodás arról, hogy betegség esetén jó ápolásban részesüljenek s hogy munkaképtelenné válás esetén is legyen megélhetésük biztosítva;

b) a község összes gazdasági érdekeinek, valamint szellemi és erkölcsi életének, továbbá azon eseményeknek, ügyeknek és kérdéseknek éber figyelemmel való kísérése, melyek a köri tagok és a gazdaszövetség anyagi érdekeit érintik;

c) a mezőgazdasági ismeretek terjesztése s az okszerű gazdálkodás előmozdítása;

d) hasznothajtó háziipar meghonosítása abból a célból, hogy a mezei munkával foglalkozóknak télen át is legyen keresetük;

e) a gazdasági és háztartási szükségleti cikkeknek a tagok részére jó minőségben és a lehető legjutányosabb áron a Magyar Gazdaszövetség támogatása mellett való beszerzése;

f) a gazdasági terményeknek, valamint a háziipari cikkeknek, a községbeli kisiparosok készítményeinek jobb árak elérése céljából való közös értékesítése;

g) hitel-, fogyasztási, termelő- és értékesítő-szövetkezetek létesítése;

h) a községbeli mezőgazdasági termények és ipari készítmények jó- hírnevének és keresletének fejlesztése;

i) jó tenyészállatok és vetőmagvak beszerzése a község és a tagok részére;

k) a törvényhozás és a kir. kormány mindazon intézkedéseinek ismertetése, melyek a kispazdák és mezei munkások javának és érdekeinek előmozdítását célozzák;

l) intézkedés az iránt, hogy a tagok mindenféle ügyesbajos dolgaikban megbízható szakemberektől csekély díjért útbaigazítást kapjanak.

E célok elérése érdekében:

a) állandó helyiséget tart fenn s abba a tagok részére napilapokat, gazdasági és más tanulságos folyóiratokat járát, létesít továbbá könyvtárt is, mely megfelelő rendszabályok mellett szintén a tagok rendelkezésére áll;

b) állandó összeköttetést tart fenn a Magyar Gazdaszövetséggel s abba rendes tagul belép;

c) összeköttetést tart fenn a vármegyei gazdasági egyesülettel s beléphet ennek kötelékébe is;

d) a község gazdasági viszonyainak javítása érdekében előterjesztéseket intéz a vármegyei gazdasági egyesülethez;

e) a községet érintő gazdasági, továbbá a tagok és a gazdaközönség anyagi érdekeivel kapcsolatos ügyekben a községi képviselőtestületnek javaslatokat tesz;

f) alkalmas időben előadásokat és fölolvadásokat rendez olyan köz-, mezőgazdasági és társadalmi kérdésekről, melyek iránt a tagok érdeklődnek s melyek ismerete a tagokra nézve fontossággal bír;

g) ismerteti a tagokkal előadások és fölolvadások útján a hitel —, fogyasztási, termelő- és értékesítő-szövetkezetek célját és hasznát, valamint azok létesítése módozatait;

h) gondoskodik a Magyar Gazdaszövetség támogatása mellett olyan szakemberekről, kik a szövetség tagjainak adó-, illeték-, katona -, telekkönyvi, örökösödési és peres, szóval a földművelők anyagi érdekeit érintő ügyekben a hétnek egy meghatározott napján csekély díj fizetése mellett tanácsot, fölvilágosítást és útbaigazítást adnak;

i) gondoskodik a Magyar Gazdaszövetség támogatása mellett a fölolvadások és előadások megtartásához alkalmas szakemberekről.

A községi gazdakör alapszabályaiból tehát kitűnik, hogy a gazdakör kiterjeszti gondoskodását a község összes lakóira: földművelőre, kisiparosra, gazdagra és szegényre egyaránt s hogy az alapszabályaiban megjelölt irányelvek szerint és fölállított keretek között egy község lakóinak erkölcsi és szellemi előhaladása, anyagi jóléte és gazdasági fejlődése nagymértékben előmozdítható.

Emellett nem kevésbé fontos — kivált napjainkban és épen nálunk — ama nagy és magasztos föladat, melyet az igazi hazafiasság terjesztése s a magyar nemzeti társadalom egybeforrasztásának s így megerősítésének terén is hivatva vannak a gazdakörök munkálni.

A tanítóságra nézve azonban más jelentősége is van a gazdakörnek.

Régóta megállapították az elméleti pedagógusok, hogy az iskola csak úgy töltheti be kellőleg tanítói, de különösen nevelői hivatását, ha a szülői házzal egyetértőleg halad s azzal folytonos összeköttetést, kapcsolatot tart fenn. Kereste is folyton e kapcsolat útját, módját és eszközeit a tanító-ság, mivel érezte, tudta, hogy ez oly szükséges, mint a mindennapi kenyér. Ebbeli fáradozása azonban meglehetősen meddő maradt: csak nem tudott ebből a célból megfelelő alkalmat és eszközt találni.

Egyik mozzanata volt ennek a törekvésnek a közelebb fõlszínre került és — mint nem életrevaló eszme — hamar le is tűnt szülõi értekezletek ügye.

Akiknek e téren gyakorlatuk van, tapasztalhatták, hogy ma a néphez csak a gazdasági s anyagi vonatkozások, kapcsolatok és érdekek révén férközhettünk közel, másként hasztalan prédikálunk.

Íme, itt van a képzelhető legjobb alkalom és eszköz: a gazdakör.

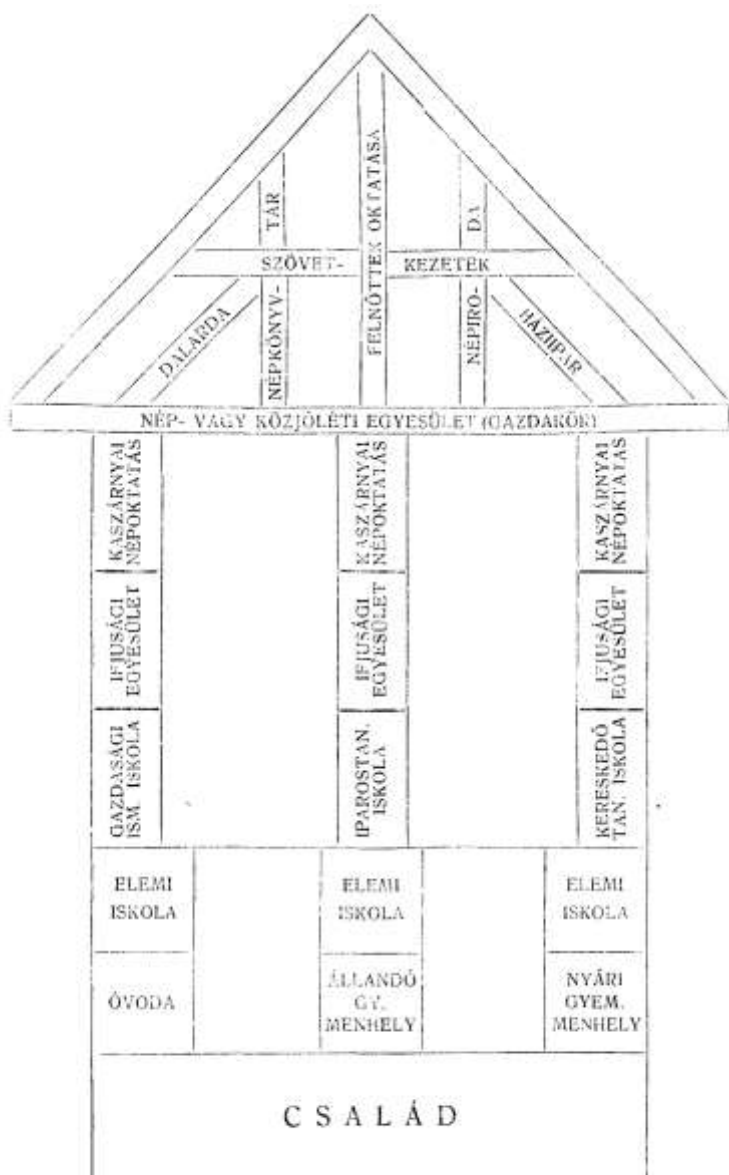
A gazdakörben s az általa létesített szövetkezetekben mennyi időt tölt a tanító együtt a néppel; mennyi alkalom a helyes életfelfogás és hazafias érzelmek életrekltésére, a hasznos ismeretek terjesztésére, a tagok — mint szülők — érdeklődésének az iskola iránti fölkeltésére, a tanító nevelõi és tanítói munkásságába — a támogatás céljából — való bevonására s mindezek által az iskola és a tanító iránti rokonszenv és megbecsülés fölkeltésére.

Ez a legjobb felnõttek iskolája, az igazi »nép«-iskola, a legjobb szülõi értekezet, sőt a legjobb népmívelési egyesület is.

Szervezni, tömöríteni kell tehát minden községben a földmíveléssel foglalkozó közönséget ilyen gazdakör keretében, mely kohója, tûzhelye, melegágya lehet ama kezdeményezéseknek, melyek a földmívelõ-nép boldogulását és megelégedését vannak hivatva elõmozdítani,

íme, fõlsoroltam és jellemeztem azon intézményeket, melyek leginkább alkalmasak arra, hogy általuk a nemzet zömét képezõ köznép elõhaladása községenként elõkészíthetõ s fokozatosan, a természetes fejlődésmenet szempontjainak megfelelőleg megvalósítható legyen.

Ehhez hozzáteszem még, hogy ekként a kulturális fejlődést és elõhaladást elõmozdító intézményeknek fokozatos és folytonos láncolata létesül, melynek láncszemei: *óvoda, elemi népiskola, gazdasági ismétlõ-iskola, ifjúsági egyesület és gazdakör.* Ahol ezek bármelyike hiányzik, ott a kár többnyire helyrehozhatatlan; ahol más — s így természetellenes és erőszakolt — úton kísérlik meg a jelzett célok megvalósítását, ott az eredmény más nem lehet?

A NÉPJÖLET ÉPÜLETE.

mint csalódás, sikertelenség, a legjobb esetben részleges vagy félsiker, de sohasem egészséges és szilárd alapon nyugvó teljes siker.

Áttérek most már a *nép vezetés* kérdésére.

A néplélek olyan, mint a gyöngye, fejletlen és gyámoltalan gyermek: vezetésre, támogatásra szorul, azt mintegy ösztönszerűleg keresve keresi s onnan veszi, ahonnan kapja.

Ezt a vezetést a gazdasági ismétlő-iskolában és az ifjúsági egyesületben a tanító gyakorolja. Már a gazdakörben és tovább folytatólag minden társadalmi téren létesített egyesületi, szövetkezeti vagy egyéb mozgalomban egyedül a tanító vezetői munkája nem elegendő s siker csak úgy remélhető és érhető el, ha a vezetésben és irányításban a tanító mellett a község (különösen kisebb községeket értve) egész értelmisége szívvel-lélekkel résztvesz.

Vegyék tehát kezükbe — vállat-vállhoz vetve s a felekezeti és nemzetiségi különböző tekinteteket akciójuk köréből gondos tapintattal és előrelátással kikapcsolva — községenként a nép szellemi, erkölcsi és anyagi téren való vezetését azok, akiket műveltségük, társadalmi állásuk erre hivatottakká tesz: a lelkészek, tanítók, jegyzők és intelligens gazdák; mint állandó jellegű, határozott célok szerint működő kulturális szervezet illeszkedjenek be községük társadalmi életébe. Tegyék ezt szeretettel, kedvvel, lelkesedéssel, meggondolván azt, hogy a „lenni vagy nem lenni” kérdése elé jutott nép megmentése egy új és igazi honfoglalás, mely náluk nélkül végbe nem mehet.

És itt nem habozok rámutatni arra a — úgy hiszem közismert — sajnálatos tényre, hogy igen sok községben az emiuttal és vezetésre hivatott tényezők — különösen a lelkészekről, tanítókról és jegyzőkről: „a XX. század valódi népnevelőiről” szölok — vállvetett és egyetértő munkálkodás helyett kicsinyes indokokból vagy elfogultságból egymással folytonos egyenetlenkedésben, sőt hadilábon élnek, ami a nép előtti tekintélyüknek és erkölcsi befolyásuknak a lehető legnagyobb kárára van.

De nagy kárára van a közügynek is.

Az ilyen községben u. i. lehetetlen bármely közhasznú mozgalmat sikerre juttatni. Amit ezen tényezők egyike épít, azt a másik vagy a többi a legnagyobb könnyűséggel lerontja; így aztán az a kényszerhelyzet áll elő, hogy — ha óhajtana is — egyik sem csinál társadalmi téren semmit.

Kiváló fontossággal bír a falusi népjóléti mozgalmak sikerére, sőt nélkülözhetetlen a községbeli intelligens gazdák, földbirtokosok vezető és támogató részvétele; nem szükséges azonban bővebben bizonyítgatnom, hogy e tekintetben eddig sok helyen hiányzott a kellő érdeklődés, igen kívánatos, hogy ez az ügy javára mielőbb mindenütt megváltozzék.

Egy érdekes és eddig szokatlan irányú hivatalos körrendelet volt a Néptanítók Lapjában a múlt években megismertetve, melyet Kolozs vármegye alispánja a vármegye főszolgabíróihoz és a rendezett tanácsú városok tanácsához 16,924/901. sz. a. adott ki s melyben a birtokos — osztályt a községek társadalmi és közéletének vezetésére és irányítására buzdította; e rendelet, néhány lényegtelen pont elhagyásával, ekként hangzik:

„A községi élet fejlődése révén hovatovább mindinkább érezhetővé válik azon társadalmi elzárkózottság, mely a köznépet a birtokos és honorácior osztálytól elválasztja. Ez elzárkózottság mindinkább kizárja a kölcsönös bizalmat és szereteteit. A bizalom és szeretet hiánya a népet megfosztja természetes vezetőjétől és fogékonyvá teszi bármely irányú izgatás iránt. Az a természetes befolyás, mely az együttélés rendén úgy gazdasági életünknek, mint nemzeti fejlődésünknek észrevétlenül egyengetné utait, áthárul olyan elemekre, melyek nemzeti intézményeinket nem ismerik vagy félreismerik.

Szükséges, hogy a birtokos osztály a községek társadalmi és közéletének vezetését vegye át. Szükséges, hogy a népben ezen vezetés célzatainak tisztasága gyökeret verjen. Szükséges, hogy a bizalom e vezetésre jogosultság és képesség iránt a népben fölkeltsék

Közvetlen hozzá kell jutni a népnek érzelmi világához és anyagi érdekeinek istápolásához.

Azon utak közül, melyeken a birtokosság a nép érzelmi világához legkönnyebben juthat el, a legelső: a kisded-

óvókba, gyermek-menedékházakba, iskolákba járó gyermekek fölkarolása.

Azon utak közül, melyeken a birtokosság a nép anyagi érdekeinek istápolásához hozzájárulni tud, a legelső, hogy gazdasága okszerű vitelében, erejének jövedelmező fölhasználásában önzetlen és hasznos tanáccsal lássa el.

A szürke téli esték, mikor a falusi földesúr, a lelkészre, a tanítóra ránehezedik az egyedüllét vagy az unalom érzete, mikor a köztisztviselő — elfáradva a szabályzatokkal körülírt munkájának tömkelegében — keresi az életet: keresse föl a népet. Hívja össze az iskolába vagy községházába, a mindennapi *élet* gondjainak megbeszélésére. Érdeklődjék sorsa iránt, adjon gyakorlati gazdasági kérdésekről utasításokat, ismertetéseket, fölvilágosításokat. Tanácsolja a helyi viszonyok szeri út az erők egyesítésére, az idő intenzívebb fölhasználására. Tegye osztályosává a nemzeti erők fejlődésének, a nemzeti öntudatnak.

Reá kell mutatnunk azon jelentékeny szerepkörre, melyet a birtokosság a községi társadalom vezetésében elhanyagolt.

Kolozs vármegyének úgy közigazgatási, mint községi tisztviselőiről föltételezem, hogy átértik rendelkezésem célzatát és közvetlen érintkezéssel fokozatosan fejlesztendik és megszilárdítják a nép és annak hivatott vezető osztálya közötti kölcsönhatást. Ezen körrendeletem a vármegye hivatalos közlönyében megjelenik s intézkedés teendő, hogy minden birtokosnak, lelkésznek és tanítónak bemutattassék”

Eddig szól a renedelet. Azt hiszem felesleges hozzá minden kommentár.

Vajjon nem járhatnának-e el az ország összes közigazgatási főhatóságai e tekintetben hasonlóképen?!

*

Összegezzük már most az előadottakat s feleljünk meg összevontan — javaslat alakjában — erre a kérdésre, hogy: miként lehetne az eddigiekből kifolyólag a néptársadalom szervezésére és vezetésére a községek jelenleg többnyire széthúzó és széttagolt értelmiségét állandó jellegű vezető szervezetbe foglalni s ekként, a fölsorolt eszközök és

intézmények fölhasználásával, pusztulásnak indult népünket a haladás és boldogulás útjára vezetni és eljuttatni?

Mielőtt azonban javaslatomra rátérnék, előrebocsátom, miszerint tudatával bírók a megoldás rendkívüli nehézségeinek: de tudom azt is, hogy nagy és rendkívüli célok mindenkor nagy és rendkívüli eszközöket igényeltek. Mikor a nemzet zömét és erejét képező társadalmi osztály megmentésének 12-ik órája elérkezett — sőt már talán el is múlt — a kérdést kegyes óhajtásokkal, frázisokkal, szónoklatokkal s az eddigi elégtelennek bizonyult eszközökkel elintézni nem lehet.

A gyakorlati életben megérlelődött véleményem szerint a cél elérése érdekében a következőkre lenne szükség:

1. A Magyar Gazdaszövetség — az állam hathatós támogatása mellett -- mielőbb akként lenne szervezendő, hogy az eddiginél sokkal nagyobb anyagi erővel, kiterjedtebb földati és hatáskörrel fölruházva, a (különösen falusi) néptársadalom szervezését és irányítását, községről községre menve, mielőbb a leghatályosabban és eredményesebben megvalósíthassa.

2. Amennyiben úgy a Magyar Gazdaszövetség, mint a gazdakör célja kifejezetten a kisemberek — tehát a népérdekeinek védelme és előmozdítása, címük nem fedi kellőleg e célt, ezért (a mai szociális világban) talán helyesebb lenne, ha a gazdakör elnevezést „a népkör” esetleg „jóléti egyesület” elnevezés váltaná föl Az Országos Magyar Gazdaszövetség címe sem maradna meg. Ugyanis ily fokozatok állapíttatnának meg: községenként lennének községi népkörök, vidékenként, megyénként vagy járásonként népkörök kerületi szövetsége és az országos központban a magyarországi népkörök országos szövetsége.

3. Rendelné el a törvényhozás, miszerint minden község köteles nemcsak az eddig elrendelt gazdasági ismétlőiskolát, hanem ezenkívül ifjúsági egyesületet és népkört is létesíteni.

4. Ezeknek létesítése, vezetése és gondozása tekintében a községi előljáróságok — különösen jegyzők —, továbbá lelkészek és tanítók *kötelességszerű*. (!) teendői alkalmas úton-módon és kellő hatályossággal állapíttatnának meg.

5. Az ifjúsági egyesületek vezetését a helybeli tanítók — a munkamegosztás alapján — kivétel nélkül kötelesek lennének teljesíteni.

6. A községi népkörnek — a 4. pontból kifolyólag a helybeli lelkészek, tanítók és jegyzők *hivatalból* tagjai lennének; a kör működéséért és virágzásáért hivatali felelősséggel tartoznának. *(Enélkül hasztalan minden nagyobbarányu kezdeményezés.)*

A lelkészek felelősségre vonása talán az állami fizetkiegészítéssel (kongrua) hozatnék összefüggésbe s e tekintetben, valamint a tanítók felelőssége tekintetében a kir. tanfelügyelők ellenőrző, illetve rendelkező hatásköre állapíthatnák meg; a jegyzők fölötti rendelkezés és felelősségrevonás e tekintetben is a főszolgabírákra tartoznának.

7. A községi népkörök, kerületi szövetségek és az országos szövetség egymással alapszabályszerű és szerves összefüggésben s állandó összeköttetésben állának, miből kifolyólag a népkör működése fölött a felügyeletet első fokon a kir. tanfelügyelővel és főszolgabíróval összeköttetésben — a kerületi szövetség, másodfokon az országos szövetség és harmadfokon a földművelésügyi minisztérium gyakorolná. A társadalmi jelleg azonban mindamellettt fönntartandó lenne.

Ily — lehető széles alapon fölépített — szervezetben a néptársadalom összes osztályainak méltányos és jogos érdekei harmonikus kielégítést jobban mondva előmozdítást — találhatnának s így ez osztályoknak külön, esetleg ellentétes törekvéseket tápláló csoportokra való széttagozódása, mint nemzettársadalmi szempontból fölötte káros és veszélyes dolog, a lehetőségig csökkenthető, sőt talán idővel teljesen megszüntethető is lenne.

8. A gazdasági ismétlő-iskolák, ifjúsági egyesületek és népkörök közötti természetes kapcsolat ápolására gond lenne fordítandó.

9. Az ifjúsági egyesületek és népkörök költségei részben az illető községek által, részben társadalmi utón fedeztetnének.

10. Annak a tanítósnak, mely a mindennapi és ismétlő-iskolában, ifjúsági egyesületben, nép- vagy gazdakörben,

szövetkezetekben és általában mindenféle társadalmi és népjóléti mozgalmakban igénybe vétetik: ehhez elegendő fizikai időre és megfelelő képzettségre van szüksége s megfelelő fizetésre jogos igénye.

Elegendő idővel csak úgy fog rendelkezni a tanító, ha az iskolai tanulási rendszer úgy reformáltatik, hogy a tanító heti tanítási óráinak száma legfeljebb 20-22-ben állapítatik meg; különben egyik föladatnak sem bír kellőleg megfelelni.

Tekintve továbbá, hogy ezen föladat: egy község életében minden téren irányadó, úgyszólván „mindenes”-szerepet betölteni, továbbá — eközben és e célból — osztálykérdéseket, ellentéteket összeegyeztetni, kiegyenlíteni és átvidalni, sok tudást, elméleti és gyakorlati szakismeretet kíván, eme föladatnak a tanítóság csak úgy lesz képes kellőleg megfelelni s helyét a község vezető értelmisége körében megállani, ha a tanítók képzettsége a jelenleginél jóval magasabbra és egyező színvonalra emeltetik s ha a tanítóképzés mielőbb oda fejlesztetik, hogy az egyetemen nyerjen befejezést.

Végül a tanítóság ily széleskörű és nagyfontosságú munkásságának, nemkülömben jeles képzettségének természetes következménye lenne, hogy fizetése arra a fokra emeltetnék föl, ami őt ezen az alapon jog és igazság szerint megilleti. Ezen a téren u. i. csak lelkes és odaadó munkásságnak lehet sikere; ily munkásság pedig csak sorsával megelégedett tanítóságtól várható.

A további részletkérdéseket el is nyithatom.

*

Íme, így lehetne, véleményem szerint, köznépünk s általában földművelő-társadalmi osztályaink előhaladását, jólétének előmozdítását, a társadalmi összhangot, békét és egységet (ez lenne a honfoglalás!) a legtermészetesebb és célravezetőbb utón mielőbb és legbiztosabban megvalósítani. Ekként az ily méretű és mélyreható akció a népjólét előmozdításának színvonaláról a társadalommentés, sőt megteremtés színvonalára emelkednék.

Indokolt ezek után még az a kérdés, hogy addig, míg a felsorolt összes intézmények községünkben létesülhetnek

s községünk a nagyobbarányú s talán országos akció körébe bevonathatnék, e tekintetben a tétlen várakozás kényelmes álláspontjára helyezkedjünk-e?

Nem, sőt ellenkezőleg. Tegye meg addig is e tekintetben minden hivatott tényező s így elsősorban a tanítótság kötelességét. Készüljön mindenekelőtt s teljes erővel a reá váró nagy föladatra; azután tegyen ott és annyit, ahol s amennyit tehet; ezenkívül minden erejét arra összpontosítsa, hogy a fölsorolt intézmények létrejöttét saját községében mielőbb megvalósítsa, hogy az előbb-utóbb országosan megindítandó mélyrehatóbb társadalmi és népjóléti akció (minek mielőbbi megindítása érdekében szintén mindent kövessen el) annak idején — már a kezdet nehézségeibe nem ütközve — szilárd és biztos alapra helyen fektethető.

Sikerünk a nemzet sikere lesz. A népoktatásügy pedig mielőbb kiemelkedik abból a Hamupipőke — szerepből, melyben — a kétségtelenül nagy haladás dacára is — még ma is van s elfoglalja azt a helyet, mely azt hitünk szerint megilleti.

A továbbiak a közvetlenül érdekelt államra és társadalomra tartoznak.

Még csak egyet.

A néptársadalom szervezésének és vezetésbe vételének tizenkettedik órája is elmúlt. Ha nem szervezi s egészséges és természetes alapon való vezetéséről nem gondoskodik mielőbb az állam, majd - sőt máris — szervezik és vezetik (hova-tovább menthetlenebbül) az állam- és nemzetellenes faktorok. Csakhogy azt a magyar nemzet génusza nem fogja megköszönni.

Tehát „Videant consules!”

A szövetkezetek hatása a népjólét előmozdítására.

Előbb már futólagosan megemlékeztünk a szövetkezetekről s arról, hogy a közoktatásügyi kormány azokat, mint a népjólét előmozdításának hathatós eszközeit, rendeletileg a tanítószolgálat figyelmébe és odaadó támogatásába ajánlotta; az előző fejezetben pedig a népjólét előmozdítását szolgáló eszközökről és intézményekről szólottunk. Ez intézmények láncolatából az anyagi és üzleti alapon felépülő és munkálkodó szövetkezeteket, a dolog természeténél fogva, el kellett hagynunk. Midőn azonban már előbb a népjólét előmozdítására szolgáló intézményekről s ezek sorában különösen a gazdakörökről bővebben szólottunk, mulasztást követnénk el, ha a nemzettársadalmi életben mind nagyobb jelentőségű szövetkezetek népjóléti hivatásáról is kissé körülményesebben meg nem emlékeznénk. Annyival is inkább, mert a szövetkezetek nemcsak a nép anyagi jólétét munkálják, hanem ezzel kapcsolatban a nép szellemi és erkölcsi érdekeinek előmozdítására is kiválóan alkalmasak s e téren tényleg megbecsülhetetlen szolgálatokat is tesznek.

Nem lehet ez alkalommal feladatunk — ezen munka irányát és kereteit tekintve, — a kérdésnél hosszabban időznünk; célunk — a lehető rövideget tartva szem előtt, — csupán annyi, hogy jellemző példákkal, szemelvényekkel vi-

lágítsuk meg legalább némileg a szövetkezeteknek a népjólét előmozdítására irányuló nagyfontosságú szerepkörét és eredményes tevékenységét.

Ezek a példák, illetve szemelvények, — melyeket különben a Magyar Gazdaszövetség és az Országos Központi Hitelszövetkezet kiadványaiból vettünk s melyek többnyire az egyes községi szövetkezetek által elért eredményekről az illető szövetkezetek vezetőségei által az országos központba beküldött jelentésekből való idézetek, — a következők:

„Tizenöt év előtt húsz fillérrel kezdtük meg a munkát s ma már ott tartunk, hogy ezerholdas birtokot vettünk bérbe. Münchenbe magunk szállítjuk évi 20-30 vagonban a sörárpát, beőrltetünk boltunkba tíz vagon búzát lisztnek. Hitelszövetkezetünk tőkéje százezer korona körül mozog s csinál évi félmillió korona forgalmat. Fogyasztási szövetkezetünk évi harmincezer koronát forgalmaz. Van gyönyörű gazdakörünk, zene- és olvasóegyletünk, gyümölcsfaiskolánk s ha Isten segít, jövőre építünk szövetkezeti cukorgyárat”. Egy bars megyei kis tót községről: *Brongyáról* van szó.

Egy a Maros mentén fekvő községről: *Negyemyéről* olvassuk, hogy a községnek van olvasóköre, fogyasztási szövetkezete; tejszövetkezete, melynek évi forgalma eléri a 60,000 koronát. Azonkívül gazdaköre, hitel- és állattenyésztő szövetkezete, sőt alkoholelleses szövetsége is van.

Jellemző és tanulságos voltánál fogva főlemlítendőnek tartjuk a következő példát. *Baj* községben (Szabolcs megye) van virágzó fogyasztási és hitelszövetkezet. A fogyasztási szövetkezet 1903-ban indult meg. Áruforgalma ma meghaladja a 35 ezer koronát. *A siker titka*, — a jelentés szerint — *itt az, hogy a szövetkezetnek maguk közül került vezető embere, aki teljes lélekkel szolgálja a szövetkezeti eszmét.* Nagyon megszívlelendő tanulság ez. Gyakran előforduló eset ugyanis, hogy a helytelenül megválasztott, kivált túlélőkelő és ennél fogva önkényuralmat gyakorolni akaró, hatalmaskodó vezetők, — akarva, nem akarva, — megrontóivá és diszkreditálóivá válnak a vezetésükre bízott népjóléti ügynek és érdekeknek.

USZOR kis falu Pozsony vármegyében. Mindössze 37 ház van benne, a lakosság száma is alig valamivel több 300-nál. Az uszori kisgazdák közelebb, államsegéllyel, népházat építettek, amelyben elhelyezést nyert a gazdakör, a háziipari foglalkoztató műhely, a fogyasztási szövetkezet, a népkönyvtár, tűzoltó-szertár és a szegények menedékszobája. S mindez az uszori társadalmi élet vezetőjének, egy derék fiatal *tanítónőnek* az alkotása.

Számtalan szebbnél szebb példát lehetne felhozni a szerte az országban, több ezer községben (csak a Központi Hitelszövetkezet kötelékébe tartozó szövetkezetek száma jóval meghaladja a 2000-et, a Hangyához tartozó fogyasztási szövetkezeteké pedig az 1200-at) folyó szövetkezeti mozgalmakról; e felsorolt néhány jellemző példa után azonban térjünk át a szövetkezetek működésének eredményeiről szóló jelentésekből vett idézetekre, annak megvilágítására, hogy minő jelenségek mutatnak arra, miszerint a szövetkezetek tényleg nemcsak a nép anyagi jólétének emelésére szolgálnak, hanem annak szellemi és erkölcsi színvonalát is emelik. Lásuk tehát az ide vonatkozó idézeteket.

„A nép kezd józanabbul gondolkozni és gazdálkodni. Keresi a jobb és hasznosabb olvasnivalót, gazdaságát és lakását jobb karban tartja.”

„A szövetkezet lehetetlenné teszi a felekezeti viszálykodást, mert a községbeliek felekezeti különbség nélkül egymásra szorulnak és a szövetkezetben békésen meg is férnek.”

„Nem törvényes házasságban élőknek, iszákosoknak és pazarlóknak kölcsönt a szövetkezet sohasem ad.”

„Igen sok tag eddig a korcsmában dőzsölt és erkölcsileg züllött minden vasárnap, most ezt az időt a szövetkezetben tölti és pénzét oda viszi.”

„A szövetkezet megalakulása óta sokkal kevesebb a kicsapongó emberek száma, mint azelőtt.”

„Községi dalárda szervezése van küszöbön és a felnőttek oktatására is mozgalmat indítottunk.”

„A szövetkezetnél levő könyvtárt az egész lakosság használja.”

Különösen érdekesek az alábbi idézetek, melyek azt

mutatják, hogy mily hatással voltak a szövetkezetek a nép elégedetlenségének csökkentésére s a szocialista mozgalmak elcsöndesedésére a falusi nép körében.

„Községünkben 600 tagú szocialista egyesület volt, amely a múlt év elején megszűnt.”

„Szövetkezetünk 1903-ban, az itt tartott szocialista gyűlés után, épen ezen mozgalom elterjedésének meggátlása céljából alakult, azóta a nép elégedett, szocializmus nincs.”

A nemzettársadalmi érdekek szempontjából különösen becses eredmény, hogy a szövetkezeti együttműködés folytán a különböző társadalmi osztályok közeledtek egymáshoz. Számos szövetkezet jelenti, hogy a gyakori érintkezés folytán a nemzetiségi tagok közeledtek a magyarsághoz; nyelvüket is inkább megtanulták. Más szövetkezetek a népek hazafias szellemben való nevelését, a nemzetiségi pénzintézetek befolyásának a csökkenését nyilvánítjuk az általuk létrehozott eredmények közül a legértékesebbnek.

Mindezek a példák és idézetek a legékebben mutatják azt az áldásos szerepkört, melyet a szövetkezetek a nép anyagi jólétének, szellemi és erkölcsi színvonalának emelése érdekében betöltenek

Mindez természetesen csak ott sikerül, ahol jó vezetés van; ahol az intelligencia a vezetés és közremunkálás feladatától nem idegenkedik. Mert az ellenkezőre is vannak példák. Ily esetekben azután az eredmény is kedvezőtlen. Lássunk ezekre is néhány idézetet:

„Eleinte a falusi intelligencia együtt dolgozott a néppel, de beleunt, most csak a tanítók tartanak ki.”

„Az együttműködésnek útjában áll az, hogy körülbelül 7000 lakossal bíró községünkben 7 társadalmi egyesület van. Az egyesítés nem sikerült.”

„A hivatalnokok nem vesznek részt a szövetkezeti munkában.”

De nem folytatjuk tovább.

A felsoroltakban csupán reámutatni kívántunk a szövetkezetek nemzettársadalmi szempontból való nagyfontosságú hivatására.

Az intelligenciának a népjólét előmozdítására irányuló

társadalmi tevékenységtől való idegenkedéséről s annak következményeiről már előbb szóltunk; nem különben szóváltottuk a megoldás módjait is. Most, az itt felsoroltak nyomán, csak ismételnünk azokat.

A néptanító társadalmi működése.*

Közelebb egy messze kiható jelentőségű miniszteri rendelet** jelent meg, melyben közökt. miniszterünk — utalva a Magyar Gazdaszövetség szép és nemes feladatára, — felkéri a kir. tanfelügyelőket, hogy a tanítószágot a Magyar Gazdaszövetség támogatására, gazdakörök, szövetkezetek stb. létesítésére, általában társadalmi munkásságra buzdítsák, egyben különféle rendelkezéseket tesz oly végből, hogy a rendeletnek minél nagyobb és mélyrehatóbb gyakorlati eredménye legyen.

E rendelet a tanítószágot részére újabb munkát és tágabb körű munkateret jelent.

Én e rendeletet örvendetesnek tartom.

Hogy miért: megkísérlem röviden megokolni.

A magyar tanítószágot — képzettségéhez s hivatása fontosságához mérten a társadalom összes hasonló fajsúlyú osztályjaival szemben — az anyagi és erkölcsi elismerés tekintetében mindeddig rendkívüli hátrányban volt, abban van ma is. Ezt valljuk (és sajnosán érezzük is) mi, ennek hangoztatásával s hangos panaszainkkal töltjük meg évenként az országot, — eddig meglehetősen eredmény nélkül, sőt örökös panaszaink s földhözragadt szegénységünk folytonos hangoztatása társadalmi helyzetünknek inkább kárára, mint javára volt.

* Megjelent a Tanügyi Értesítő 1906. évi 9. számában.

** A már említett 53301-1906. sz. rendelet.

Nem ezen a módon kellett volna már eddig is az érvényesülés útját keresnünk: nem ez a siker útja.

Előttünk van más társadalmi — vagy mondjuk: hivatali — osztályok példája.

Ha ezeket tekintjük, azt látjuk, hogy a siker legfőbb biztosítóka e tekintetben az, ha az illető testület a társadalom megfelelő súllyal bíró tényezőjévé igyekszik és tud válni. Ez ismét vagy megfelelő és egészséges alapon való egységes szervezkedéssel s annak erejével vagy pedig saját hivatása körében a társadalomnak a saját és igazai részére való megnyerésével érhető el.

Az előbbi könnyebb, de — hogy úgy mondjam — erőszakosabb mód; ez utóbbi nehezebb, de nyomában a házára s az emberiségre is áldás fakad.

A tanítóóság eddigi szervezkedése erőtelen és eredménytelen vergődés volt, mivel helytelen alapon épült fel; az utóbbi téren kifejtett zajtalan munkássága, törekvései pedig — éppen zajtalanságuk folytán, — nem gyakoroltak oly erős hatást a társadalomra, hogy az jogos érdekeinek megvalósulására vezethetett volna. A társadalom nagy része még ma is kicsinylő véleménnyel van a néptanító iskolai munkálkodásának értékbeli színvonaláról, a közre való értékről s a népiskola jelentőségéről.

Az iskola, egymagában nem alkalmas és célravezető tér a társadalom megnyerésére; presszionálására pedig még kevésbé; úgy, hogy a tanítóóság emiatt a társadalom kénye-kedvére van kiszolgáltatva s a szánalmas figura szerepére kárhozthatva.

A többi társadalmi osztályok csaknem kivétel nélkül csupán erőteljes szervezeti mozgalmak útján tudják és tudták kasztérdekeiket kellően megvalósítani; a tanítóóság lelkében — a múlt és jelen minden keserű tapasztalata dacára, — folyton élt az a meggyőződés és tudat, hogy el kell jönnie — a társadalmi viszonyok újabb irányú fejlődése folytán mielőbb, — annak az időnek, mikor a tanítóóságot néptanítói hivatása az iskolán kívüli nagyfontosságú feladatra, tágasabb munkatérre: a szélesebb néprétegek vezetésére, a (kisebb) községek társadalmi és népjóléti mozgalmainak

szervezésére, vezetésére s egészséges irányú fejlődésének munkálására követelőbb és kényszerítőbb erővel szólítja elő s így, mint a társadalomnak a mindennapi gyakorlati életben egyik leghasznosabb, sőt nélkülözhetetlenebb — mert pótolhatatlan — tagját, illetve osztályát, a társadalom egyik legjelentősebb és számbaveendőbb tényezőjévé avatja; *így tehát a szükséges erő — és lételetesebb szervezeti (mondhatnám: mesterséges) eszközökhöz hivatása nyújtotta természetes eszközök fognak /árulni s e tekintetből részére más hivatali pályákkal szemben különös előnyt nyújtani.*

A tanítói állásnak van jövője.

Ennek a jövőnek a megvalósulásához adta meg az első lökést a miniszter rendelete, amikor megnyitja a tanítóóság előtt a társadalmi érvényesülés útját; mikor utat, módot, eszközöket, sőt védő kart nyújtani helyez kilátásba e téren kifejtendő munkálkodásában.

Én hiszem, hogy ha a tanítóóság annak rendje és módja szerint, egységesen, szervezkedve s a Gazdaszövetség védőszárnyai alatt, mielőbb a társadalmi munkásság terére lép, igazainak diadala nemcsak útban lesz, de mielőbb feltartóztatathatatlannal meg is valósul. Ügye — akkor — valóban a nemzet ügye, érdeke a nemzet érdeke és sikere a nemzet sikere is lesz.

A tanítóóság eddigi társadalmi munkásságáról még néhány szót.

A tanítóóság egyrésze eddig is kivette részét a társadalmi munkából, de — kellő ösztönzés híján — csak itt-ott lépve e munkatérre, magára hagyottan, elszigetelten, ezer bajjal s akadállyal küzdve, szizifuszi munkát végzett s így annak országos figyelemre és elismerésre méltó eredménye nem volt, nem lehetett. Hányszor hangzott az e téren buzgólkodó tanítóval szemben a helyi potentátok kicsinylő, gúnyos szava:

„Mit akar ez a tanítócska? Talán azt akarja elhítenni, hogy ő a községet (orránál fogva) vezetni képes, vagy (ami még szörnyűbb) hogy ő még talán *valaki?*!”

Most már azonban maga a miniszter zsrálja és szankcionálja a tanítóóság c téren kifejtendő munkásságát s azt a

Magyar Gazdaszövetség védőszárnyai alá helyezi; most az általános szavazatijog ügye a népnevelés és népvezetés kérdését nagyon is előtérbe helyezi; most a tanítók szolgálati szabályzatának s fizetési és nyugdíjügyének kérdései a társadalom rokonszenvére nagyon is reáutalják a tanítóságot: most tehát más a helyzet; most már az e téren való munkásság többé nemcsak nem háládatlan, de sőt szükségszerű és hovatovább elodázhatatlanabb feladat.

Végül még csak egyet.

Felmerülhet az az ellenvetés, hogy most — a mai néhez megélhetési viszonyok között, — a tanítóságot fizetési és nyugdíjügyének s szolgálati viszonyainak napirenden levő és evidens kérdései foglalkoztatják, figyelmét és energiáját teljesen igénybe veszik és lekötik s ezért hangulata sem olyan, hogy az újabb munka gondolatával és megvalósításával szívesen foglalkozhatnék — akkor, amikor az eddigi kevesebb és hivatalos munkájának sem kapja meg a megfelelő anyagi jutalmát s amikor tudja, hogy a más hivatali osztályokba tartozók is hivatalos kötelességeik teljesítésén túl minden lépésükért megfizettetik magukat.

Hát én ennek a felfogásnak tisztelettel és őszinte meggyőződésből ellenmondok. A tanító *hivatása*, az iskolán kívüli kulturális és népjóléti munkásság terén más társadalmi állású egyénekével soha sem lesz egy mérték alá vonható. Egyáltalában pedig helytelen iránynak, felfogásnak tartom, hogy a szabadtanítás s azzal kapcsolatba hozott nép — és közjóléti szervezett munkásság minden lépése — akár a tanítókat, akár más hivatali állású közreműködőket tekintve — kizárólag a „megfizetés” alapjára helyeztessék. Ez korlátozza, sőt sokszor megakadályozza, mert a megfizetés fokához méri, köti a lelkesedést; de korlátozza az ilyen akciók sikeréhez szükséges erkölcsi hatást is: ha a nép tudja azt, hogy vezetői minden lépésükért megfizettetik magukat, úgy könnyen jő arra a gondolatra (vagy el lehet vele hitetni), hogy nem a nép valódi érdekei iránti igaz meggyőződés és lelkesedés, hanem az önző anyagi érdek mozgatja cselekvéseiket.

Adassék meg a tanítónak — mint minden más tisztviselőnek is — a kellő fizetés s ezért a nemzet-

társadalom követelhessen meg tőle — az adott viszonyokhoz képest külön díjazás mellett vagy anélkül — mindent, ami e tekintetben hivatáskörébe tartozik; további jutalma pedig főleg erkölcsi és hivatali előmenetel legyen.

Ami pedig — tekintettel a tanítóság osztályérdekeiben folytatott küzdelmekre, — a szabadoktatási és szociális akciókban való részvétel időszerűségét illeti, e tekintetben megjegyzem, hogy a miniszteri kezdeményezés most lépett életbe, a tanítóságnak nem szabad tétováznia, sőt két kézzel kell az alkalmat megragadnia, — a saját érdekében is. Annyival is inkább, mert csak úgy leszünk nemcsak *gyermek* —, de néptanítók és nevelők is és — mert nemcsak tanítók, hanem ezenfelül *magyarok* is vagyunk.

Ismétlem: szilárd és változatlan meggyőződésem, hogy a tanítóságnak nem szabad az iskola négy fala közé eltemetkeznie, — ez volt végzetes hibája és baja eddig is, — hanem ha valódi hivatását betölteni akarja, ha ekként élni és érvényesülni akar, úgy mielőbb a társadalmi munkatérre kell egyetemlegesen lépnie. Ha van benne erő, tehetség, érték: akkor — de csakis akkor — valóban győzni fog; míg ha időleges kedvezőtlen körülmények megtörik energiáját s reményteljes munkakedvét, akkor saját sorsát pecsételte meg.

Elmélet és gyakorlat.

Az emberiség története bizonyítja, hogy a fejtegetésem tárgyát képező kérdések az emberiség fejlődésével szorosan összefüggtek és egyszersmind a korszellem jellemző vonását képezték mindenkor bizonyítja, hogy a kor szellemi fejlődésének és sajátosságának mindenkor hű kifejezői; voltak.

Az ó- és középkorban az emberiségnek még gyermekkorát élő szellemi fejlettsége a misticismus homályával vette körül szemlélődése tárgyait. A külvilág tárgyainak és eseményeinek valódi okára és mivoltára fölemelkedni nem bírván, a gyermekkor naivságával a külszín, a látszat után indult, a leg-egyszerűbb dolgok természetfölötti, csodás színben tűntek föl előtte: innen az ó-és középkornak egyrésztől naiv világnézete, másrésztől a költői a regeszerű iránt bámulatosan kifejlett érzéke s hogy kivált az ó-kor eseményei — a kor szellemi színvonalából kifolyólag — oly regeszerű mezbe öltöztetve maradtak reánk, hogy az azokban rejlő tárgyi igazságot is csak igen nehezen lehet belőlük kimagyaráznunk. Klasszikus szépségű eszmék, gondolatok, ideális törekvések, emelkedett világnézet, — e mellett a gyakorlati élet és a fejlődés követelményeinek figyelmenkívülhagyása ezen korok jellemző vonásai. És innen azon idők primitív társadalmi és műveltségi viszonyai, tudatlanságból eredt erényei és hibái.

Az újkorral azonban mindinkább azon útra jutott az emberiség, amely az emberi élet valódi céljának és mivoltának megismerésére vezet. S amint továbbhaladt, elért sikerei által ösztönöztetve, fokozódó erővel és gyorsasággal emelkedett azon nem is álmodott magaslatra, melyen ma áll. És bár elért nagyszerű sikereit kétségkívül azon ténynek köszönheti korunk, hogy előhaladásában az igazságra, a tudásra való törekvés vezette, mindamellett nem tagadható, hogy a rohamos fejlődés az eszmék és világnézetek zavarát s általában a korszellem megromlását idézte elő. A rohamos haladás folytán az állami viszonyok mind komplikáltabbakká válnak, a verseny mind nagyobb mérvet ölt és az egyén mind nehezebben érvényesülhet. Ezen körülmények befolyása hozta létre korunk ferdeségeit és bűneit is. Mert fájdalommal kell beismerünk, hogy korunk, melyet a realizmus korának szoktunk nevezni, míg egyrésztől optimizmustól mentes józanságával dicsekszik, addig másrésztől — kétségtelenül nagy erényei mellett — az elmúlt korok hibáit, félszégeit fokozott mértékben egyesíti magában.

Különösen elmondhatjuk ezt a fejtegetésünk tárgyát képező kérdések szempontjából, mint amelyekben korunknak a rohamos fejlődés hatása alatt megromlott szelleme legpregnansabb kifejezésre talál.

Rohamos haladásunk u. i. a még nagyrésztben ki sem forrt eszméknek oly sokaságát vetette felszínre, hogy az ekként előállott zavar és bizonytalanság megzavarta az emberiséget a dolgok felől való ítéletében. Alkotásaink, intézményeink, törvényeink, társadalmi és tudományos nézeteink mind a bevégzetlenség, kiforratlanság és átmenetiség bélyegét viselik magukon: csoda-e aztán, ha az ezekfolytán létrejött különböző felfogások által megtévesztett emberi elme nem találja el a helyes utat a nézetek és felfogások útvesztőjében s hogy bár társadalmunk a valóra, az igazra törekvés és a gyakorlati irány hívének vallja magát, gyakran a látszat lidércfénye után indul s a sikertelenség ingoványába téved. Menyi kudarc, hány elhibázott életpálya szól ez állítás mellett!

A még ki nem forrt és gyakorlatilag kellőleg nem igazolt elméletek míg egyrészt sok keserű csalódásnak tették

ki az embert, megrendítették egyesekben az emberekben való bizalmat s az emberiség szebb jövője iránti hitet; addig másrésről a vallás — erkölcsi életben is a kételyek egész légióját idézték elő, melyeket se kétséget kizárólag igazolni, se eloszlatni nem képesek. S mi az eredmény? A társadalmi élet önző sivárságában, skepticismusában, a vallás-erkölcsi élet hanyatlásában szemlélhetjük.

Vegyük már most ezekhez a súlyosabbakká vált megélhetési viszonyokat, a verseny s a reklám óriási nagyságát, a fokozott igényeket, a nagyzás hóbortját és a korszellem sok más egyéb kinövéseit s világosan áll előttünk a szomorú tény, melyszerint korunk silánysága saját önzését, alacsony érdekeit nagy és nemes jelszavak alá rejtji és hogy társadalmi életünkön a látszat, a képmutatás uralkodik.

íme, az eddigiekből látható, hogy társadalmunkat egyfelől bizalmatlanság, hitetlenség, másfelől a látszat hajhászása s a képmutatás jellemzi. Mily ellentétes hibák s mégis tagadhatjuk-e létezésüket?!

De menjünk tovább.

Társadalmunk — és itt hazánk társadalmát értem —, mely minden téren századok mulasztásait igyekszik aránylag rövid idő alatt pótolni, még nem bírt számot vetni a rohamos haladás és a korszellem követelményeivel s még nem tudott hozzáilleszkedni a rövid idő alatt gyökeresen megváltozott viszonyokhoz. Innen az a paradoxonnak látszó, de igaz tény, hogy bár társadalmunk a „gyakorlatiasság” és „korszerűség” jelszavait hangoztatja, ahelyett, hogy gyermekeit a tehetségüknek és a gyakorlati életnek leginkább megfelelő pályákra készítené elő, ebben a nagy, nemzetfontosságú kérdésben ősi, elavult tradíciókat követve s naiv optimizmussal, a túlzúfolság miatt ma már meglehetősen ideálisnak mondható tudományos életpályák után rajong s a gimnáziumok termeit segít megtölteni és a legtöbb esetben a társadalom többé-kevésbé intelligens proletárjainak számát növelni.

Ez az oka, hogy míg egyrészt középiskoláink túltömöttek, másrészt nap-nap után halljuk a panaszt, hogy kevés hazánkban a képzett gazda, iparos és munkás s hogy éven-

ként számtalan esetben külföldről kell importálni a megfelelő erőket a sokszor igazán jövedelmes és szép jövővel kecsegtető állások betöltésére. És e tapasztalat annál elszomorítóbb, mert másrészt látjuk, hogy az u. n. tudományos pályára — sokszor hajlamaik és tehetségeik ellenére — került ifjaink, nem találva működésüknek megfelelő tért, ezer és ezer számra tengetik életüket a minisztériumok, törvényszékek és más hivatalok büroiban, sokszor a legalárendeltebb állásokban s örült versenyt fejtenek ki valamely kisebbszerű hivatal elnyeréséért is. Így segítenek terjeszteni a korrupciót, mely korunkban oly nagyra nőtt. És ez nagy veszteség a nemzetre erkölcsi és anyagi tekintetben egyaránt.

Íme, a szülők a korszellemet és a gyakorlati élet követelményeit meg nem értve, így indulnak gyermekeik nevelésénél üres, gyakorlati értéket nélkülöző elméletek után; így áldozzák fel a valót a látszat kedvéért.

De az elmélet és gyakorlat kérdésének felvetése más szempontból is indokolt. Ha valahol, úgy az iskolán kívüli népoktatás és azzal kapcsolatba hozott szociális tevékenység terén okoztak már sok bajt — az egyéni önzéstől, kapzsiságtól és gonosz lelkűségtől eltekintve — a helytelenül megválasztott és alkalmazott s az adott viszonyok között gyakorlatilag keresztülvihetetleneknek bizonyult elméletek.

Nem lehet azért eléggé hangsúlyozni azt a komoly és lelkiismeretben kötelességet, hogy ezen a téren csak kellő alapvető előkészülés után és ott tétessék meg a kezdeményezés, ahol azt a helyi, nemzeti és hazafias érdekek *valóban* megkívánják, a helyi és közérdekekkel összeegyeztetett korszellem által kijelölt irányban s az adott viszonyok, a személyi és tárgyi körülmények gondos mérlegelése mellett megszabott alapon és keretek között. Ahol a megfelelő siker személyi és tárgyi biztosítékai adva és a szükséges mértékben biztosítva vannak.

Lehet, sőt bizonyos, hogy ily gondos körültekintés és megfontolás mellett nagyon sok községben nem lehet semmi nagyobb, de felelősségteljesebb népjóléti akcióba fogni; de ez nem baj: ahol a kellő alapfeltételek híján nem lehet a siker biztos reményében anyagi terén építő munkába kezdeni, ott érzük be — míg a viszonyok kellően meg nem

juvulnak, — az iskolán kívüli népoktatás és népvezetés érdekeit szolgáló intézmények (ifjúsági egyesület, dalárda, népkönyvtár, olvasó-vagy gazdakör stb.) egyikének vagy másikának létesítésével s szerényebb méretű és igényű munkásával, semhogy kockára tegyük s esetleg aztán veszélybe, romlásba döntsük — legnemesebb célú szándékaink mel- len” is, — a vezetésünkre bízott nép érdekeit. Elvünk legyen: lassan, megfontolva, de biztosan, s ekként e téren tevékenységünkben az elmélet és gyakorlat kívánalmait a legszebb harmóniában egyesüljenek és úgy az egyéni mint a közérdekeknek megfelelően kielégítésre találjanak.

Társadalmi egyesületeink reformja.

A nemzetársadalmi közélet mikénti alakulására az iskolánál ma már nagyobb, mert közvetlenebb befolyással bír az iskolán kívüli nemzeti akció.

Az iskolán kívüli nemzeti akció tekintetében eddig három főirányzat alakult ki határozottabban; u. m. az állam és más iskolafenntartók ösztönző, illetve rendelkező hatása alatt szervezkedő s az iskolák emberei által gyakorlatilag munkált kulturális akciók, a részben ezek támogatására, részben másnemű társadalmi célok munkálására irányuló közművelődési egyesületek és a gazdasági és szociális érdekeket munkáló gazdasági és egyéb szakegyesületek, szervezetek és szövetségek.

A tapasztalás bizonyítja, hogy az iskolák emberei eredményes iskolán kívüli oktatói munkásságot csak társadalmi egyesületek keretében fejthetnek ki. Önálló, szervezetlen akciók eredménye kétes, fogyatékos, hatásuk hamar elmúlo.

A társadalmi egyesületeknek alapcéljuk, a magyar társadalmat — annak kisebb-nagyobb körét — szervezni, egyesíteni, tömöríteni a nemzeti, társadalmi és egyéni célok és érdekek erőteljesebb szolgálatára, sőt biztosítására. Mit látunk azonban? Annyi a társadalmi egyesületek száma és félesége, hogy azok nagyrésze épen emiatt legfeljebb csak papíron szereplő sikerekkel dicsekedhetik, valójában azonban csak tengődik s küzdelmes, valódi eredményeket felmutatni nem tudó vergő-

désük, az értelmiségi osztályt minden oldalról zaklatásuk, az egyéni és klikkérdekek kultusza által valósággal csömört keltenek a társadalom értelmiségi köreiben az egyesületi élet iránt.

Az a rengeteg sok egyesület, amelyek — még egy városban, sőt sokszor kisebb községekben is — többnyire tudni sem akarnak egymásról, sőt sokszor — minél rokon-célúbbak, annál inkább — határozott féltékenykedéssel, ellenszenvvel és rosszindulattal viseltetnek egymás iránt és a széthúzás magvainak vetegetésére, nagyranövelésére szolgálnak, a közérdekeknek, általában a magasabb nemzeti szempontoknak — a társadalmi egység, erő és összetartás megbontásával és meggyengítésével, — nemhogy előnyére lennének, de inkább kárára vannak. Avagy pi. mire való külön-külön és önálló dal-, olvasó-, nép-és gazdakör; tűzoltó-, népkönyvtár-, mértékletességi, erkölcsnemesítő-, ifjúsági, népnevelési, iskola-, közművelődési, gazdasági, a legkülönbözőbb című jótékonyági egyesület, nemzeti, tulipánkert-, magyar-, gazdaszövetség és még több más megszámlálhatatlan jótékony, közművelődési, hazafias és gazdasági, kereskedelmi, iparos — stb. kör, egyesület és szövetkezett?! Ezekhez járulnak a legkülönfélébb szakegyesületek: tanítói és tanári, lelkészi, jegyzői, állami stb. tisztviselői, bírói, ügyészi, stb. egyesületek, orvos-, vasutas- stb. szövetségek; végül a sokféle szociális szakszervezet. Olyik embertársunk annyi ilyen körnek, egyesületnek, szövetkezetnek a tagja, hogy valóságos leltári naplót kell azokról vezetnie, ha nem akarja, hogy memóriája (különösen a tagsági díjak fizetése tekintetében) cserben hagyja s egyik-másik tagsági minőségéről megfeledkezzék

Az egyesületi élet ily természetű túltengése mellett épen nem csodálható, hogy a quantitás itt is a qualitás rovására esik. Kevesebbféfé, de jobban megalapozott s erőteljesebb ilyes egyesületi szervezet általában több sikert tudna felmutatni. A legnagyobb baj azonban, mint már fentebb érintem, hogy ez a felette sokféle társadalmi egyesület, kör, szövetkezet stb., amelyeknek céljaik különben — azok kisebb-nagyobb körét tekintve, — sok tekintetben egyezők, sőt

a magasabb nemzettársadalmi szempontok és érdekek tekintetében egyeknek kellene lenniök, közös céljaik megvalósítására vagy egymás kölcsönös támogatására csak a legkritikább esetben egyesülnek, egymásról tudomást alig vesznek, sőt sokszor a legkicsinyesebb okokból ellentétbe helyezkednek egymással s az építő munka helyett rombolnak.

Mindezekből én azt a következtetést vonom le, hogy hazánk szellemi és anyagi megerősödése s jövője feltétlenül megköveteli, miszerint úgy a meglévő, mint a még ezután létesítendő társadalmi egyesületi szervezetek, — saját különleges céljaikon és feladataikon felül s amennyire csak lehetséges, — egymással karöltve és harmóniában, közös erővel munkálják a demokratizálódó magyar társadalom egységét és jólétét. Ez a mai egyesületi szervezeti rendszer alapján nagyobb városokban, véleményem szerint, akként lenne megvalósítható, hogy az illető városban levő összes társadalmi egyesületek, körök és szövetkezetek között, a kölcsönös támogatás, illetve együttes akciók szempontjából, bizonyos közösen s talán szervezetileg is megállapítandó és állandósítandó érintkezési pontok létesítenének, melyeknek értelmében az összes ily társadalmi szervezetek vezetői, — mint állandó közjóléti bizottság, — évenként annyiszor, amennyiszor, közös értekezletre jönnének össze, melyen a közös eljárás, illetve a kölcsönös támogatás módozatait közösen megállapítanák. Hogy ez eljárás társadalmunk egységét s nagyszabású akciókra való képességét mily nagymértékben mozdítaná elő, úgy hiszem, fölösleges bővebben fejtegetnem.

A társadalmi egyesületek egységre törekvésének azonban országosan is meg kellene nyivánulnia, sőt, a lehetőségig, gyakorlatilag is megvalósulnia. E tekintetben különben ma már a kezdeményezés és a fejlődés biztató jeleire, tényeire mutathatunk rá.

Gazdasági téren a kitűnően szervezett és vezetett Magyar Gazdaszövetség, a kebelébe tartozó gazdakörökkel, fogyasztási és értékesítési szövetkezetekkel, országos gazdasággyűléseivel, szép példáját képviseli az egységre és közös eljárásra törekvés áldásos eredményű sikereinek. Csakhogy azért ez a nálunk ma páratlanul álló életerős egyesületi szer-

vezet sem képes oly tempójú és méretű működést és fejlődést felmutatni, mint amely, mai viszonyaink között, óhajtható és szükséges lenne. Ennek főokára reámutat Bernát István, a Magyar Gazdaszövetség igazgatója egyik közgyűlés elé terjesztett jelentésének következő passzusa: „ nagyon kevés azok száma, akik a Szövetséget önzetlenül támogatni hajlandók. Ebben a tekintetben kötelesség, hogy a rokoncélú társadalmi egyesületek a Szövetség eszméinek megnyeressenek.” Ez, véleményem szerint, - a mai egyesületi viszonyok között — hiábavaló kegyes óhajtás marad. Sikerre csak az eszmék és elvek, az értelmiségi munkaerők és az egyesületi szervezetek szervezeti összekapcsolása és a lehetőség határáig való egyesítése vezethet.

Mielőtt ez állítás indoklására további érveket hoznék fel, szólok előbb röviden a társadalmi közművelődési egyesületekről s azután áttérek a közös és általános jellegű indokokra és következtetésekre.

Az egységre való törekvés terén a közművelődési egyesületek az első lépést 1885-ben, az Országos Magyar Iskolaegyesület által összehívott közművelődési kongresszus megtartásával tették; az első kongresszust mások is követték, anélkül, hogy kitűzött céljukat: a közművelődési egyesületek közötti szorosabb kapcsolat létesítését, megvalósítaniuk sikerült volna. Sok időnek kellett eltelnie, míg végre ezek a törekvések bizonyos mértékben sikerre vezettek s 1908-ban megalakult a hazai közművelődési egyesületek közötti összekötő kapcsolatot s központi irányító szervet képező Országos Közművelődési Tanács, melynek vezetése alatt azóta, a közös célok és törekvések együttes megállapítása céljából, időnként újabb és újabb közművelődési kongresszusok tartatnak.

Tagadhatatlan, hogy sok szép és áldásos eredményt értek el eddigi munkásságuk révén közművelődési egyesületeink, előbb magukra hagyatva, később az Országos Közművelődési Tanács irányítása mellett; de hogy mindezek dacára még ma is távol vannak a kívánt és kitűzött céltól, sőt valójában csak a kezdet kezdetén vannak, az bizonyításra nem szorul. Ennek okai pedig: erőtelen, egyoldalú szervezetük, elégtelen anyagi erejük, a közreműködők nagy-

részének dilettantizmusa, előkelő felületessége, ennek következtében a külsőségek hajszolása, a komoly szakkörök visszahúzódása, közömbössége, törekvéseiknek a gyakorlati szükség szempontjából való egyoldalúsága, akcióik erőtelensége és elszigeteltsége, a közönség komoly érdeklődésének hiánya stb.

Ezek a körülmények mind amellet tanúskodnak, hogy a közművelődési egyesületek, mai gyengén és egyoldalúan megalapozott szervezetükben, életképtelenek. Ezen az alapon a szakértő magyar értelmiséget nemcsak a maga egészében, de még számbavehető jelentékeny részében sem fogják, — ebben az önző, anyagi korban, — nemcsak névleges, de munkás, építő, tettekkel támogató résztvevésre, közreműködésre megnyerni. Az Országos Közművelődési Tanács ezen az állapotokon nem sokat javíthat; mert bár 1911. évi munkaprogrammjában a következők olvashatók: „Felfogjuk keresni a vidéki közművelődési egyesületeket olyan időben, amikor azok választmányi ülést hívhatnak össze, ahol ügyv. alelnök a közös és egységes célokat megállapíthatná a meglátogatott egyesülettel s ezekkel együttesen kísérelnék meg vidékek, — lehetőleg vármegyék, — szerint a magyar társadalom szervezését a kultúra terjesztése és a nemzeti érdekek támogatása céljából,” — a kívánt cél megvalósítható nem lesz: homokra építeni nem lehet.

Azt a felfogást pedig, hogy fizetjük, jutalmazzuk, dicsérjük a vállalkozó tanítókat a felnőtt analfabéták tanításáért, felolvasásokért stb., a többi az ők dolguk, gondjuk, tegyék, amit jónak látnak, boldoguljanak, ahogy tudnak: a kérdés megoldásának tekinteni nem lehet. Ez kényelmes álláspont, melynek az-a következménye, hogy az a szegény tanító a sokszor nagyon is kedvezőtlen, sőt kritikus helyi viszonyok között, a községbeli értelmiség által magára hagyatva, sőt sokszor akadályoztatva, szizifuszi munkát végez, valódi és megfelelő eredményt elérni nem képes, aminek természetes következménye a papíron szereplő sikerekből ki nem vehető tényleges gyöngye helyzet. Mennyivel más lenne az eredmény, ha pl. a tanító (akár más értelmiségi tényező) társadalmi építő munkáját egy nagyszabású és tekintélyű társadalmi

szervezet exponenseként, annak védőszárnyai és ellenőrzése alatt s a helyi értelmiségi tényezők (köztisztviselők) *kötelezett* támogatása és közremunkálása mellett teljesítené; szóval: a mai ötletszerű, guerilla-harc helyeit tervszerű, szervezett munka folynék.

Ismétlem tehát, hogy egyesületeink mai egyoldalú, az erőket szétforgácsoló, erőtelen szervezeteiben van a hiba.

A mai helyzetből kivezető út megvilágítására még néhány példát, szemelvényt hozok fel.

A Magyar Gazdaszövetség 1908. évi egyik választmányi üléséről szóló hírlapi közleményben a következőket olvastam: „A választmány örömmel vette tudomásul, hogy Apponyi Albert gróf miniszter e szövetségnek, valamint a szövetség vidéki orgánumainak a szabadtanítási akcióban előkelő szerepet szánt.”

Az Országos Közművelődési Tanács minden egyes jelentésében a szabadtanítások eredményéről beszámoló tanítók nagyrésze arról tesz említést, hogy előadásaik következményeként ifjúsági egyesület, olvasó- vagy gazdakör, dalárda, különféle szövetkezet stb. létesült.

De számtalan példát hozhatnék még fel, annak igazolására, hogy a szellemi és gazdasági kultúra, illetve a népjólét munkálása a gyakorlatban szinte szétválaszthatatlan egymástól. Minek tehát az elkülönítéssel, az erők szétforgácsolásával és lenyűgözésével mesterségesen válaszfalakat emelni közéjük?!

Az elmondottakból végső következtetésül azt vonom le, hogy társadalmi egyesületeink helyes irányú reformja az lesz, mely a hazafias értelmiség minél több tagjának szervezett és odaadó munkás közreműködését biztosítja, az egyesületeket — az erők tömörítése és a kölcsönös, támogatás céljából — minél szorosabb kapcsolatba hozza, sőt a lehetőségig egyesíti egymással. Az *egyesítés*, véleményem szerint, az egyesületeknek nép- vagy közjóléti egyesületek — illetve szövetségekbe tömörítésével lenne legcélszerűbben keresztülvihető.

A fizetéses értelmiségnek e feladatkörbe való bevonásáról már előbb szólottam; a közjóléti egyesületek és szövetségek létesítési módjának kérdésével pedig a következő közleményben foglalkozom.

Közjóléti egyesületek.

A magyar nemzeti állam és társadalom egységét, a magyarság uralmát és jövőjét csak egységes magyar intelligencia lesz képes megvalósítani, biztosítani. Első feladat tehát a magyar intelligencia tényleges egyesítése, szervezése és pedig: az egész magyar társadalom helyes irányú megszervezésének és vezetésének nagy feladatára. Oly egyesületi szervezetre van tehát szükség, mely e feladatra képes legyen az egész magyar értelmiséget egyesíteni s melynek keretében a magyar értelmiség valóban képes legyen az egész magyar társadalom szervezésére és vezetésére vonatkozó nagy hivatását megvalósítani. Ebben a nagyszabású egyesületi szervezetben a magyar értelmiségnek — a minden téren előhaladás munkálása mellett — főleg a szociális és nemzetiségi veszedelem ellen kellene frontot formálnia; s nem az eddigi struccmódszerrel és számba sem vehető gyöngye fegyverekkel, hanem az egész magyar néptársadalom bevonásával és egyesítésével megvívni a magyar nemzeti állam élethalál-harcát s — végső eredményként — szívben és érzelemben egységessé tenni ezt a nemzetet.

Az előbbi közlemény befejező részében már említettem, hogy az erre a célra megfelelő egyesületi szervezet, véleményem szerint, csupán az összes közművelődési, gazdasági és egyéb közjóléti célokat szolgáló egyesületeknek,

köröknek és szövetségeknek falusi, városi, megyei, kerületi és országos *közjóléti egyesületekben és szövetségekben* való egyesítése útján lenne létesíthető.

Messzire vezetne az egyesületek stb. említett egyesítésének kérdésével itt bővebben foglalkozni; e helyett csupán az általam javasolt közjóléti egyesületek és szövetségek szervezetét ismertetem, a lehető rövideggel, a következőkben:

1. A szervezkedés országos törvény alapján történnék és pedig vármegyék szerint. Az egyes vármegyék, a hozandó törvény alapján és saját belátásuk szerint, évről-évre, 1-5 o/e-ig terjedhető közjóléti pótdadót szavaznának meg, melyből első-sorban minden megye székhelyén — államsegéllyel — nagyszabású kultur —, illetve központi közjóléti ház emeltetnék, mely első-sorban az illető városban alakított központi közjóléti egyesületnek lenne székhelye, de másodsorban, intézményeivel, az egész megye lakosságának kulturális stb. igényeit is szolgálná.

A központban (a 2. pont szerinti vezetőséggel) megyei központi közjóléti egyesület létesíttetnék. E központi egyesületnek, a szükséghez képest, a következő szakosztályai lennének:

a) Közművelődési szakosztály: Alsó-, közép- és felső-fokú ismeretek, műveltség közlése. (Iskolán kívüli közoktatás.) Könyvtárak.

b) Muzeális szakosztály: Megyei központi múzeum, történeti, régészeti, nép- és természetrajzi, tanszer — stb. osztállyal.

c) Társadalmi szakosztály: Társadalmi- és hazafias ünnepélyek, társadalmi egyéb ügyek és kérdések, város- és községrendezési ügyek, közegészségügy, jótékonyág, nemzeti érdekek, iparpártolás, kivándorlás stb.

d) Művészeti szakosztály: Ének, zene, szobrászat, festészet, színpártolás stb.

e) Szociális szakosztály: A szegényebb és a vagyon-talan néprétegek minden tekintetbeni támogatása, munkás- és cselédügyek, munkáslakások, ingyenes jogvédelem és tanácsadás, munkaközvetítés stb.

f) Gazdasági szakosztály: Gazdasági képzés, minta-

gazdaságok, közös termelés, vétel, eladás vagy értékesítés, közös bérletek, parcellázás, gyáralapítások ügye stb.

A központi egyesület vezetőségének feladata lenne azután, hogy a vármegye alkalmas városaiban, falvaiban is fokozatosan létesítsen, — a központtal bizonyos szervei kapcsolatban, — kisebbarányú, gazdakörszerű fiók közjóléti egyesületeket.

Mindezen intézmények költségei elsősorban az említett megyei pótdoból, másodsorban pedig államsegélyből és egyéb lehető jövedelmekből fedeztetnének.

2. A megyei központi közjóléti egyesület kormányzó testületei lennének: az elnökség, az igazgató-tanács és a választmány. A központi elnököt, az alelnökök és az igazgató-tanács felerészét a vármegye törvényhatósági bizottsága, az alelnökök és az igazgató-tanács másik felerészét a (központi) város képviselő-testülete, tanácsa, illetve törvényhatósági bizottsága választaná, míg a választmány felerészben a központi város választottaiból, felerészben pedig a megyei fiókkörök által jelöltek közül a vármegyei törvényhatósági bizottság által megválasztott kiküldöttekből alakulna. — A központban közös jellegű és érdekű intézmények létesíttetnének; ezek tekintetében s egyéb közös jellegű ügyekben e testületek közösen járnának el; míg a központi városbeli külön (helyi) egyesület saját ügyeiben a város által választott feles számú vezetőségi tagok — mint e tekintetben önálló egész, — önállóan intézkednének.

3. A központi tisztikar s a rendelkezése alatti központi iroda személyzete rendszeres fizetést húzna; a fiókegyesületek tisztikarai tagjainak állása ellenben tiszteletbeli lenne.

4. Papok, tanítók, jegyzők s az összes fizetést húzó köztisztviselők és alkalmazottak kötelezett tagjai lennének a közjóléti egyesületeknek. Kötelességük lenne — egyebek mellett, — a szakjukba vágó érdekeket az illető egyesületek keretében, teljes odaadással, díjtanul munkálni. Ebbeli munkálkodásuk jellegét és körvonalait, az idevonatkozólag hozandó törvény alapján s az illetékes más fenntartó, illetve alkalmazó főhatóságok kívánságainak lehető figyelembe

vétele mellett, az illetékes felettes minisztériumok szabnák meg s e tekintetben — bizonyos korlátok között — ezeknek fegyelmi és ellenőrző hatásköre alatt állának. Az egyes minisztériumokban, ezeknek megfelelően, közjóléti ügyosztályok állíthatnának.

5. A közjóléti egyesületek életében, előnyeiben — a kötelezett tagokon kívül — csak azok vehetnének részt, akik tagokul jelentkeztek s ilyenekül ott nyilvántartatnak és bizonyos minimális tagsági díjat fizetnek. (A teljesen vagyon-talan tagok a tagsági díj fizetése alól felmentetnének.)

6. A vármegye összes közjóléti egyesületeinek céljaira a központban hivatalos közlöny létesíttetnék.

7. A megyei központ a köréje csoportosuló fiókegyesületekkel együtt alkotná, ezek szerint, a megyebeli közjóléti egyesületek szövetségét; míg a megyei szövetségekből alakulna az országos közjóléti szövetség. Esetleg országrészenként is alakíthatnának (dunántúli, erdélyi, stb.) kerületi szövetségek.

8. A fiókegyesületek elnökeit, a megyei központi egyesület javaslata alapján, a megyei törvényhatósági bizottság, a tisztikar többi tagjait és választmányát pedig az illető község, város képviselő-testülete, tanácsa, illetve törvényhatósági bizottsága választaná. A fiókkörök a megyei központtal szervezeti kapcsolatban állának.

A további részletkérdéseket el is hagyhatom.

A felekezeti, nemzetiségi és osztályellentétek által széttagolt magyar társadalmat, véleményem szerint, csakis ilyesféle nagyarányú, gyökeres és átalakító szervezkedéssel lehetne a lehetőségig egységessé és erőssé tenni s a zavartalan fejlődés útjára terelni. így lehetne, az anyagi, szellemi és erkölcsi érdekek szétszakíthatatlan szálaival összefüzendő lakosság köréből a zavarcsinálásban utazó, gyengítő és centrifugális erőket teljesen kirekeszteni. így, a legteljesebb[^] tökéletesebb és modern demokratikus légkör megteremtése, a munkás érdemek és tehetségek uralomra jutása tenné lehetővé, hogy a munkás, értékes magyar értelmiség — az erők természeti törvényénél fogva, — az egész társadalom vezetését és irányítását kezébe vegye s az állami és közigazgatási kormányzat közbejöttével, kezében tartsa, A széthúzó elemek a

nemzettársadalmi élet hatalmas folyama által ellenálhatatlanul ragadtatnának a nemzeti egység és jövő fényes állomásai felé.

Igaz, hogy ily mélyreható és nagyarányú társadalmi átalakulások nem máról-holnapra születnek; temérdek előítélet, önzés, kényelemszeretet stb. állja minden ilyes akció útját. Sokan lehetnek és vannak is bizonyára, akik akár meggyőződésből, akár kényelemszeretetből, azt tartják, hogy társadalmunk az eddigi kipróbált és „természetes” úton haladva is szépen fejlődik s helytelen volna ezt a fejlődést erőltetett úton, módon siettetni akarni.

Hát hiszen, szó sincsen róla, haladni fogunk így is, az eddigi, nem sok vizet és kényelmet zavaró úton is, — de csigaléptekkel. Nekünk — kis és rokontalan nemzetnek — azonban, helyzettünkben, a népek óriási versenyében, nem csigaléptekkel, de gyorsvonat sebességével való haladásra van szükségünk.

Míg el nem késünk.

Népoktatás a kaszárnyákban.*

Ezúttal az iskolán kívüleső népoktatás egyik főfontosságú, nálunk még csaknem parlagon heverő terrénmáról: a hadsereg kulturális föladatáról, a magyar nemzeti szellemnek és műveltségnek a kaszárnyákba való beviteléről kívánok megemlékezni.

Közhit és meggyőződés, hogy a katonai élet eddig is jó (élet-) iskolának bizonyult. Tény is, hogy szabályszerűségével, rendszeres pontosságával, vasfegyelmével s városi viszonyaival rendkívül kedvező és fejlesztő hatást gyakorol kivált a köznép napról napra féktelenebb, léhább erkölcsű és sokrészt még teljesen kulturátlanul felnőtt ifjaira. Ez a befolyás azonban nevelésnek nem mondható: csupán dresszura jellege van. Emellett nem tagadható a mai katonai élet hátrányos oldala sem; sok különböző jellemű ember kerülvén itt össze, a rossz jellemű és erkölcsű bajtársak, a „komisz élet”, az elhagyatottság, a szolgálaton kívüli s szinte tradíciószerű léhaskodó szórakozások sok rosszra szoktatják a katonát. Ehhez járul még, hogy ma már a vallás- és hazellenes fölforgató tanok terjesztői is mind nagyobb és nagyobb számban kerülnek be a kaszárnyákba, melyek ily módon a fölforgató eszmék valódi melegágyaivá válnak.

Már csak ez a komoly veszély is egyenesen arra utal, hogy a nemzet ifjúságának ez értékes része ebben a kriti-

* Megjelent & Néptanítók Lapja 1907. évi 51. saámában.

kus időszakban minden hátrányos befolyástól megmentessék a korszerű fejlődés és haladás érdeke egyrészt, hazánk kulturális, nemzetiségi és gazdasági viszonyai másrészt pedig megkövetelik, hogy *a katonaijak a kaszárnyában — a katonai kiképzés és szolgálat által le nem foglalt bőséges idő alatt — bevonassanak a nemzeti közművelődés körébe, meghódítsanak a magyar nemzeti szellem, érzés és műveltség számára.*

Hogy a hadsereg intézménye kiválóan alkalmas a népkultúra terjesztésére, ez a felfogás ma már mind nagyobb és nagyobb körökben s több és több országban tért hódít. Tudtommal Franciaország volt az első, mely a kaszárnyai népoktatást meghonosította. Ott a tiszteket és altiszteket egyenesen arra nevelik, hogy azok egyúttal a kaszárnyai néptanítói feladatnak is képesek legyenek megfelelni. Épen a napokban olvastam a lapokból, hogy Olaszországban mostantól kezdve a katonaságot kioktatják — a földművelésre.

A „Scuola agraria militare”, a katonai gazdasági iskola már meg is kezdte — egyelőre Torinóban és Rómában — működését. Az iskoláknak külön mezőgazdasági, gyümölcs-termelési és veteménykertészeti ágai vannak és élükön egy-egy kiváló gazdasági íúdós áll. Rajtuk és a polgári foglalkozású tanárokon kívül egynehány szakképzett katonatiszt is be van osztva ezekbe az iskolákba, akik így, mind együttesen vezetik azokat. Az iskoláknak néhány hold föld is áll rendelkezésükre, melyet az itt kioktatott katonák műveinek meg teljesen. Vetnek, aratnak, csépelnek. Gyümölcsfákat oltanak, nemesítenek. A katonai gazdasági iskolával kettős hasznot ér el az állam: az ott tanult ismereteket a kiszabadult legénység otthon bőven értékesítheti úgy a maga, mint az állam hasznára.

Oly példák ezek, melyeknek követelését hazánk létérdekei a legsürgősebben követelik. Komoly és alapos ellenvetést sem felekezeti, sem nemzetiségi szempontból nem lehet tenni: kezükben vannak a népiskolák és egyéb népművelési intézmények, használják föl azokat jogos érdekeik megvédésére; ám a kaszárnyai népoktatás semmi egyéb, mint az állami, nemzettársadalmi, egyéni és szociális érdekek; lehető megvédése és kielégítése. Nem kifogásolható

katonai szempontból sem, miután az a hadseregnek sem vezényleti nyelvét, sem szervezetét nem érinti, sőt a legénység értelmi, erkölcsi és műveltségi színvonalának nagymértékű fölemelésével a hadsereg katonai érdekeinek is megbecsülhetetlen szolgálatot tenne.

Amennyiben tehát e nagy cél nemcsak a nemzeti államnak, de a hadseregnek és a dinasztianak is érdeke, annak megvalósulása a viszonyok kényszere folytán már csak rövid idő kérdése. A világszerte tapasztalt hasonló irányú törekvések hatása alatt legújabbán nálunk is tért kezd foglalni az eszme; már katonai köreink is foglalkoznak vele. Ennek tulajdonítható a honvédelmi miniszternek a közelmúltban tett abbéli intézkedése is, mely szerint a honvédkaszárnyák könyvtárakkal látattak el.

Franciaországban, miként említtem-, tiszteket és altiszteket alkalmaznak a kaszárnyai néptanítói feladatra; Olaszországban a katonai iskolákban polgári foglalkozású tanárokat és szakképzett katonatiszteket vegyesen alkalmaznak. Úgy látszik, hogy katonai köreink a francia példát látják nálunk is követendőnek. Ámde hazánk különleges viszonyai között sem a jelenben, sem a jövőben oly katonai tisztikarra, melyre e nagy nemzeti érdeket a magyar nemzet megnyugvással bízhatná, számítani nem lehet. De nem is lenne e megoldás eléggé mélyreható és gyakorlati sem. A kaszárnyai népoktatás ugyanis csak úgy felelhet meg nemzeti államunk érdekeinek, ha az népünk fiait — a katonai igények figyelembe vétele mellett — mindazon elméleti és gyakorlati ismeretek és készségek birtokába juttatja, melyeket addig egy vagy más okból el nem sajátíthattak, de amelyekre saját jövőbeli boldogulásuk érdekében nélkülözhetetlen szükségük van. Ha a lehetőségig megóvja őket a kártékony szellemi és erkölcsi befolyásoktól. Ha a nemzeti szellem, lélek és műveltség közlése és meggyökereztetése által meghódítja őket a magyarságnak s a nemzeti társadalom érdekeinek. Ha ily módon a kaszárnya valódi kulturális intézménnyé, úgyszólván a népnek az életre előkészítő iskolája lesz.

Ily alapú és irányú kaszárnyai oktatás teljesítésére egyedül a magyar néptanítói kar lehet képes

és hivatott; más megoldás a nemzeti állam érdekeinek többet ártana, mint használna.

Ezt az állítást más szempontok is igazolják. A nép kulturális előhaladását előmozdító intézmények láncolatáról — melynek láncszemei: elemi népiskola, gazdasági ismétlő-iskola, ifjúsági egyesület és gazdakör — beszélünk; csakhogy a kulturális élet folyamatából jókora időre kiesik az ifjak java része és többsége, mert — katonának viszik. Nem természetes-e, ha a megszakadt láncolatot a kaszárnyában erősen összekapcsoljuk?! S ki lenne e kapcsolat létesítésére alkalmasabb, mint az, aki már a katonaiifjú falujában is az említett kulturális intézmények vezetője, lelke volt; kinek vezető gondjai alá kerül ismét, ha falujába hazajut s az is marad élete végéig: a néptanító.

Ebből kifolyólag a következő megoldási módot vélem célravezetőnek: a kaszárnyai népoktatás teljesítésére, illetve vezetésére a vallás- és közoktatásügyi miniszter oly oklevelű néptanítókat nevezne ki, kik faluhelyen legalább 10 évig gyakorlatilag is kiváló eredménnyel működtek s magukat a gazdasági elméleti és gyakorlati ismeretek terjesztése, ifjúsági egyesület, népkönyvtár, gazdakör, dalárda, szövetkezetek, általában társadalmi, kulturális és népjóléti mozgalmak szervezése és vezetése által kitüntették. Az így kinevezett néptanítók — a szükséges tekintély és fegyelem szempontjából — egyúttal tisztii (hadnagyi) rangot és uniformist nyernének s köteleztetnének legfeljebb 2 év alatt bizonyos fokú elméleti és gyakorlati katonai ismeretekből a tisztii képesítést is megszerezni; ez okból az egyéves önkéntesi minőségben kiszolgált néptanítók a kinevezésnél előnyben részesülének. A kaszárnyai tanítók aztán főhadnagyi rangig emelkedhetnének, míg a tantestület vezetője századosi fokozatban lenne.* A kaszárnyai népoktatás kidolgozott tanterv, munkaprogramul szerint történnék, melyet a vallás- és közoktatásügyi miniszter a honvédelmi, illetve a közös hadügyminiszterrel egyetértőleg állapítana meg. Az oktatás céljaira szolgáló termek föl lennének szerelendők mindazon kellékekkel és szerekkel, melyek az elméleti és gyakorlati oktatás céljaira szükségesek. Különösen kiemelendőnek tartom,

* Ezen pontok a véderő reformja tárgyában újabban hozott 1912. évi XXX. t.-c. diszpozíciónak megfelelően módosulnak, miről alább lesz szó.

hogy a gyakorlati gazdasági oktatás céljaira minden kaszárnyánál legalább néhány hold földnek s egy teljesen fölszerelt és berendezett kis mintagazdaságnak kellene rendelkezésre állani, melynek összes munkálatait az oktatás alatt álló katonák teljesítenék. *A kaszárnyai népoktatást az ifjúsági egyesületek és gazdakörök munkaprogramm-jával és föladati körével a lehetőségig összhangolt s kapcsolatba kellene hozni;* így annak keretében a hasznos és komoly dolgok mellett a szórakoztatónak is megfelelő teret kellene nyújtani. Tehát minden kaszárnyában szerveztetnék dalárda, lenne olvasóterem, könyvtár, folyóirat, szaklap, napilap, egy pár társasjáték (sakk, dominó, stb.), időnként zártkörű műkedvelői előadások is rendeztetnének. A felügyeletet és ellenőrzést egyrészt a vallás-és közoktatásügyi miniszter, másrészt az illető katonai főhatóságok megbízottjaiak útján gyakorolnák.

Íme, így védelmeztetnének meg a katonaiifjak a katonaelet káros hatásaitól s ekként készíttetnének elő a reájuk váró gyakorlati életre; ezek lennének majd a gazdaköröknek, szövetkezeteknek és más társadalmi és népjóléti egyesületeknek, mozgalmaknak leghívebb, munkásabb és értékesebb tagjai.

A kaszárnyai népoktatás sikere egyúttal bizonyosra is lenne vehető. A községi ifjúsági egyesületeknek, gazdaköröknek csak azok s addig tagjai, akik s ameddig azok akarnak lenni, velük szemben semmi kényszert alkalmazni nem lehet; ezért kevés többnyire a tagok száma és csekély sikerű az egyesületek munkássága. Mennyivel könnyebb és fogatosabb lenne a szigorú katonai fegyelem alatt élő s már korra is fejlettebb katonaiifjak tanítása. Ez lenne az igazi népiskola; ennek hatása lenne valóban az életre kiható.

Ma iskolaügy és hadsereg — kivált az anyagiak miatt — érdekellentétben állanak egymással; ily módon azonban az ellentétek békésen kiegyenlítődnének: az iskola s ezzel a nemzeti szellem és műveltség — nem mint ellenség, de mint jóbarát — bevonul a kaszárnyába s elfoglalja és nemzeti iskolává, a nemzeti állam egy-egy erős várává teszi azt. Ekként a ma sivár és ellenszenves katonai élet egyrészt az

ifjúságra is könnyebben és szívesebben elviselhetővé, másrészt pedig a társadalom rokonszenves érdeklődésének s támogatásának tárgyává válnék.

Persze, mint minden reformra, erre is elsősorban pénz kellene, de bár sok mindenre hiányzik ma az államnak a pénze, erre a nemzet jövőjére oly fontos reformra — az általános szavazati jog behozatalának küszöbén — lenni kellene.

Mióta fenti közleményem a nyilvánosság előtt első ízben megjelent, azóta hazánkban is számos helyen megtették a kezdeményező lépések a kaszárnyai népoktatás bevezetése tekintetében. Többhelyt analfabéta-, másutt gazdasági elméleti és gyakorlati előadások és tanfolyamok tartottak és tartatnak; mindezek azonban csak elszigetelt, rendszertelen, ezért erőtelen s a nagy nemzeti cél megoldása szempontjából számba sem igen vehető kísérletezéseknek tekinthetők. Egységes, rendszeres s az egész vonalra kiterjedő gyökeres megoldás vezethet csak célhoz, erre van tehát szükség.

Ugyancsak fenti közleményem első megjelenése óta lépett életbe a véderőreformja tárgyában hozott 1912. évi XXX. t.-c, mely a besorozott hadköteles ifjú tanítókat egy évi rendes katonai szolgálatra kötelezi.

Ezt a törvényes intézkedést én az iskolán kívüli népoktatás, sőt a tanítóképzés szempontjából is, kiválóan fontosnak tartom. Hogy miért: az alábbiakban kísérlem meg kimutatni.

Azt mondtam fentebb, hogy a kaszárnyai népoktatás megvalósulása révén a kaszárnya valósággal kulturális intézménnyé, úgy szólván a népnek az életre előkészítő iskolájává lesz. Nos, ugyanez áll a képzőből kilépett s az új törvény értelmében egyéves katonai szolgálatot teljesítő ifjú tanítókra is. Ezek és ekként ugyanis — ahelyett, hogy katonai szolgálati évük a feledés és hivatásuktól való elszokás ideje lenne reájuk nézve, — valósággal újabb gyakorlóiskolába jutnának, hol gyakorlati tapasztalatok alapján megtanulnák a képzőben tanult pedagógiai ismereteik gyakorlati alkalmazásának módját és pedig éppen abban a részben,

amelyről — a mai képzési rendszer mellett — csak rövid és általános jellegű elméleteket hallottak és tanultak a képzőben: a felnőttek oktatása tekintetében. Ekként a kaszárnyai népoktatás sokrészben helyrepótolná, amit e tekintetben a tanítóképző megadni elmulasztott, amelyre azonban az életbe kilépő ifjú tanítónak — amint azt a tanítóképzőkről szóló fejezetben később bővebben kifejtem — rendkívül nagy szüksége van.

A célravezető megoldási mód — felfogásom szerint — a következő lenne:

Az egyéves katonai szolgálatra bevonuló ifjú tanítók — esetleg törvényes intézkedés útján - a fentebb részletezett kaszárnyai népoktatásra *köteleztetnének*. Vezetőjük és irányi ójuk egy-egy erre a célra a legkiválóbb gyakorlati tanítók közül kinevezett s megfelelő tiszti rangfokozatban levő néptanító lenne. Ezek együtt alkotnának egy kaszárnyai tantestületet. Ez a megoldás egyébiránt a fentebbi közleményben jelzett megoldástól csupán a tantestület összeállítása tekintetében különböznék.

Végül szinte fölösleges megjegyeznem, hogy az a tanító, aki — többnyire addigi állását és fizetését odahagyva, — honpolgári kötelességének, a terhes katonai szolgálatnak is eleget tesz, amennyiben ezen felül a kaszárnyában ily nagyfontosságú nemzeti cél: a nemzeti kultúra szolgálatát is teljesíti, méltán és jogosan igényelheti, hogy ezen külön és felette fáradtságos munkájáért külön és megfelelő díjazásban részesíttessék.

A magyar nemzeti állam elsőrangú érdeke, hogy a kaszárnyai népoktatás kérdése — ezen, az új véderőtörvény által szinte kínálva kínálkozó módon, — mielőbb egységesen és az egész vonalon megoldassék.

Népvezetés — politikai iskolázottság.

A választói jog kiterjesztése és általánossá tétele — mely kérdés politikai és társadalmi életünket manapság teljesen uralja és bizonyára még sokáig uralni is fogja — mélyreható, sőt átalakító hatással fog járni nemzetársadalmi életünkre, minélfogva az annak nyomában jelentkező komoly következmények és veszélyek az életbevágó és nemzetfontosságú kérdések egész sorát idézik fel. Ezekkel a — nemzeti jövőnk hosszú időre eldöntő — kérdésekkel, helyes megoldásukkal minden hazafias tényezőnek foglalkoznia kell. Ennek valóban elérkezett a tizenkettedik órája. Foglalkozik is kormány, törvényhozás, foglalkozik az értelmiségi osztály s foglalkoznak — sajnos, ma még csaknem kizárólag a szociális és nemzetiségi mozgalmak révén — a néposztály legkülönbözőbb rétegei is.

Micsoda széles tere és sok szint mutató perspektívája a legkülönbözőbb véleményeknek, érdekeknek és törekvéseknek! Természetes magyarázata ennek hazánk felekezeti, nemzetiségi és osztályellentétek által rendkívül szétzilált s még, sajnos, fejletlen társadalmi élete, közszelleme s — tagadhatatlanul — küzdelmes közjogi helyzete is. Ezek az okok teszik a kérdés megnyugtató megoldását is rendkívül nehézé, a politikai atmoszférát is mind izzóbbá s a mai helyzetből való kibontakozást is küzdelmesebbé.

Ha a kérdés mikénti megoldása körül folyó küzdelmeket tekintjük, látunk igen tiszteletreméltó véleményeket, melyek a nemzeti érdekek szempontjából ellenségei a jogkiterjesztésnek vagy csak igen mérsékelt jogkiterjesztéshez járulnak hozzá; látunk ezzel szemben a magyarság, a demokrácia, a társadalmi erkölcs, a szocializmus, az egyenlőség, a nemzetiségi és osztályérdekek, általában a legkülönbözőbb jelszavak alatt csoportosuló és harcoló ellenkező véleményeket.

Nem lehet célja e könyvnek a pártpolitikai érdekek szolgálata, ezért mellőzni kívánom a pártpolitikai vonatkozásokat s a különböző érdek és véleményellentétek taglalását, csupán azon véleményemnek adok kifejezést, hogy a kérdés helyes és a természetes fejlődés törvényeinek megfelelő megoldása az lesz, amely a politikailag iskolázatlan tömegek érdekeit a nemzeti érdekek, a nemzeti jövő védelmének és lehető biztosításának irányadó színi pontjaival kellő összhangzásba hozza.

A politikai iskolázottság elsősorban az a kérdés, amely az ügy megoldásánál döntő szerepet játszik s amellyel ennélfogva — nem politikai, hanem nemzettársadalmi szempontból és érdekből — a legbetheatóbban foglalkoznunk szükséges.

A politikai iskolázottság fogalma azonban igen tágkörű. Hol kezdődik és hol végződik: azt alig lehetne teljes biztossággal megállapítani. Ha széttekintünk társadalmi életünkön: bizony nemcsak a nép között, de az értelmiség körében is — nagyon sokhelyt s a hol föl sem tételeztük volna — olyfokú tájékozatlanságot, balvéleményt és elfogultságot tapasztalunk sokszor a legelemibb politikai kérdéseknél is, amely egyenesen megdöbbentő, sőt elszomorító. Nem szükséges ennek okát részleteznem, (Csak a kaszinókba és olvasóköroökbe kell betekintenünk.) Magyarországon még ezelőtt néhány évvel is — sőt talán ez még ma is elmondható — unalmas dolognak s nevetséges nagyozolásnak minősítették úri emberek közt, igen sokhelyt, ha valaki politikai kérdést hozott szóba; azt tartván, hogy az a politikusoknak (no meg a csizmadiáknak) való téma és foglalkozás. Pedig kétségtelen, hogy ahol hiányzik a kellő érdeklődés, tájéko-

zottság és tudás, ott hiányzik a helyes, elfogulatlan és igazságos ítélethez és következtetéshez is a kellő alap.

Mikor tehát a politikai iskolázottságról van szó, lehetetlen meg nem állapítanunk, hogy e tekintetben az értelmiségi osztály körében is felette sok még a kívánni való. Ez pedig komoly baj, mert ha igaz az — amint hogy igaz —, hogy a magyar társadalom megszervezése és vezetése — a küszöbön álló nemzetársadalmi evolúció kapcsán — a hazafias magyar intelligenciára vár, úgy világos a következmény: vak vezet világtalant s mindketten a verembe esnek.

Ma már — hazánk zürzavaros és kialakulás előtt álló politikai és nemzetársadalmi viszonyai között — a politikai kérdésekkel, a kellő határok között, komolyan foglalkozni: az értelmiségi osztályra nézve többé nemcsak műveltségi kérdés, hanem elsőrendű hazafias kötelesség is.

A kellő politikai műveltség megszerzéséhez persze nem elegendő — bár ez elengedhetetlen is — művelt ember részére a politikai (főleg napi —) lapok szorgalmas olvasása, hanem ehhez a megfelelő magasabbfokú szaktudományok tanulmányozása és figyelemmel kísérése is szükséges. Ennek a szükségletnek a kielégítését *a szabad tanítás felsőbb fokozatainak programjába* lehetne célszerűen beilleszteni. Ezenkívül a kérdéses célból gondoskodni kellene egy nagyobb szabású, világos és népszerű nyelven (magyarázó-jegyzetekkel ellátva) megírt és az egyoldalú pártpolitikai szempontoktól független, illetve azokon felülemelkedő oly könyv létesítéséről, melyben hazánk politikai és alkotmányos életének története, a kezdettől fogva napjainkig, ismertetve lenne; ismertetve lenne jelesebb politikusok (a külföldiek is) életpályája, az egyes pártok, programjuk stb. általában mindazok *a legszükségesebb* tudnivalók, melyeknek tudása valóban művelt emberre nézve ma már elengedhetlenül szükséges. (Ennek a műnek dióhéjban — esetleg párbeszédes, illetve kérdések — és feleletekben megírt — kiadását az ifjúsági egyesületekbe, olvasó — és gazdakörökbe, általában a nép közé is be kellene vinni).

A politikai műveltség emelkedése és terjedése nagymértékben hozzájárulna a közügyek iránti érdeklődés föl-

keltéséhez, a politikai ellentétek enyhítéséhez s lehető kiegyenlítéséhez s egészséges politikai élet és közszellem kialakulásához is.

Az értelmiségi osztály politikai műveltségének hiányosságánál azonban sokkal fontosabb kérdés ma már — az általános választói jog behozatala folytán s a továbbmenő kiterjesztésre irányuló mozgalmakra való tekintettel — a nemzeti életre és jövőre nézve a nagy néptömegek politikailag való iskolázatlan volta. Eddig is aggodalommal, sőt sokszor elkeseredéssel láttuk, hogy a politikailag éretlen tömegek döntették el egy-egy képviselő választás sorsát; emberek, kiknek sejtelmük sem volt arról, hogy üdvös vagy káros volt-e az országai a s önmagukra nézve is legszebb polgári joguk akkénti gyakorlása. Mennyivel nagyobb lesz ezután a veszély, mikor — a feltartóztathatatlan nemzetársadalmi fejlődések és kialakulások következtében — a politikai jogok birtokába jutó néptömegek száma oly nagy mértékben meg fog szaporodni.

Fokozza a veszélyt, hogy ezek a tömegek ma még nagyrészt oly befolyások alatt állanak, melyek a nemzeti államnak halálos ellenségei A szocialisták szakszervezeteikben, népgyűléseiken tanítják híveiket az elveiknek megfelelő politikai ismeretekre, a vallás-és hazaellenes tanokra; a nemzetiségi néptömegeket a saját hivatásos agitátorai vezetik félre s tüzelik a nemzeti állam érdekei ellen. S valljuk meg, hogy ma még — általában véve — nincsen, aki ezektől elhódítsa, megmentsse s kellően felvilágosítsa e tekintetben a népet. A következmény ily körülmények között nem lehet más, mint hogy a politikailag éretlen és iskolázatlan néptömegek a politikai és nemzetellenes szédelgések, irányzatok zsákmányaivá, sőt áldozataivá válnak s az alkotmány sáncái közé jutván, — vezetőik után indulva nem a védelem és építés, hanem a rombolás munkájára nyújtanak segítőkezet.

Ezzel a fenyegető veszéllyel szemben mindinkább előtérbe lép a hazafias magyar intelligencia, különösen pedig a tanítóság hivatása a nép vezetése s politikai felvilágosítása tekintetében is.

Íme, ez is egy nagy indító — okkal több arra nézve, hogy a hazafias magyar értelmiség nemzetársadalmi életünk zavartalan menetének, fejlődésének s a nemzeti jövő biztosításának érdekében, a néptársadalom helyes irányú vezetésére és irányítására, mielőbb erő- és életteljes szervezetbe foglaltassák. Ebben a szervezetben azután az értelmiség minden hivatott tagja megtalálja azt a módot és alkalmat, amely szerint ebbeli hazafias kötelességének is — tudásához és tehetségéhez képest — eleget tehet.

Kiválóan nagyjelentőségű, sőt döntő fontosságú szerep vár a jövőben a nép politikai felvilágosítása, nevelése és vezetése tekintetében a hazafias magyar tanítóságra; ezért — mert itt már ez idő szerint is pozitívabon alapon tárgyalható a kérdés — a tanítóság e téren hivatásával és feladataival részletesebben is foglalkozni óhajtok.

E tekintetben két alapkérdéssel kell tisztába jönnünk. Az első az: van-e és mennyiben szükség arra, hogy a köznéppel politikai műveltség is közöltessék; a második pedig az: ha szükség van rá, — amennyiben ennek közlésére is elsősorban a tanítóság hivatott — megvan-e ma ehhez, általánosságban, a magyar tanítóságnak az a politikai műveltsége, iskolázottsága, mely őt eme kiválóan nehéz, nagy körültekintést és köteles pártatlanságot igénylő hazafias feladat méltó betöltésére képesíti.

Sajnálattal kell beismernünk, hogy hazánk túlnyomó részében a népműveltség — az utóbbi évtizedek alatti rohamos fejlődés mellett is — még mindig kezdetleges fokon áll; évszázadok mulasztásait egy ezer sebtől vérzett s erőinek kifejtésében folyton akadályozott nemzet máról holnapra nem pótolhatja. A nemzeti regeneráló kultúr munka azonban folyik s lépésről — lépésre előrehalad. Ebből a munkából az iskolák, a tanügy emberei, a tanítóság derekason kivették s kiveszik részüket. Terjesztik mind nagyobb és nagyobb területen a magyar szót, a magyar műveltséget, a magyar szellemet; sőt a változott, fejlődő viszonyok folytán a tanítói hivatás ki is nőtt már az iskola négy fala közül: a tanító ma már az iskolán kívül a felnőtt néptársadalomban is a kötelességek és feladatok nagy köre vár. Míg

u. i. a kultúra munkásai nehéz, verejtékes harcban vitték egyrészt előre a népoktatás ügyét, azalatt másrészt a nemzet ellenségei — a korszellem káros hatása által is elősegítve — mind vakmerőbben és sikeresebben szedegették ki az alapköveket a nemzeti egység épületéből -Egy szellemi és lelki forradalom vette fokozatosan hatalmába a népet (a szocializmus, a kivándorlás, a nemzetiségi mozgalmak és szervezkedések), minek káros hatása mind aggasztóbb tünetekben jelenkeztén, a helyzet szanálása érdekében a kultúra emberei is akcióba léptek. A tanítóságra hárult elsősorban az a feladat, hogy iskolában, iskolán kívül úgy az elméleti, mint a gyakorlati ismeretek közlésével igyekezzenek a köznép körében a vallás — és nemzetellenes tanok és irányzatok káros hatását megfelelően ellensúlyozni. Munkaköre tehát — e gyakorlati szükségletnek megfelelően — kiszélesedett; mihez képest ma már a tanítóság ifjúsági egyesületek, olvasó — és gazdakörök, szövetkezetek stb keretében mind nagyobb és nagyobb számban veszi ki részét a népvezetés és felvilágosítás munkájából. Miközben azonban a tanító iskolán kívüli munkássága körében — a cél természetével és jelentőségével többnyire tisztában nem levő s széthúzó értelmiség által legtöbbször magára hagyatva, — a rendelkezésére álló szerény eszközökkel a népfelvilágosítása, megnyerése s jólétének előmozdítása érdekében odaadó lelkesedéssel fáradozik: azt tapasztalja, hogy — bár tömérdek fáradozásának vannak eredményei, sikerei is, — ezek távolról sem elegendők ahhoz, hogy egy község szellemi és érzelmi irányításába döntő mértékben befolyjanak. Azt tapasztalja, hogy a vallás — és nemzetellenes irányzatok a nép tudatlanságát, szegénységét, emiatti elégtelenségét s politikai tájékozatlanságát kihasználva, — egyrészt a faji érzés erejével, másrészt hazug, de tetszetős politikai jelszavakkal, frázisokkal — mindinkább hatalmukba kerítik a nép lelkét. S a tanító kénytelen bevallani, hogy a valóságban, „a nagy tettek és elhatározások órájában,” községe lakosságára általában nem számíthat: azt nálánál erősebben ható erőtényezők irányítják, viszik a nagy elhatározások és tettek felé.

Ez a tény annál komolyabb jelentőségű, mert oly községekben is szélteben tapasztalható, ahol a legjobb magyar iskolák állanak fenn hosszabb idő óta s oly helyeken, ahol a tanítóság iskolán kívül is igyekszik kulturális feladatát teljesíteni. Nem is az analfabétizmus a baj oka; hiszen az aránylag műveltebb társadalmi rétegek (ipari munkások, kisiparosok, a műveltebb nemzetiségi elemek) is egyaránt hálas talaja a káros és bomlasztó politikai tévtanok és szédelgések mérgező hatásának,

Most, mikor az általános választói jog behozatala révén politikai jogokhoz és befolyáshoz jutó néptömegek jövődöbeli politikai magatartása nemzeti szempontból oly sok gondot okoz, méltán kérdezhetjük: miért nehezebb ma már a tanítónak napi ól-napra községe lakosságára hazafias politikai tekintetben irányadónak nevezhető vezető befolyást gyakorolni? Azért, mert a nép félrevezetésére utazó politikai szédelgésekkel, vallás- és hazaellenes, csábítóan hangzó tévtanokkal s folyton erősbödő irányzatokkal szemben a nép politikai felvilágosítása tekintetében — azon a téren, melyen az ellenség garázdálkodásának a legsikeresebben vethetett volna gátat, — elhanyagolta mindeddig néptanítói kötelességét teljesíteni.

Tanítják a néptanítók a népiskola V.-VI osztályaiban a 11-12 éves gyermekeknek a polgári jogokra és kötelességekre vonatkozó ismereteket; ezentúl s az iskolán kívül a felnöttek körében is, ahol alkalom nyílik rá, előadnak valami keveset ezek köréből. Ámde ez ma már nem elég; s ami kevés ezekből az emlékezetben meg is marad, csak holt anyag, melynek életet csak a gyakorlati politikai életre való vonatkoztatása s ezzei kapcsolaiiban a gyakorlati politikai viszonyoknak és állapotoknak legalább vázlatos ismertetése adhat. Az élet, a mindennapi tapasztalat, nemzetársadalmi fejlődésünk, mind azt igazolja, hogy a népet — egyéb hasznos és szükséges ismeretek közlésén kívül — a legszükségesebb politikai ismeretekkel, tájékozottsággal is el kell látni. Ezt a feladatát eddig nem teljesítette — számbavehetőleg — a magyar tanítóság és pedig azért, mert — általánosságban — maga sem volt eléggé tájékozott e tekintet-

ben, a kérdés sem volt eddig annyira evidens s nem tartotta hivatásának, sőt félt e kényes és felelősségteljes kérdéshez hozzányúlni. Ma már azonban, mikor a nép politikai érettsége, iskolázottsága oly égető kérdéssé vált, elérkezett az ideje annak, hogy a tanítóság e tekintetben is a cselekvés terére lépjen. Annyival is inkább, mert ha komolyan veszi iskolán kívüli kulturális és hazafias misszióját; ha a népre nemzeti szempontból irányadó befolyást akar szerezni; ha a vallás- és nemzetellenes irányzatok, a politikai szédelgések ellen sikeres harcot akar folytatni s általában a nemzeti államnak ily magasabb értelemben is hasznos, sőt életbevágó szolgálatot tenni: úgy e hivatás teljesítése elől ki sem térhet.

Lássuk csak. A tanító az iskolán kívül is kulturális munkásságot fejt ki; tanítja a keze ügyébe eső felnőtt lakosságot hasznos elméleti és gyakorlati ismeretekre és ügyességekre; a választói joghoz jutott s ezért a különböző politikai ellenhatásoknak kitett hallgatóság (illetve a község más lakói is) — kivált politikai s talán éppen választási mozgalmak kapcsán — érdeklődik a napirenden levő — általa hallott, de meg nem értett, azonban őt izgató — fontosabb politikai kérdések iránt is: ha a tanító ezekre nem is térne ki, — tartva magát az eddigi szokáshoz: óvakodva a politikai kérdések érintésétől is — nem természetes-e, ha hallgatói — vagy alkalmoszerűleg a község más lakói is — bizalommal kérdést intéznek hozzá egyszer-másszor e kérdések mibenléte, a pártviszonyok és törekvések stb. iránt?! Vajjon mondhatja-e ma már ilyenkor a tanító, hogy ő ezekhez nem ért, vagy hogy ezekkel — hivatalánál fogva — nem foglalkozhatik; hagyhatja-e tudatlanságukban, tévedéseikben tájékozatlanul: hogy azok azután ott keressenek felvilágosítást, ahol találnak s ekként menthetetlenül a vallás-és hazaellenes irányzatok s a politikai szédelgések zsákmányaivá váljanak?! Ha ezt teszi: úgy amit egyik kezével épített, azt a másikkal lerombolja.

Mindez amellet szól, hogy politikailag éretté s hazafiassá kell tenni a magyar társadalom legszélesebb néprétegeit: a legszükségesebb gyakorlati politikai ismeretek köz-

lésének s a nemzet jogos törekvéseinek, vágyainak, ideáljainak s általában alkotmányos politikai életének népszerű megismertetésével.

Íme, ezen a réven az egészséges és életerős társadalmi, nemzeti és politikai közszellem kialakulását is nagymértékben előmozdíthatja s a nemzeti eszményeknek és érzelmi egységnek nagy és megbecsülhetetlen szolgálatot tehet a tanítóság.

Mikor azonban a tanító a politikai felvilágosítás szolgálatába lép: nem szabad egy pillanatra sem felednie, hogy rendkívül nehéz, nagy körütekintést igénylő és felelőségteljes feladatot végez; nem szabad felednie, hogy ő a „nemzet napszámosa” és így semmi körülmények közt sem lehet pártember, abban az értelemben, amint ezt mások tehetik. Neki felvilágosításaiban, ismertetéseiben szigorúan meg kell maradnia azok között a határok között, melyeket állása s a nemzeti közérdekek elébe szabnak; ha ezeket túllépné, úgy állására a legnagyobb mértékben méltatlanná tenné magát.

Az a kérdés merül fel már most, hogy a magyar tanítóság politikai műveltség, tudás tekintetében áll-e azon a színvonalon, hogy eme felette nehéz feladatnak sikeresen megfelelhessen. Bizony, be kell vallanuk, hogy — általában — nem. Néhány év óta a képzőkben gondot fordítanak a növendékek gazdasági, szociálpedagógiai és közgazdasági kioktatására, hogy azok a népet majd képesek legyenek vezetni. Ez minden esetre jó lesz alapnak — a jövőre; a „ma” azonban halasztást nem tűr s kényszerítő erővel követeli, hogy a tanítóság igyekezzék a megfelelő politikai műveltséget és iskolázottságot megszerezni, hogy nagy és nemzetfontosságú hivatásának a nép politikai felvilágosítása tekintetében képes legyen megfelelni.

Vajjon azt jelenti-e mindez, hogy a magyar tanítóság ezután a derűre-borúra való politizálásra adja magát? Nem; hanem azt, hogy ne legyen maga is politikai műveltség és iskolázottság tekintetében analfabéta; hogy tudja a vezetésre váró népet — a felforgató elemekkel, népbolondító agitátorokkal szemben szükség esetén harcba szállva is — tekintetben felvilágosítani, a nemzeti érdekek útján ve-

zetni és megtartani s végül, hogy e „tudás” birtokában — a józan politikai felvilágosodás terjesztése révén, — a társadalmi ellentétek kiegyenlítése, a társadalmi béke és egység érdekében is sikeresen munkálkodhassék.

Tanítótestületi élet sz iskolán kívüli népoktatás szolgálatában.

A néptanítók szociális feladatairól, munkáságáról emüben már megemlékeztem. Említettem, hogy állam és társadalom a szellemi kultúrának és az anyagi jólétnek a nép közötti munkálását, terjesztését elsősorban a tanítóságtól várja s a tanítóság ez elöl a mind nagyobb és kényszerítőbb erővel jelentkező feladat elöl immár tovább nem zárkozhatik el. Nem is zárkózik, sőt mind nagyobb és nagyobb mértékben veszi ki részét az e téren munkából; ifjúsági egyesületek olvasó-és gazdakörök, szövetkezetek s egyéb kulturális és népjóléti szervezetek bizonyosságai ezen munkáságnak. A hiba csak abban van, hogy ez a munkásság általában nem eléggé rendszeres, nem eléggé tervszerű és az iskola érdekeinek nem eléggé megfelelő. Ezzel a kérdéssel és megoldásának módjával kívánok ezúttal foglalkozni.

Az iskolán kívüli tanítói munkásság szempontjából nagyon gyakran két szélsőséggel találkozunk. Vannak tanítók (többnyire az igazgatók), akik akarva, nem akarva, ideális lelkesülségből, ambícióból, megfontolatlanságból vagy sokszor a viszonyok kényszerítő ereje folytán annyiféle iskolán kívüli ilyes munkafeladatba, kötelezettségbe mennek bonyolódni bele, hogy azoknak kellően megfelelni — a kellő támogatás hiányában, sőt sokszor ellenséges fondorlatok, gáncsvetések között — nem képesek; ez a túlságos és küzdel-

mes elfoglaltság és gyakori sikertelenség *azután* érzékeny kárára van nemcsak az ügynek, de önmaguknak s főleg az iskola érdekeinek is. Bebizonyul itt is, hogy aki sokba fog keveset végez — jól.

Nem szorul bizonyítgatásra, hogy a tanítónak első és legfőbb kötelessége, — melyet semmiféle egyéb ügyért, érdekért háttérbe helyezni, elhanyagolni nem szabad — az, hogy tanítói kötelességét az iskolában s hivatalos téren kifogástalanul teljesítse. Ami ideje ezen felül marad, azt fordíthatja az iskolán kívüli munkásságra. *Ebből a szempontból nem ártana., ha itt-ott nem csak ösztönző, hanem korlátozó felsőbb hatósági rendelkezések is érvényesítenének.*

A túlzásba vitt iskolán kívüli társadalmi munkásságot kifejtő tanítókkal ellentétben nagyon sok (sajnos, övök a nagy többség) az olyan tanítók száma, akik semmiféle ilyes iskolán kívüli kulturális munkára nem kaphatók, akik azt tartják hogy ha az iskolában elvégezték kötelességüket, egyéb hivatásbeli kötelezettségük nincsen; nem is vállalnak semmi ilyesféle társadalmi munkát, ha csak busás fizetés nem jár vele, Ezek az ellenkező felfogást követőket mint nevetséges idealistákat és szárnalmas balekokat fölényesen lemosolyogják, sőt sokszor kicsinyes okokból ellenük dolgoznak, — a testületi összetartás és az iskolaügy nagy kárára.

A modern iskola nemcsak *tanít* hanem *nevel* is; sőt a jó tanítás és nevelés egymás nélkül el sem képzelhető; ez a megdönthetetlen irányadó elv napról-napra nagyobb beigazolásra talál. A tanító és az iskola nevelési munkájának sikerére döntő befolyással vannak: a szülők, a család és a társadalom. Ezeknek a tényezőknek a tanító általi megnyerése tehát az iskolának is elsőrendű érdeke. S miként érheti el másként ezt a célt, minthogy, hogy foglalkozik a néppel, résztvesz az iskolán kívüli kulturális és a népjólét előmozdítását célzó társadalmi mozgalmakban. Ez tehát ha ma még nem is hivatali, de kétségtelenül *hivatásbeli* (hiszen a neve is *nép-és* nem *gyermektanító*), ezenfelül pedig hazafias kötelesség.

Nem is lehet ma már józanul gondolkodó, hivatás-érző, modern és hazafias tanítónak az iskolán kívüli népok-

tatás és azzal kapcsolatos szociális tevékenység ellen állást foglalni. Sőt — elsősorban a saját érdekében — nem is tanácsos. Az e tárgyban kiadott újabb felsőbbhatósági rendeletek és intézkedések, a fejlődés mind nagyobb arányai s az e téren tanítói munkásság rendezetlenségéből erdő s fentebb érintett káros következmények azonban követelő erővel kívánják meg, hogy a tanítóság, mint a népkultúra és azzal kapcsolatos népjólét munkálásában az első csatasorban álló hadcsapat, — amelynek munkásságán fordul meg a hadjárat sorsa, — erre a feladatra tervszerűen előkészüljön, annak megoldásában rendszeresen, egyetértően és tervszerűen járjon el.

Ez a cél pedig, felfogásom szerint, akként lenne elérhető, ha a tanítóság iskolán kívüli kulturális és szociális munkafeladatai, alkalmas úton-módon, az egyes községek tanítótestületeinek, ezek testületi üléseinek közös ügyeivé tétetnének.

Ebből a célból viszont a mai tanítótestületi élet radikális reformjára lenne szükség. Ma a tanítótestületi élet, az értekezleti munkálkodás többnyire kedvetlenül, rendszertelenül végzett (Tisztelet a kivételeknek!) merő és élettelen formalitás. Az állami iskolai Gondnoksági Utasítás, melynek rideg és rövid paragrafusait is különféle képen fogják föl és az „ahány ház, annyi szokás” elve szerint valósítják meg, oly hiányos és szűkszavú e tekintetben, hogy e tarthatatlan állapotok szanálásához alapul nem szolgálhat.

Felette fontos kulturális érdek, hogy a tanítótestületi élet azzá tétessék, amivé ma már lennie kell: egy-egy iskola (sőt lehetőleg község) tanítósa által úgy az iskolában, mint az iskolán kívül, közös erővel és egyetértéssel végzendő nemzeti kultúrmunka valódi kohójává.

A tanítótestületi életnek ezt a célt szolgáló helyes irányú reformja, véleményem szerint, a következő módon lenne megvalósítandó:

A közoktatásügyi minisztérium az igazgatók és tanítótestületek működésének irányelveit nem szűk keretű paragrafusokba foglaltan, hanem élettellejesen megíratná, olyan lélek-tartalommal s filozófiai és intellektuális tudással ellátott férfakkal, mint akik a miniszteri új Tantervhez az Utasítást írták.

Ez az utasítás — az iskolai és azzal kapcsolatos hivatalos munkásságra vonatkozó részletek mellett, — a lehető részletességgel körülírná egy-egy iskola, illetve község tanítóinak az iskolán kívüli kulturális és szociális munkásság terén hivatáskörébe vágó feladatokat; kifejtené ezeknek egymással s az iskola és társadalom valódi érdekeivel való összefüggését, vonatkozásait; megszabná azokat az irányelveket és kereteket, amelyek szerint s a melyek között és mértékig a tanítók — az iskola érdekeinek sérelme nélkül, sőt előnyére — ezen munkásságot kifejthetnék; megjelölné azokat az utakat, módokat és eszközöket, nem különben azt a hatósági és társadalmi támogatást, melyet a tanítótestületek e cél elérése érdekében igénybe vehetnének; szabályozná ezen munkásság beható ellenőrzését; reámutatná arra a honorációra (ami részint anyagi jutalomban, hivatali előléptetésben, részint erkölcsi elismerésben állana), mely a tanítók, tanítótestületek e téren munkásságáért járna; ezekhez az elvekhez alkalmazva, részletesen körülírná az egyes iskolák és községek tanítóinak e téren *testületi* feladatát, melynek a helyi viszonyoknak megfelelően való együttes megállapítására s a kivitel megszervezésére és intézésére az ezeknek megfelelően szervezett és vezetett tanítótestületi ülések szolgálnának.

Itt közbevetőleg megjegyzem, hogy a szóban levő Utasítást a közoktatási minisztérium az állami elemi népiskolák tanítótestületei és hatóságai számára adná ki ugyan, annak figyelembe vételére és a kérdésben való hasonló és a lehetőségig összhangzó eljárás létesítésére azonban a többi iskolák fenntartó hatóságait is felkérné.

Az állami elemi népiskolai tanítótestületek idevágó testületi munkásságának megszervezése, a fentiek alapján, a következőleg menne végbe:

Az illető vármegye kir. tanfelügyelője az említett miniszteri Utasítás alapján, időről-időre, felhívna tankerülete összes tanítóit az iskolán kívüli kulturális és szociális munkás s a lehetőségig egységes és összhangzó tevékenységre; ezen felhívásában — részint saját áttekintő és összefoglaló tapasztalatai alapján, részint más hivatalos és társadalmi

tényezők ez iránt hozzáintézett megkereséseinek figyelembevétele mellett, — kiemelné azokat a kulturális és szociális feladatokat, melyek az illető vidék vagy helység speciális viszonyai között a legnagyobb figyelemre, illetve támogatásra, munkálásra érdemesek; egyben jelezné — nagyjából és tájékozásul — az igénybe vehető, illetve remélhető támogatás minőségét, módját és eszközeit is.

Az egyes községek állami elemi iskoláinak igazgatótanítói azután minden tanév első tanítótestületi ülése elé — gondos előkészítés után — részletes és indokolt javaslatot terjesztenének be az azon tanévben a tanítótestület tagjai által az illető községben teljesítendő iskolán kívüli társadalmi munkásság tekintetében, felsorolva és indokolva abban a megoldandó munkafeladatokat s javaslatot téve a megoldása mikénti keresztülvitelére nézve. E javaslat megtételéhez az igazgató részéről nagyfokú emberismeret, tapintat és önzetlen igazságszeretet lenne szükséges, tekintettel arra, hogy itt (egyelőre, ma még) önként vállalt munkafeladatokról s közös és egyetértő megállapodásokról lenne szó, ami csak úgy sikerülhet, ha senki sem érzi magát kényszerítve, vagy mellőzve, vagy lekicsinyelve, ha lehetőleg mindenkinek a tehetségéhez és hajlamához mért feladat jut stb. Mindez, igaz, nehéz feladat, de mellőzhetetlen, mert különben felborul az egész akció. A tanítótestület, azután tárgyalás alá venné a javaslatot s alapos és mindenoldalú megfontolás és megvitatás révén, a szükséges közös egyetértéssel, megállapítaná a munkaprogrammot s kivitelének módozatait, tekintettel lévén ebben a községbeli más jellegű elemi népiskolai tanítókkal e téren való szükségszerű s lehetőleg vállvetett együttműködés, illetve szövetkezés kívánalmára is. Ennek megtörténte után az igazgató, a tanítótestület megbízottjaként, érintkezésbe lépne a községbeli más jellegű tanítókkal (a szükséghez képest az illető iskola helyi hatóságaival is) egy közös programban és eljárásban való megállapodás végett. Az ekként — az állami igazgató-tanító közvetítésével, esetleg közösen tartandó egyeztető értekezlet által — végleg megállapított közös munkaprogramm azután felterjesztetnék az állami igazgató-tanító által a kir.

tanfelügyelőséghez, tudomásvétel, illetve jóváhagyás végett. Évközben azután a munkaprogramm keresztülvitelének részletei és körülményei a rendes havi tanítótestületi ülések kiváló fontosságú tárgyait képeznék; ezekre az ülésekre az iskolán kívüli munkában közreműködő más jellegű iskolai tanítók is meghívhatnának.

Lehetne különben az egész kérdést sokkal egyszerűbben és helyesebben, radikális módon megoldani. E szerint a szóban levő miniszteri Utasítás — ebben a tekintetben — nemcsak az állami, hanem a hazai összes népiskolák tanítótestületei és hatóságai számára adatnék ki (esetleg törvényes intézkedés alapján); ez alapon minden egyes község összes tanítói, — ahol legalább négy tanító van — közös tanítótestületet alkotnának, amely minden két hónapban egyszer tanítótestületi ülést tartana, a közös és általános jellegű ügyek és feladatok megbeszélése és megállapítása végett. Ezen ülések tárgyai lennének tehát: a nevelés helyi és általános érdekű kérdései (a felekezeti vonatkozások kizárásával), a tanítási módszer kérdései, az iskolán kívüli, együttesen végzendő kulturális és szociális feladatok megállapításának és intézésének ügyei stb. A közös tanítótestület elnökét a helybeli igazgatók közül a közös tanítótestület összes tagjai választanák; a többi tisztségek is választás útján töltenének be. Az ülések jegyzőkönyvét, határozatait a a kir. tanfelügyelő hagyná jóvá s azok csak e jóváhagyás után lennének életbeléptethetők; tudomásvétel végett azonban a nem állami tanítók iskolai helyi hatóságaihoz is megküldendők lennének s amennyiben azok a hozott határozatok egyikét vagy másikat iskolafentartói és önkormányzati jogaik és érdekeik szempontjából sérelmesnek találnák, annak orvoslása végett — felfüggesztő joghatály nélkül — a megyei közig, bizottsághoz, esetleg a közoktatásügyi miniszterhez fordulhatnak. Ez utóbbi megoldási mód esetén a különféle jellegű iskolák tanítótestületei, — mint egyébként külön-külön önálló testületek, — a saját különleges iskolai és szolgálati ügyeik intézésére, külön tanítótestületi üléseket tartanának.

Ekként, mindkét megoldási mód szerint, a különféle jellegű iskolafenntartók jogos érdekeinek sérelme nélkül, az egy községbeli tanítók között szoros érintkezési kapcsok

létesülnének s létrejönne közöttük az az együttérzés és összetartás, az a testületi szellem, melyet a közös célok, közös törekvések, az együttesen végzett nemzeti kulturmunka lelkesítő és összekapcsoló ereje teremne meg s amelyre hazánkban a nemzeti népoktatás szempontjából és érdekéből oly nagy szükség van; a tanítóság pedig elfoglalná a község szellemi és anyagi téren vezetésében azt a pozíciót, amelyre, állásánál fogva hivatva van.

Az általános tanító-egyesületek az iskolán kívüli népoktatás szolgálatában.

Miután az iskolán kívüli népoktatási és népjóléti akcióban a néptanítóknak — hivatásuknál fogva — az első csatásorban kell küzdeniök, sőt el lehet róluk mondani, hogy az ök munkásságán fordul meg az akció sikere: különös figyelmet érdemel az a kérdés, hogy a tanítószágtól, mint az ország egyik legnagyobb köztisztviselői testületétől, általában mit lehet várni e tekintetben; milyen általában a testületi felfogása, magatartása, szelleme, lelkülete; össze lehet-e és mennyiben ezt egyeztetni a nagyobb szabású és országosan szervezendő nemzeti akció követelményeivel s ha e tekintetben a felelet esetleg nem lenne megnyugtató, mily úton, módon lehetne e tekintetben a lehető legkedvezőbb fordulatot előidézni.

Ezen nagyfontosságú kérdést vizsgálat tárgyává téve s arra a feleletet keresve, különösen négy irányadó szempontot tartok figyelembe veendőnek; ezek: hazánk felekezeti és nemzetiségi viszonyai, a korszellem: amennyiben az a magyar tanítói közszellemben nyer kifejezést, végül a magyar tanítószágtól jelenlegi egyesületi élete, szervezetei. Ezen négyes szempont prizmáján át tekintve a kérdést, mondom el arról véleményemet.

Az a sajnálatos tény, hogy felekezeti és nemzetiségi viszonyaink a hazai népoktatást és tanítókat jelleget szerint

nagyon is széttagolják, elháríthatatlannak látszó akadályá annak, hogy a tanítóság egy igen nagyrésze érzésben, elvekben, közös nemzeti célok munkálására egyesüljön, illetve egyesíthető legyen.

A másik akadály korunk túltengő realizmusa, sőt az anyagelvűségbe sülyedt szelleme. A mai társadalom embereinek túlnyomó része (sajnos a tanítók sem kivételek) minden eszmét, elvet, munkát az egyéni önzés, érdek, a haszon szempontjából tekint; ez mozgatja, irányítja minden elhatározásukat, cselekvésüket; ami nem hivatalos kötelesség, ami nem jár részükre kézzel fogható előnnyel, haszonnal, arra ráfognak, hogy idealisztikus, sőt utópisztikus dolog, mellyel nem érdemes, sőt nevetséges és elítélendő dolog komolyan foglalkozni. Ez a rideg üzleti széliem és felfogás, mint erkölcsi ragály, mételey áthatotta, impregnálta ma már összes társadalmi rétegeinket, uralkodik egész magán és közéletünkben. Ez a tanítóság körében is, sajnos, otthonossá vált szellem, — mely az osztályérdekek hipnotikus álmába mérítette a tanítóság nagyrészét, — másik főakadály a tanítóság egységes közszellemének s az iskolán kívüli kulturális és szociális nemzeti akcióban való egységes részvételnek, illetve abba való bevonhatásának.

Ez akadályok felismerésére s azoknak lehető s a nemzeti érdekeknek megfelelő elhárítására a helyes alapon szervezett tanítóegyesületi életet tartom legalkalmasabbnak.

Ki kell azonban jelentenem, hogy én tanítóegyesületi életünket sem ezelőtti, sem mostani alakjában célravezetőnek nem tartottam és ma sem tartom.

Mikor az Országos Bizottság újjászervezésének kérdése 1907-ben napirendre került, a központból véleményezés végett a vármegyei tanító-egyesületekhez megküldött igazgató-tanácsi javaslati tervet teljes egészében elvetendőnek tartottam, az lévén felőle a véleményem, hogy az toldozás-foldozásnál, célhoz nem vezető fél munkánál egyébnek nem tekinthető. Az volt az álláspontom, hogy a tanítóság egyesületi szervezete vagy legyen teljesen, a kétértelműségeket, bizonytalanságokat s azoknak káros következményeit kizáró szabadegyesületi, vagy pedig teljesen hivatalos jellegű. Én,

bizonyos önként értetődő kautálék mellett, ez utóbbi megoldás mellé állottam. Ezen álláspontomnak annak idején nyíltan” kifejezést is adtam.

A Szatmármegyei Általános Tanító-Egyesület szatmári köre 1907-ben elfogadta idevonatkozó s 14 pontból állott határozati javaslatomat, melyet utóbb az egyesület központi választmánya is magáévá tévén, az, az egyesület nevében, az Országos Bizottsághoz föl is terjesztetett. Ezen javaslatról előbb az Országos Bizottság közlönye, a „Hivatalos Értesítő,” 1907. évi 2. számában a következő szavakban emlékezett meg: „A tanító-egyesületek reformja címen tartott igen szépen átgondolt előadást Károlyi Sándor a szatmári járáskör gyűlésén. Javaslatának, melyben igen sok értékes eszmét vet fel, legnagyobb érdeme az, hogy szerves kapcsolatot akar teremteni az összes hazai tanítóegyesületek és az O. B. között. (Mi is ezt akarjuk, mert e nélkül nincs eredményes tanítóegyesületi élet, nincs és nem lehet tanítói közszellem.)” Később ugyancsak a Hivatalos Értesítő, 1908. évi 1. számában, teljes egészében közölte e javaslatot, — mint egyesületünk hivatalos álláspontját, az igazgató-tanács javaslati tervezetét *elvető* egyesületi javaslatok sorában Említett álláspontomat egyébiránt bővebben a Néptanítók Lapja 1908. évi 7. számában megjelent közleményemben indokoltam meg.

Mindezeket egyrészt annak igazolására hoztam fel, hogy engemet a mai tanítóegyesületi életre és szervezetre vonatkozó bírálatra nemcsak tanítói voltom s az ezen munka által szolgálni kívánt nemzettársadalmi célok érdeke, hanem az e tekintetben a múltban, a döntő elhatározások fordulópontján, nyilvános és illetékes helyeken kifejtett elvi állásponton s ebből kifolyólag a következetesség elve is feljogosít; másrészt felhoztam azért, hogy azok végső következtetéseimhez alapul szolgáljanak.

Mielőtt azonban ezek után a tanítóegyesületi életnek az ezen munkában tárgyalt nemzettársadalmi érdekek szolgálatában álló reformjára vonatkozó véleményemet tüzetesebben előadnám, előrebocsátom, hogy én-mint tanító — teljes mértékben jogosnak és *szükségesnek* tartom, misze-

rint a tanítóság anyagi, illetve osztályérdekei egyesületi úton, az egyesülésben rejlő erő segítségével, állandó védelemben, gondozásban és minél erőteljesebb munkálásban részesíthet-
senek; erre azonban a mai felemás szervezetű s épen ezért örökös és engesztelhetetlen perpatvarokban és torzsalkodá-
sokban kimerülő egyesületi élet, véleményem szerint, nem alkalmas.

Az én álláspontom a következő: *Az állami tanítók osztályérdekeinek védelmére és előmozdítására ott van a leghivatottabb faktor: az állami Tisztviselők Országos Egyesülete; lépjen be abba minden állami tanító; úgy is az az állami tanítók legfőbb óhaja e tekintetben, hogy fizetés, nyugdíj és szolgálati szabályzat tekintetében a hasonló képzettségű többi állami tisztviselővel mindig egy kalap alá vonassanak. A felekezeti tanító-egyesületek továbbra is fennállhatnának speciális céljaik és érdekeik szolgálatára. Az államiak előhaladása azután maga után vonná a többiekét is. Az általános tanító-egyesületek pedig azzá tétet-
nének, amre, felfogásom szerint, lenniök kellene: a nemzeti kultúra, a lépjólét, a tanítói önképzés s az idevágó szaktudo-
mányok, ismeretek művelését és terjesztését szolgáló, telje-
sen hivatott jellegű kultúrszervezetekké. Az így reformált hivatalos egyesületeknek ezek szerint céljuk lenne: megte-
remteni, szelemben és érzelemben, célokban és törekvések-
ben a hazai tanítóság egységét; az egyesülésben rejlő erő hatásával sçíteni és képesíteni a tanítóságot iskolai és is-
kolán kívüli hivatásbeli feladatainak sikeres megoldására; megnyerni; hazafias magyar értelmiséget a magyar néptár-
sadalom megszervezésének, nevelésének és vezetésének nagy feladatára; mindezen célok érdekében szervezeti kapcsolatba lépni a haza pedagógiai, közművelődési és egyéb társadalmi és népjóléti egyesületekkel stb.*

Ha valamely már krónikussá vált betegséget alaposan meggyógyítani akarunk, vissza kell mennünk lehetőleg a baj gyökereiz. Ebből a szempontból szükségesnek tartom a mai tanítóegyesületi élet szövetségi szervezete létesítésé-
nek kiindulási pontjára visszatérni: amikor legutoljára meg-
gyógyítani akartuk a beteget, de az akkor alkalmazott

gyógyszer — én úgy látom, — azóta az alkalmazásban nem vált be

Hogy ezt a felfogásomat bővebben; megvilágítsam és igazoljam s egyben a mai helyzet kiindulási pontját is némileg jellemezzem, a Néptanítók Lapja fentebb említett 1.08. évi 7. számában megjelent s a hivatalos egyesületek mellett való akkori állásfoglalásomat feltüntető cikkemet szószerint idézve közlöm itt a következőkben:

*

„Ma, mikor a tanítóság vezetésére váró köznép az egész vonalon a tanítóságtól elszakadva s a nemzeti, állam érdekeivel ellentétes érdekcsoportokban szervezkedik és tömörül, az a jogos és indokolt kérdés merül föl: mire a tanítóság egyesületi életére és munkásságára egyáltalán szükség, avagy nincs. Ha van: a nemzeti érdek, a tanítóság osztályérdeke, avagy mindkettő szempontjából-e? Ha nincs: törlendő; ha van, de feladatának kellőleg nem felel meg: reformálandó.

Meggyőződésem szerint tanítóegyesületi életünk mai alakjában és szervezetében nem felel, mert nem felelhet meg a mai viszonyokhoz mért feladatának oly mértékben, hogy ezáltal egyrészt az állam és társadalom kellő is elismerő támogatását, másrészt a tanítóság *egyetemének lelkes buzgalmát s tevékeny és gyümölcsöző közreműködését* előidézhetné. Mai általános tanítóegyesületeink ugyanis sem nem igazán hivatalos, sem nem szabad egyesületek ennélfogva egyesületi életünk telve van félszeg helyzetekké, lehangoló bizonytalansággal s ezekből eredő leküzdhetetlen akadályokkal. *Ebben rejlik főként múltjának csekély sikere s jövőjének reménytelensége.*

Válóút előtt állunk tehát: toldozás-foldozásai célt nem érünk. Ez a mai tengődés, se hús, se hal állapot nem méltó egy művelődésre törekvő, haladni vágyó alkotmányos állam 30.000 intelligens tanítójához; egy poligott államra nézve pedig azonkívül veszedelmes.

Hogy mi szüksége van a tanítóságnak a tanítóegyesületekre a saját osztályérdeke szempontjába arra, azt hiszem, főleg a szót vesztegetni: azt mindnyájan tud-

juk, érezzük. Lássuk inkább a nemzeti és társadalmi érdekek szempontját. A tanítóság hivatott vezére a népnek s ma az általános szavazati jog behozatala előtt, a főként ennek nyomában jelentkező szociális és nemzetiségi eszmék és törekvések előtérbe nyomulásának újabb perspektívájában, de az új fizetésrendezéssel kapcsolatban is — fokozott jelentősége van e kérdéseknek: ez a vezetőtábor (a tanítóság) a maga tömegében tulajdonképpen ki és mi; általában micsoda szellemi, erkölcsi és hazafias nívón és légkörben mozog; mik vágyai, eszményei, törekvései; mi egyénisége, úgyszólván: lelke.

E kérdések ma a nemzeti állam érdekeinek szempontjából nagyon is evidensek. Ha a nemzetközi és nemzetiségi széthúzó, államellenes törekvéseket és irányzatokat a nemzeti állameszmének meg akarjuk nyerni; ha az egységes nemzeti társadalom ideálját legalább megközelíteni óhajtjuk: akkor ezeknek leelőször a tanítóság egyetemét kell megnyerni. Ezt a célt pedig pénzzel, törvényekkel s még oly szoros tanfelügyelettel is elérni nem lehet. A pénzt zsebre vágja, a törvényt — ahol lehet s kivált alattomban — negligálja a hazafiatlan tanító; a tanfelügyelő pedig úgysem lehet mindig a sarkában s végre is a népnevelői hivatást nem lehet paragrafusokkal szabályozni, elintézni. A tanító lelket nevel, művei, lelki hatásokkal dolgozik, működését tehát kellőleg ellenőrizni úgyszólván lehetetlen; annak hatása csak később, az általa befolyásolt és idomított lelkek életnyilvánulásaiban jelentkezik. A lelki élet világában terrort alkalmazni, a lelkeket erőszakosan leigázni nem lehet; ahol megpróbálták is, az az ellenkező hatást szülte.

A hazai tanítóság egyetemét, mint-ementem, alkalmas úton-módon meg kell nyerni a magyar nemzeti állam érdekeinek: és pedig megfelelő *képzéssel, továbbá, helyes felvilágosítással s a hazafias magyar tanítóságban rejlő erkölcsi erő szuggesztív hatásának kihasználásával.*

E két utóbbi követelmény megvalósítására egyben a főntebb előrebocsátott kérdések tisztába hozására én ma más és alkalmasabb teret s kézügybe esőbb eszközt, mint

a tanítóegyesületi életet, nem tudok s hiszem, hogy más nincs is. Ha ez igaz: akkor a tanítóegyesületek fönntállása s egészséges irányú és megteelő működése országos és nemzeti szükség. De csak a nemzeti állam érdekeinek megfelelő, államépítő, hasznos és gyümölcsöző munkát végző s nemzeti hivatást teljesítő, betöltő egyesületek felelhetnek meg e szükségletnek. Minthogy pedig mai — se nem teljesen hivatalos, se nem szabad — egyesületeink, jelenlegi szervezetükben (hiába toldozzuk-foldozzuk) éleiképtelenek, sőt egyes felekezeti tanítóegyesületek fennállása egyenesen az állam érdeke ellen való: parancsoló szükségként jelentkezik a tanítóegyesületi élet gyökeres reformja.

A kérdés megoldását tovább halogatni most már — az általános szavazati jog behozatalának előestéjén s akkor, amikor ezzel kapcsolatban a nemzetiségi és szociális erők felszabadulásával és ennek beláthatatlan következményeivel kell az államnak sürgősen számolnia — nem lenne tanácsos, sőt a nemzeti állam érdekéből veszedelmes is lenne. A választói jog reformjával kapcsolatban létrejövő újabb néptársadalmi viszonyok és alakulatok a legnagyobb mértékben államszükséggé teszik, hogy a nép nevelésére és vezetésére hivatott tanítóság hivatottság, hazafias érzelmek és megbízhatóság tekintetében egységes és rendületlen védfalat álljon a nemzeti állam érdekei mellett. Ezt az az állam, mely az új fizetésrendezési törvény alapján oly sokat áldoz ezután *minden* tanítóra, méltán megkövetelheti *minden tanítótól, kivétel nélkül*; mert nagy könnyelműség lenne a nemzetiségi tanítókat fizetéskiegészítés címén mind több és több anyagi és ható erővel ellátni, anélkül, hogy azoknak a magyar nemzeti állami és társadalom építő és szervező munkájában való tervszerű közreműködése — az adott viszonyok között lehetséges határig — biztosítatnék

A föntiek szerint én a tanítóegyesületek fennállását és megfelelő munkásságát elsősorban államérdeknek, sőt szükségletnek tartom; e felfogásomon alapszik a tanítóegyesületi élet reformjára vonatkozó véleményem. A megoldás módját illetően nem lehet céltom ezúttal sem a részletekre kiterjeszkedő véleményt mondani, sem pedig a megoldásra vonat-

kozó organikus tervezetet közölni, csupán néhány elvi szempontot kívánok e tekintetben kiemelni

A jelenlegi általános tanítóegyesületek — véleményem szerint s a föntieknek megfelelően — *teljesen hivatalos jellegűekké* lennének teendők, melyeknek minden az illető tankerületben működő állami, községi és állami fizetéskiegészítésben részesülő más tanító kötelezett tagja lenne. Meg kellene szépszerével kísérelni azt is, hogy a felekezeti tanítóegyesületek a hivatalos egyesületek szakosztályaivá tétessenek. Egységes s főleg az említett nemzeti érdekek szolgálatában álló alapszabályzat, tanácskozási szabályok és ügyrend létesítése által adjunk az összes hivatalos tanítóegyesületek részére egységes és biztos alapot; hozzuk ez alapon szerves kapcsolatba egymással a tanítóegyesületi élet minden egyes tagozatát; vegye át a tényleges vezetést és irányítást a szövetségi alapon álló Országos Bizottság; állíttassák ennek tisztikara *rendelkező hatáskörrel* a megyei egyesületek központi tisztikara fölé, úgy, hogy figyelemmel kísérje és számonkérje az egyesületek évközi működését, referáljon az eredményről épen úgy, mint a hiányokról az igazgató-tanácsnak, illetve a nagygyűlésnek, évi tömör jelentésben számoljon be valamennyi egyesület s az Országos Bizottság egy-egy évi munkásságáról stb. Gondoskodni kellene továbbá a reformmal kapcsolatban az egyesületi élet súlyának és kihatóságának biztosításáról; az egyesületi tagok munkakedvének, ambíciójának fölkeltéséről, ébrentartásáról, sőt fokozásáról s ezek eszközeiről. A hivatalos egyesületi élettel járó összes költségek az állam, illetve az iskolafenntartók által lennének fedezendők. Bár a hivatalos tanítóegyesületek új szervezetéből — az észszerű lehetőség határáig — ki kellene küszöbölni mindazokat a mozzanatokot, melyek az egyesületek cselekvési szabadságát, súlyát és sikerét indokolatlanul korlátoznák, mindamellett — az egyesületek hivatalos jellegéből kifolyólag s a célt tekintve — természetes, hogy azok keretében a kényszereszközöknek is teret kellene nyitni. A sikert az *egész vonalon* csak így lehet biztosítani.

Íme, ezeknek az általános elveknek a figyelembevételé

mellett tartom én lehetőnek a ma stagnáló, sőt napról-napra hanyatló és tarthatatlanabb tanítóegyesületi életet a magyar nemzeti állam és társadalom érdekeinek megfelelően reformálni s a haza összes tanítóit egységes, erőteljes és életképes egyesületi szervezetben egyesíteni, egymáshoz közelebb, sőt a nemzeti államérdekek védelmére közös csatasorba összehozni. E megoldás értelmében a tanítóegyesületi élet és munkásság tanítói *kötelesség* lenne; az előtérben nem a tanítói, hanem a nemzettársadalmi érdekek állanának s a tanítóegyesületek (a tanítókra nézve is) valósággal kultúrintézményekké válnának, de olyanokká, melyeknek súlya, hatása, tekintélye kiváló. Erősen megvagyok győződve afelől, hogy gyökeres, radikális megoldás nélkül: a megalkuvás és félrendszabályok útján a cél, a kívánt siker ebben a tekintetben Magyarországon sohasem lesz elérhető.

Ami végül a reform megvalósulásának kérdését illeti, ha célt akarunk e tekintetben érni, a nemzet közvéleményét s a döntő köröket arról kell meggyőznünk, hogy hazánk jelenlegi — változás és válság előtt álló — népvizonyai-val szemben a nemzeti állam (s nem a tanítóság) érdekének sürgős szüksége van arra, hogy e haza összes tanítói egységes, hazafias irányú egyesületi szervezetbe foglaltassanak s hogy akkor, amikor a folyton fokozódó nehézségek miatt a nemzeti állam érdekében ma a tanítói képzés államivá tételét sem igen lehetne könnyűszerrel keresztülvinni, annál kevésbé a tanítóképzés, legkevésbé pedig az összes népiskolák államosítását: a magyar nemzeti államérdekeknek nagy kárára lenne meg nem ragadni ily módon az alkalmat — az előbbieket megkerülésével — a *tanítóegyesületi életnek mintegy államosítás áru*, ami első és természetes lépés lenne az előbbiekhöz is. A fizetésrendezéssel kapcsolatban szerencsésen lehetne e valójában nem jogfosztó, bár a magyar nemzeti állam érdekében álló s eziránt újabb kötelességeket megállapító méltányos rendelkezést életbe léptetni.”

*

Eddig tart az idézet.

A döntés nem ebben az irányban történt. Az azóta lefolyt hat év tanulságaira gondolva, én a régi és az újabb

szervezetek alapján kifejlődött egyesületi élet eredményessége között valami lényeges különbséget nem látok; minélfogva a fentidézett cikkben kifejtett álláspontomat ma is fenntartom; ahhoz ma nem sok hozzáadnivalóm van. Csak ismételhetem azon véleményemet, hogy a mai egyesületi élet sem a nemzeti köz-, sem a tanítói osztályérdekek kellő sikerű szolgálatára nem alkalmas, A tanítói osztályérdekek munkálását tette csaknem kizárólagos feladatává; ebben a törekvésében azután — felemás és ezért bizonytalan szervezeti viszonyai folytán — opportunisták és radikálisak, fővárosiak és vidékiek, államiak és felekezetiiek többé-kevésbé éles ellentétben álló frakcióira szakadt a tanítóság; ezt és ennek eredményeit tükrözték vissza nagygyűléseink; ennek az egyesületi életnek a következménye, hogy a nagyközönség, a társadalom a tanítóság egyesületi élete, törekvései iránt egyáltalában nem érdeklődik; ez a visszavonás, magárahagyatottság és elszigeteltség az eredménytelenség legfőbb oka. S ez így lesz — bármily központi vezetőség mellett — a jövőben is, mivel az eddigi — felülről is, alulról is befolyásolható-szervezeti alapon más-ként nem is lehet.

A hiba abban van, hogy tanítóegyesületi életünk csaknem kizárólag oly célokat (tanítói osztályérdekek megvalósítása) tűzött ki — gyakorlatilag — programmjául — s ennek megfelelően olyan eredményeket vár tőle a tanítóság egyeteme —, amely célok erélyes munkálására és kellő sikerű megoldására a mai egyesületi szervezet — természeténél s a tanítói állás és hivatás természeténél fogva — gyöngye s így alkalmatlan.

Ebből az egyoldalú és célra nem vezető egyesületi életből s bizonytalan helyzetből ragadná ki s a nemzeti érdeklődés és értékelés előterébe állítaná a tanítóságot, hitem szerint, a tanítóegyesületi élet általam fent körvonalazott irányú gyökeres reformja.

Micsoda más perspektívája nyílnék ily természetű reform útján a tanítói közéletnek, a haladásnak! A hazai tanítóság mint egységes hadsereg jelenik meg gyűlésein, a nemzeti népoktatás, a társadalmi jólét és fejlődés munkálásának zászlaja alatt; célja: eszméket termelni, életrekelteni a kitűzött közcélok szolgálatára; átvenni és megvitatni a társa-

dalmi közművelődési és körjóléti egyesületek körében felmerült hasonló célú eszméket, javaslatokat; megállapítani, a saját szempontjából, mindezek keresztülvitelének módozatait és eszközeit; megnyerni s élénkebb mozgásra, a nemzeti célok érdekében tevékenyebb akcióra ösztönözni a társadalmat, kiváltképen annak vezető értelmiségét; összekötő kapcsot képezni az iskola, a család, a társadalom és a közoktatási kormányzat között; munkálni a nemzettársadalmi egységet és összetartást; nemzeti kultúrát, jólétet vinni be — a hivatott erőtenyező meggyerése, egyesítése és irányítása révén — az ország legkisebb és legelrejtettebb falujába is; szolgálni a népiskola közvetlen céljait, az iskola belső életére tartozó pedagógiai és didaktikai kérdések folytonos napirenden tartása és munkálása által; — a tanítóság egyesületi élete elsörendű nemzettársadalmi közérdek, gyűlései a nemzeti kultúra kiváló eseményei, egy-egy város, község, sőt vidék ünnepei s a hazafias társadalmi tényezők (ideszámítva a társadalmi egyesületeket is) érdeklődésének központjai.

Hogy ily módon a tanítóság jelentös és elismert nemzettársadalmi tényezővé válnék s szavának, véleményének súlya, óhajainak foganatja lenne; hogy ekként — a tanítói osztályérdekek népszerű vagy kevésbé népszerű s bomlasztó hatású harci jelszavainak az általános tanítóegyesületi élet köréből való kiküszöbölése, illetve illetékes helyükre utalása s a tanítóságnak a magasabb és összefoglaló nemzeti célok szolgálatában álló nemes verseny sorompójába állítása nyomán — kifejlödnék a sokat és óhajtvá emlegetett s ma annyira hiányzó tanítói — hazafias — közszellem is, arról meg vagyok győződve. Nem veszítene a tanítóság semmit, ellenben meggyerné a munkássága nyomán rohamos fejlődésnek és megerősödésnek indult nemzettársadalom tettekben nyilvánuló elismerését és háláját.

Érdemes e kérdéseket komoly és hazafias megfontolás tárgyává tenni.

Tanítótársadalmi élet az iskolán kívüli népoktatás szolgálatában.

Az előbbi közleményben már kifejtettem abbeli véleményemet, hogy a magyar nemzeti állam érdekei föltétlenül megkövetelik hazánk állami fizetésben, illetve fizetéskiegészítésben részesülő tanítóságának egységes és hivatalos jellegű tanítói egyesületekben való egyesítését, oly célból, hogy az ekként szervezett hivatalos egyesületi élet az ossztanítóság erkölcsi és szellemi színvonalat javítsa és emelje; hogy működésének súlyával és kihatóságával az államot és társadalmat hazafias céljainak, eszményeinek megnyerje; hogy a hazai népoktatásügy s ezzel a társadalom egysége érdekében megteremtse a hazai tanítóság minél teljesebb szellemi egységét.

A szükséges és nélkülözhetetlen hivatalos egyesületi élet keretén kívül azonban a tanítóság szabadabb mozgást biztosító testületi életének megvalósítására is lehet — miként alább megkísérlem kimutatni — teret találni; csakhogy az általam fölvetett megoldás a hivatalos egyesületeknek nem meggyöngyítésére vagy eltörlésére, de sőt inkább a legteljesebb mértékű megerősítésére szolgálna. Lássuk tehát ezt a megoldási módot.

Bevezetésül két képet mutatok föl, melyet tanítótársaim az országban sok helyt a valóságban szemlélhetnek.

A tanítóegyesületi gyűlésre összejő egy sereg városi és falusi tanító; gyűléseznek, eloszlanak anélkül, hogy — túlnyomó részben — egymást megismerné vagy egymással törődnek; a véleményeknek a legegyszerűbb kérdéseknél is a legeltérőbb volta, a közös és egyetemes jellegű s a tanácskozások magasabb színvonalat biztosító szempontokra, irányelvekre és megállapodásokra való törekvés hiánya, ezeknél fogva a tanácskozások elsekélyesedése, sőt sokszor elkedvetlenítő diszharmóniába való sülyedése, mindezeknél fogva pedig az egyesületi élet csekély sikere s társadalmi kihatósága elég gyakori jellemvonása egyesületi életünknek. Nincs tanítói közszellem, testületi összetartás, közvélemény; ezért nem tekinti sok tanító az egyesületi életet és munkásságot hivatásbeli és kedves kötelességnek, hanem inkább kellemetlen tehernek. Ha szükség van a tanítóság egységes szellemű, lelkes és céltudatos munkásságára, akkor meg kell teremteni a magyar tanítóság egységes és testületi szellemét. (Ennek módjáról alább lesz szó.)

De lássuk a másik képet. A tanítók, — mint művelt társas lények, — már csak a hivatali foglalkozásuk által nagymértékben elcsigázott testi és szellemi erőik felüdítése végett is, méltán és teljes joggal kívánnak a társas élet nyújtotta hasznos és kellemes időtöltésekben, szórakozásokban is kellő határok közt résztvenni; annyival is inkább, mert ezen a réven egyúttal a szülőket, a társadalmat, illetve ezek irányadóbb tagjait is, óhajtják és remélik az iskola, a népoktatásügy s a saját érdekeiknek megnyerni, általában pedig a közügynek is szolgálatot remélnék tehetni. Városi tanítók eme cél érdekében a különféle társaskörökbe és kaszinókba lépnek be. Az élet, a tapasztalat azonban azt mutatja, hogy a tanító ezekben a körökben, hol a tagok túlnyomó része a tanítóénál különb képzettségű, rangú és vagyoni állású elemekből áll, a mai társadalmi viszonyok között még nem érvényesülhet, legalább oly mértékben, hogy azzal a népoktatásügynek s egyben a tanítói érdekeknek is számbavehető szolgálatot tehetne, idejét pedig ott oly kellemesen és hasznosan tölthetné el, mely őt teljesen kielégítené. Főleg ez az oka, hogy a tanítóknak aránylag csekély %-a vesz részt

az ilyes társas életben. A tanítónők pedig az ilyes társadalmi élettől és szórakozásoktól, — melyek pedig napjainkban a modern nemzeti társadalom szellemi életének és fejlődésének nélkülözhetetlen alaptényezőiül tekinthetők — csaknem teljesen el vannak zárva.

Azt tapasztaljuk egyébiránt, hogy mai társadalmunk — igaz, hogy a nehéz létviszonyok nyomása folytán — fanyar, elfásult, közömbös minden tekintetben, és így a közügyek s a nemes és ideális eszmék és törekvések tekintetében is. Sivár, önző és teljesen az anyagiasságba merülő szellem keríti mindinkább hatalmába hazánk társadalmát. Ez a legfőbb akadálya a legszebb és legnemesebb nemzettársadalmi eszmék és törekvések megvalósulásának.

És sajnos tünete az időknek, hogy a társadalommal együtt tart e tekintetben ma már a tanítóság nagy része is. Valami legyőzhetetlennek látszó kedvetlenség, közöny és pesszimizmus a közdolgok, ideálisabb eszmék és törekvések iránt, elcsüggedés, a saját erejében való önbizalom rendkívüli alászállása s a kollegiális szeretet és összetartás, a testi szellem csaknem teljes megszűnése jellemzi a mai tanítói nemzedék nagy részét. Pedig ma már — sorsunk jobbra fordultán — ennek helye nem lehet. Nem pedig annál kevésbé, mert a magyar tanítóságra az új korszakkal újabb nagy és szép, de nehéz föladatak várnak és pedig nemcsak az iskolában, de — s főleg — az iskolán kívül, az átalakulás előtt álló társadalomban is. A magyar néptársadalom szervezésére, nevelésére és vezetésére irányuló s immár tovább halaszthatatlan nagyszabású nemzetalapozó és építő munkásság a tanítóság nélkül meg nem valósítható, sőt épen ő van erre elsősorban hivatva. E nagy feladatnak csak korszerűleg képzett, művelt, iskolán kívüli nagy feladatát átértő és érző s annak teljesítésére nemes ideáлизmus-tól áthatott s hazafias lelkesedéssel siető tanítóság lesz képes megfelelni; oly tanítóság, mely mint egészséges testi szellemtől áthatott, egységes szellemű és vállvetett erővel harcoló hadsereg jelenik meg a küzdőtéren. E feladat teljesítése elől tovább már ki nem térhetünk. Erre azonban a tanítóságot előbb képessé tenni, szervezni és tömő-

riteni szükséges. Ez pedig nem máról holnapra megvalósítható, hanem hosszantartó, rendkívül nehezen megoldható mindennapos munka és feladat. Aki azonban akarja a célt, akarnia kell az eszközöket is.

Erre a célra nem elég a képzőintézet, sem a különféle tanfolyamok, sőt — e tekintetben — a hivatalos tanítóegyesületi élet sem. Mindezek együttvéve sem pótolhatnak egy ma hiányzó, de fölötte szükséges és nélkülözhetetlen dolgot: *a tanítótársadalmi életet*. Meg kell teremteni — a hivatalos egyesületi élet kiegészítésére és megerősítésére — a tanítótársadalmi életet. Ezen a réven eleven szellemi és kedélyéletet, a kulturái hadjárathoz harckedvet, erőt és készséget, mindenekfölött pedig baráti és bajtársi összetartást: a sokat emlegetett és valahára meg is valósítandó testületi vagy közszellemet kell a magyar tanítótság egyetemének lelkébe ültetni s abban erősen meggyökereztetni.

Az alábbiakban előadom a tanítótársadalmi élet megvalósításának módjára vonatkozó véleményemet

Kétféle megoldási módot tartok e tekintetben számbavehetőnek: az egyik csak a néptanítótság tömörítését tartja szem előtt, a másik pedig a tanügy összes munkásainak egyesítését célozza. Az első megoldási mód szűkebbkörű, egyszerűbb és aránylag könnyebb, a második szélesebbkörű, nehezebb, de — ha megvalósítható lenne — beláthatatlan terét és perspektíváját nyitná meg a haladásnak. A megoldás mindkét módja a vármegyei tanszermúzeummal és központi tanítói könyvtárral összekapcsolt vármegyei központi tanítói otthonok létesítésén alapszik.

Áttérve a megoldás első helyen említett módjára, úgy vélem, hogy szükség van minden vármegyében, a megye székhelyén, egy-egy oly központi helyiségre, hol a tanítótság — elsősorban természetesen a helyi, de bizonyos mértékben a vidéki is — és pedig férfiak úgy, mint nők, egyaránt megtalálják a hasznos és kellemes szórakozásoknak azon — legalább megközelítő — mennyiségét, mely őket — mint társas és kultúrlényeket — méltán megilleti és lelki szükségleteiket kielégíti s hol ezenfelül — alkalmas szervezeti beosztás és ügyrend *mellett* — a megyei tanítótság — részint közvetlenül, részint közvetve — hivatása új és nagy

feladataira is napról-napra előkészülhessen s küzdelmeihez erőt, kitartást, lelkesedést meríthessen.

Ehhez képest egy-egy ilyen helyiség — mely az illető megyei székhely nagyságához s a helyi tanítóság számához képest több-kevesebb termet foglalna magában — megfelelő és kaszinószerű berendezéssel lenne ellátandó. Lenne itt lehető nagyszabású olvasóterem, mely ünnepélyek s tanítói nagygyűlések tartására is alkalmas lenne s melyben a szükséges napi — és hetilapok, folyóiratok a tagok rendelkezéseie állanának. Lenne továbbá egy oly terem, mely föl lenne szerelve mindazon szórakoztató — eszközökkel (kivéve természetesen a kártyát s más hasonló szerencsejátékokat), melyek a kaszinókban a tagok szórakoztatására szoktak szolgálni. Ez a helyiség — más külön terem hiányában — ének- és zeneteremül is szolgálhatna. Lenne itt lehetőleg egy orgona is (ez különben az ünnepélyekre alkalmas nagyteremben is elhelyezhető lenne); továbbá harmónium s fűvő- és vonóshangszerek, a tanítói ének- és zenekar, nemkülönb a műkedvelők részére. Az énekbeli és zenei tudásra és továbbképzésre úgy az új miniszteri tanterv, mint különösen az iskolán kívül eső népoktatás szempontjából nagy szüksége van a tanítóságnak s e tekintetben a jelesebb zenei képzettségű tanítók társaiknak ily módon valósággal mestereik lehetnének. Lenne itt végül egy oly terem, melyben a megyei tanszermúzeum s a — lehetőleg nagyszabású — központi tanítói könyvtár nyerne elhelyezést.

Íme, oly központ létesülne ekként, hol — mint meleg tűzhely körül — napról napra összeseregelnének nemcsak a helybeli, de — mint kultagok s körülményeik által lehetővé tett alkalmakkor — a vidéki tanítók is: egyrészt a kellemes időtöltés és kaszinószerű szórakozások, másrészt a tanítók erkölcsi és anyagi érdekeinek, továbbképzésének, iskolai és iskolán kívüli feladatainak állandóan napirenden tartása, tárgyalása és előmozdítása, mindezek lehetővé tétele érdekében pedig a bajtársi és baráti szeretet s testületi összetartás érzelmeinek fölkeltése, ápolása és megerősítése céljából.

A megyei központi tanítói otthonban a tanító inkább mint társaslény és osztályember jelennék meg, a hivatalos egyesületben ellenben elsősorban mint a magyar állam köztisztviselője s a nemzeti közművelődés harcosa venne részt. A tanítói otthonok tanítótársadalmi életében készítették alaposan elő s alakulna ki teljes határozottsággal az egész megyei, illetve — megyéenként — országos tanítóságnak a hivatalos egyesületek nagyobbszabású, céltudatos és sikeres munkásságában s a hanyatlásnak indult ideálisabb világnézet kultuszának fölkarolásában megnyilvánuló egészséges és hazafias testületi szelleme, közvéleménye, tettereje s tette kész ideális lelkesedése. Ezek volnának a hivatalos egyesületek s általában a megyei tanítóság szellemi életének, irányzatának s általános munkaprogramjának kohói: ezek létesítenék és közvetítenék a vidéki tagok útján a központi s a vidéki tanítóság szellemi kapcsolatát és fölfogását; a tanítóság javasava itt főzné ki napról-napra azokat az eszméket, terveket és javaslatokat, melyek a megyei tanítóságot a lehető egységes szellemben vezetni, irányítani s a megyei népoktatásügy és tanítóság színvonalának emelésére hivatvák. Ezek szerint a megyei központi tanítói otthonokban alakulna ki a hivatalos tanítói egyesületek sikere is.

A megyei központi tanítói otthonok szervezete teljesen a szabad egyesülés (társulás) alapjára lenne fektetendő, illetve a belépés senkire sem lenne kötelező. Én hiszem azonban, hogy ez intézmény — a hivatalos egyesületek erkölcsi támogatása mellett — fokozódó népszerűsége, jelentőségére és sikerre tenne szert. Azt már előbb említém, hogy a hivatalos egyesületek viszont a tanítói otthonokból merítenék főként a testületi szellemet s általában az életerőt. Egymást tehát kölcsönösen kiegészítenék és támogatnák.

Céljáról és annak eszközeiről már volt szó; most még valamit a tagokról. A megyei központi tanítói otthonnak rendes, pártoló és alapító tagjai lennének. Rendes tagok lehetnének — az egész megye területéről (a vidékiek itt természetesen mint kültagok jönnének számításba) — a népoktatás terén működő, vagy működött férfiak vagy nők, továbbá a különböző fokú népoktatási intézetek felügyelői és

a felügyelői segédszemélyzet. Pártoló tagok lehetnének a rendes tagok hozzátartozói, általában pedig bármely tanügybarát, ki az otthon céljait előmozdítani kívánja. Mindezek megfelelő méltányos és arányos tagsági díjat fizetnének. A vidéki tagok tagsági díja természetesen minimális lenne. Alapító tag lehetne aki megfelelő alapítványt tesz.

A tagok jogaira és kötelességeire, az otthonok működési módjára, ügyrendjére, munkaprogramjára stb.-re részletesebben nem terjeszkedhetem ki; ezek úgy is a már megrajzolt keretek kitöltésére vonatkoznak s így a főkérdés mellett alárendeltebb jelentőségűek. Egy-két elvi fontosságú kérdésről azonban meg kell még emlékezniem.

Nagyobb vidéki városokban a megyei központi tanítói otthonok mintájára szervezendő vidéki fiókotthonok létesítését ezidőszerint — kivált hacsak néptanítók részvételéről lehet szó — a fennforgó nehézségek miatt nem tartom lehetőnek. Teljesen elegendő lenne egyelőre, ha a megyei központokon sikerülne ez intézményeket megfelelően létesíteni. A tanítói otthonok országos szövetkezését, illetve ezek részére országos központ létesítését is fölöslegesnek tartom. Országos tanítói központul teljesen elegendő a hivatalos egyesületek országos központi szervezete.

A megyei központi tanítói otthonok elhelyezéséről s felszereléséről — tekintettel a kapcsolatos megyei központi tanszermúzeumra és tanítói könyvtárra is — a megyei, illetve városi törvényhatóság s a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsának belevonásával az állam gondoskodnék. A tanszermúzeum és könyvtár évi szükségleteit szintén az emiuttal tényezők fedeznék; a folyó egyéb kiadások fedezésére pedig a tagsági díjak s az otthon esetleges egyéb bevételei szolgálnának. A központi tanítói otthonokat lehetőleg a tervbevetett közművelődési házakban, esetleg valamely nagyobb s központi fekvésű iskolánál kellene elhelyezni. Az otthon netalán megszűnése esetére a tanszermúzeum és tanítói könyvtár — mint szükséges dolgok — továbbára fentartatnának, a fölszabadult 1-2 terem pedig mindig értékesíthető lenne.

A tanítói otthonok életbeléptetése megmutatná, hogy van-e a hazai tanításban fogékonyság, érzék, lelki

alap a tanítói közszellem kialakulásához, megvalósulásához s az egységes és nemzeti szellemű, nagyszabású, országos kultúrmunka mielőbbi és erőteljes megindításához s vállvetett keresztülviteléhez, avagy nincs. Ettől függ az otthonok sikere is. Én hiszem, hogy általában megvan, azért a sikert kétségtelennek tartom.

Ismétlen hangsúlyozom, hogy tanítótársadalmi élet létesítéséről van szó s azért, véleményem szerint, a lehetőségig kaszinószerű szervezetre van szükség. Az otthonbeli élet melegségének, kedélyességének és kedveltségének előmozdítására és meghonosítására — egyéb szórakoztató dolgok mellett — az otthonok tagjaiból ének — és zenekarok szerveztetnének s hangversennyel és műkedvelői előadásokkal fűszerezett estélyek rendeztetnének. Ebből a szempontból ideális dolog lenne természetesen, ha az otthon saját vendéglőssel rendelkeznek, de mivel ezt középületnél lehetetlennek tartom, az otthon tagjai részére, megfelelő időközben s alkalmas helyen, közebedek, illetve vacsorák rendeztetnének; ezeken, úgy hiszem, a vidéki tagok is szép számmal és szívesen megjelenének.

Kaszinószerű tanítói otthonokról lévén szó, minden esetleges félreértés kikerülése végett, különös hangsúllyal kell kiemelnem, hogy az otthon tagjainak a helyi társadalom kaszinóitól, társasköreitől teljesen visszavonulniuk nem lenne helyes. Mi — tanítók — a nagy nemzeti társadalomért, érdekeinek munkálásáért vagyunk, ezért azzal a minél közvetlenebb összeköttetést fönnek tartanunk úgy a közügy, mint a magunk érdekében. Fölötte szükséges tehát, hogy a ki teheti — s kivált ha eddig is megtette — s aki megfelelő erőt és ambíciót érez magában ily téren is érvényesülni, vagy a helyi viszonyok azt talán egyenesen meg is követelik, e társadalmi intézménynek is tagja legyen. Tehát e két dolog nem zárja ki egymást; hiszen ilyesmire a társadalom más osztályainál is számtalan példa van.

Így lehetne, véleményem szerint s adott viszonyaink között, az életerős tanítótársadalmi életet, testületi összetartást s ezzel a lehetőségig egységes és hazafias irányú tanítói közszellemet és közvéleményt (közvetlenül az otthonok,

közvetve a hivatalos tanítói egyesületek útján), kapcsolatban a tanítói erőteljesebb ön —, vagy mondjuk továbbképzés életbeléptetésével, *az iskolán kívüleső népoktatás sikere, sőt lehetővé tétele érdekében* megteremteni s az ekként megteremtett tanítótársadalmi életet egyrészt a hivatalos tanítói egyesületi élettel, másrészt a közművelődési és közjóléti egyesületekkel s ezek létesítendő kerületi bizottságaival kapcsolatba hozva, a megyei, illetve tanfelügyelői székhelyeket — népoktatás tekintetében — valósággal kulturális gócpontokká tenni.

Áttérek most már arra a szélesebb körre kiterjesztett s nagyobb szabású megoldási módra, mely szerint az egységes szellemű nemzeti közoktatásügy érdekében az összes helyi s — a lehetőségig — a vidéki felső-, közép- és népoktatási intézetek és egyéb szakiskolák tanárai, tanítói is a tanítói otthonok keretébe lennének vonandók, hogy így megteremtsék a hazai közoktatásügy összes munkásainak a lehetőségig egységes és hatalmas tanítótársadalmi élete, testületi szelleme és összetartása, *egységes szellemű, valve tett iskolai és iskolán kívüli nemzetalapozó és építő munkássága*. Beismerem, hogy ez — ma még — fölötte nehéz, sőt „kényes” kérdésnek mondható: de érdemes vele foglalkozni.

Abból a meggyőződésből indulok ki, mely szerint a legkülönfélébb szempontok által rendkívül széttagolt és meggyengített *hazai társadalmunk egységes és nemzeti szellemű szervezése és vezetése — általában pedig & egész hazai közoktatásügy egységes szelleme — megkívánja, hogy e feladatra a magyar tanügy összes munkásai — az egységes és összefoglaló nemzeti gondolat jegyében — egyesüljenek*. Hiszen, ettől a gondolattól is vezéreltetve, eddig is számos jelesebb pedagógus tanár vett részt a tanítótság szellemi mozgalmaiban s vallotta magát szívvel, lélekkel tanítónak, a tanítók munkatársának. Nem válnék ez az egyesülés sem a tanárságnak, sem a tanítótságnak hátrányára, ellenben az említett nagy célok és érdekek szempontjából kiszámíthatatlan haszonnal járna.

Ezt az eszmei fölfogást megerősíti meg. Kármán Mór

egyetemi tanárnak a Magyar Pedagógiai Társaság egyik ülésén „Az iskolán kívüli oktatás szervezete s tárgya” c. tételhez való hozzászólása alkalmával mondott s a Néptanítók Lapja 1908. évi 1. számában ismertetett szavai, melyekkel a többek közt hangsúlyozza, hogy a gazdasági élet, a honvédelem, az igazságszolgáltatás stb. példájára a közművelődés is szervezetet követel magának. Ebben a szervezetben s illetve szervezkedésben, véleményem szerint, a lehető egységre, összehangzatosságra s a munkában az összefoglaló és megerősítő kapcsolatok létesítésére és megszilárdítására kell a közművelődés munkásainak törekedniök. *Egységes és összhangzatos nemzettársadalmat csak egységes és összhangzatos szellemű tanító — tanárság nevelhet.*

Azt mondja továbbá említett jeles pedagógusunk ugyanakkor, hogy az egyetemi tanár feladatánál sokkal nehezebb anéptanítóé, mert az egyetemi tanár csak egy tárggyal foglalkozik, a néptanítónak azonban mindent kell tudnia. A tanítónak ehhez hiányzó előkészültségét pótolni kell. Tanítóképzésünknek követnie kell az egyház példáját, mely a legkisebb faluba is legmagasabb képzettségű papot küld. Itt azonban már elmaradt a logika: mert ha a tanítói állás oly nehéz s a tanítónak mindent tudnia kell, — amint hogy ez úgy is van — akkor ebből logikailag nem az következik, hogy a legkisebb faluban is akkora képzettségű tanító legyen, mint akár a legnagyobb városban — hiszen e tekintetben, törvény szerint, ma sincsen a tanítók között különbség, épen úgy, mint a papok között —, hanem az, hogy a néptanító ugyanolyan fokú általános képzettségben részesüljön, mint akár a felsőbb iskolák tanárai s csupán a szakképzés — de az aztán legyen valóban a feladat nagyságához mérve — tekintetében legyen köztük eltérés s akkor nem lesz a tanító az iskolán kívül reázduló rendkívül sokoldalú és nehéz feladatokkal szemben oly sok esetben félszeg, vergődő és szármalmas figura.

Ki kell itt emelnem egy — a laikus és felületes szemlélők által nem igen méltatott, sőt félreismert — figyelemre méltó s a helyzetnek megfelelő természetes követelményt: ez a tanári cím eltörlése s a tanítói név általánosítása.

Mindez ma még csak logikai elv, de én hiszem, hogy rohamosan fejlődő s egységre törekvő nemzetársadalmi életünk ez elvek megvalósítását előbb-utóbb meg fogja hozni. Addig azonban, míg ez bekövetkeznék, mi sem természetesebb, mintha a nemzeti közművelődés összes munkásai — az összhangzatos munkásság és kölcsönös támogatás céljából — közelebbi kapcsolatba lépnek, egyesülnek *az iskolán kívüleső közoktatás s az egységes és összhangzatos társadalmi nevelés, szervezés és vezetés nagy feladatára.*

Még egy szempontot hozok föl a szövetkezés mellett. Vajjon a néptanítók és tanárok gyakori összejövele, együttléte, kapcsolatos kulturális tevékenysége nem fogná-e előkészíteni, megérlelni egyrészt a nép- és a középiskolai oktatás között ma fennálló ür betöltését, másrészt az egységes középiskola annyira fontos ideáljának megvalósítását. Én azt hiszem, hogy: igen. A nemzeti közművelődés egységét s az ezt munkáló tanítóság, tanárság összetartását mily szépen dokumentálta pl. a II. orsz. és egyet, tanügyi kongresszus.

A felsőbb iskolák tanárai azután — eddigi vagy ezután speciális egyesületeik fönntartása mellett — tetszés szerint a hivatalos tanítóegyesületi életben is résztvennének s ezzel elősegítenék, támogatnák a megyei tanítóságot továbbképzésében s társadalmi nagyobbszabású kulturális munkásságában. (Arra azonban, az eddigiek következményeként, határozottan szükség lenne, hogy a megyei összes tanintézetek tanerői évenként egyszer és együttes megyei tanügyi kongresszus tartására köteleztessenek, mely aztán az együttes tanácskozásokon kívül a szükséghez képest szakosztályokra oszlanék. Ezen az alapon azután — s bizonyos állandó és összekapcsoló szövetségi vezetői szervezet létesítése mellett — 2-3 évenként egyszer orsz. és egyet, tanügyi kongresszus tartatnék, mely azonban már csak képviseleti tekintetben lenne hivatalos jellegű. E két utóbbi kívánalom azonban már a hivatalos egyesületek reformja, illetve létesítése körébe tartozik.)

Íme, így vélem én lehetségesnek a hazai közoktatásügy

összes munkásait az egységes nemzeti társadalom munkálása, az iskolán kívüleső összhangzó közoktatás nagy céljára: szervezni, tömöríteni, megerősíteni és képesíteni s ekként a nagy cél megvalósulását lehetővé tenni. Az, ekként szervezett tanítói otthonok az egyetemes magyar tanítóság permanenciában, minden napon munkában álló hatalmas kultúrszervezeteivé válnának, melyek az erő- és életteljes tanítói közszellem s a tanítói továbbképzés lehető megvalósítása, a kölcsönös támogatás s a különböző — kivált a tervbe vett közművelődési házak körül csoportosítandó — társadalmi közművelődési szervezetekkel való kapcsolatuk révén egyedül lennének képesek egyes vidéki városokat egy-egy vidék, vármegye valódi közművelődési gócpontjává tenni, hová a vidéki tanítóság szellemi életének vezetőszállai úgy szólván naponként összefutnának s honnan az egyetemes vezető irányeszmék, a csüggedést s széthúzást kiküszöbölő s az ideális lelkesedést előmozdító szellemi élet folyama — a vidéki tagok útján — mind erősebb és nagyobb hullámgyűrűben terjedne szét a vidékre.

Annyi bizonyos, hogy nagy, nemzeti célok megfelelő s az egységben rejlő erő kifejtése nélkül meg nem valósíthatók. Eklatáns példa erre közművelődésünk eddigi menete és eredménye.

Ezek után, az elmondottakra hivatkozva, álláspontomat a következőkben foglalhatom össze.

Az iskolán kívüleső egységes és nemzeti szellemű közoktatás és közművelődés megvalósítása érdekében egységes és nemzeti szellemű s e feladatra kész és képes egyetemes tanítóságra van szükség. Nem a társadalomnak kell a tanítóságot (tanárságot) a nemzettársadalmi közművelődés érdekében — mint eszközt — fölhasználnia s ennek a célnak megnyerni és vezetni, — mert ez fonák helyzet — hanem megfordítva: az egyetemes tanítóságból (tanárságból) kell az akciónak kiindulni, az egyetemes tanítóságnak kell — én úgy vélem, hogy a kifejtett módon — szervezkedni, a feladatra előkészülni, a nemzettársadalmi közművelődési szervezetek helyes létesítésében, csoportosításában és működésében hathatósan, sőt vezetőleg és irányítólag közre-

munkálni s ezzel a társadalom szellemi életének vezetését és irányítását nem csak lehetővé tenni, de — mint az hivatásbeli kötelessége is — jórészt kezében is tartani. Ezt tenné lehetővé a tanítótársadalmi élet, ezt valósítanák meg a központi tanítói otthonok.

Íme, így nőne ki a tanítói otthonokból — a tanítóságban rejlő expanzív munkaerő és tehetség kifejtése és érvényesítése révén — a magyar nemzeti közművelődés s idővel a társadalmi és nemzeti egység hatalmas és az egész nemzetet beborító terebélyes fája.

Egyesíttessék, szerveztessék tehát elsősorban a hivatalos egyesületi élet keretében lehetőleg az összes néptanítóság; csoportosuljon kerületenként vidéki kulturális gócpontok (közművelődési házak, tanítói otthonok) körül — lehetőleg a kerületbeli összes tanintézetek tanerőivel együtt — a tanítók színe-java, mely — az ekként létrejövő tanítótársadalmi életből erőt, lelkesedést merítve — erőt, eleveniséget, életteljes közszellemet öntsön a tanítóság egyetemébe, hogy az ekként iskolán kívüleső újabb és nagy feladatának (az egységes és nemzeti szellemű néptársadalom szervezése, nevelése és vezetése) megfelelni kész és képes is legyen.

Országot nem guerilla-csapatok hódíthatnak meg, hanem egységes szellemű, céltudatos, elszánt és lelkes hadsereg. Már pedig e hadjáratban a tényleges harcosokból álló hadsereg első és döntő szerepet vivő hadsora: az egyetememes magyar tanítóság.

A tanítóképzők az iskolán kívüli népoktatás szolgálatában.

Annál az elvnel fogva, hogy „a példa megvilágosít,” e kérdésben való felfogásom kifejtésében egy közelebb felmerült s figyelemreméltó tanügyi eseményből indulok ki.

A Néptanítók Lapja közelebb egy nagyérdékű pályátelt tűzött ki a hazai tanítóság elé, mely így szolt: „Fejtse ki a pályázó, hogy a tanítóképző-intézetben tanult pedagógiai elveket hogyan tudta megvalósítani az iskolákban, mik voltak e megvalósításnak akadályai vagy elősegítói, és a képzőintézetben szerzett pedagógiai ismeretek közül melyeknek vette a legtöbb hasznát.”

Mint tanítót, igen érdekelt — és méltán — a kérdés és így érdekelték a pályázat eredményéről a Néptanítók Lapjában utóbb megjelent közlemények is. A pályázat legkiemelkedőbb eredménye az a tanulság volt, hogy a képzőknek nemcsak az általános és szakismeretek bizonyos mennyiségével kell ellátniok növendékeiket, hanem el kell látniok őket azokkal a *gyakorlati* ismeretekkel és készségekkel is, melyek képessé teyék őket arra, hogy a képzőben szerzett pedagógiai ismereteket és elveket a gyakorlati életben, a különböző iskolai viszonyok között is sikerrel megvalósíthassák iskolájukban; hogy így az életbe kikerülő ifjú tanító mindjárt (az oly fontos) kezdetben és minden helyzetben

feltalálja magát s hogy a mutatkozó nehézségekkel, akadályokkal s azok elhárításának kérdésével szemben való esetleges tájékozatlansága, tehetetlensége sem önmagának, sem pedig az iskolaügynek kárára ne válják.

Érdekes volt, mondom, a kérdés, de én úgy vélem, hogy azzal a tárgy nem lett még teljesen kimerítve: hátra van még ugyanis — felfogásom szerint — a kérdés második és hasonló fontosságú felének a felderítése. Épen ez fogja — nem ezért, de e mű céljához képest — ezen közlemény tárgyát képezni.

Én ugyanis azt hiszem, hogy ahhoz, miszerint az életbe kilépő fiatal tanító az iskolában — a gyermektanítás és nevelés terén — sikerrel megállhassa helyét, szükséges — épen annál a nagy és döntő hatáznál fogva, melyet a társadalom az iskola munkásságára gyakorol —, hogy képes legyen, hogy tudja megállani a helyét az iskolán kívül is; hogy ekként összekötő kapcsot képezhessen e két egymásra utalt tényező: az iskola és a társadalom között.

Hányszor meg hányszor fordul elő az a sajnálatos eset, hogy a képzőből az életbe kilépő fiatal, jó bizonyítványokkal, de nem elég ember — és társadalmi ismeretekkel s nem valami szerencsés véralkattal és megjelenéssel bíró tanító mindjárt a községben való első megjelenése alkalmával elveszti társadalmi téren a csatát; kicsinyléssel, göggel, ellenszenvvel, sőt ellenséges indulattal találkozik, erőtelen, félszeg kísérletei a helyzet megváltoztatása tekintetében megtörnek az előítéletek, a felekezeti, nemzetiségi s az osztályellentétek és érdekek szirtjein; bárhová fordul, nincs segítség; itt nem segít a képzőintézetből hozott gyermekpedagógiai tudomány. A sikertelen kezdet, a kedvezőtlen fogadtatás által lehangolva, kedveszegetten megy új, önálló működési terére: iskolájába; ámde itt is, munkája kezdetén, munkája közben, lépten-nyomon érzi a rosszindulatú szülők és társadalom akadályozó, minden igyekezetének sikerét romboló hatását; a hosszas, sikertelen fáradozás végre teljesen megtöri munkakedvét, ambícióját, mindenkiben ellenséget lát, — még a gyermekekben is, — kedélye elborul s nem lát más kivezető utat, mint elpályázni községéből s

addig, amíg ezen célját elérheti, további magatartása, keserves vergődések között folytatott sikertelen munkássága önmagának is, az ügynek is sok tekintetben a legnagyobb kárára van.

„Szeresd a gyermeket!” — tanították és tanítják tanítóképzőink növendékeiknek; azonban ez az éremnek csak az egyik oldala és — amint láttuk — a legtöbbször nem elég az üdvösségre. „Szeresd a népet!” — ezt is meg kell tanulnia a leendő és a fiatal tanítónak (hiszen néptanító lesz) a lehetőségig már a tanítóképzőben; ezt kívánja az iskola és a saját érdeke is; e nélkül a legtöbb helyt csütörtököt mond a pedagógiai tudománya.

A népet azonban nemcsak szeretni, de annak szeretetét, bizalmát és ragaszkodását is ki kell érdemelnie a tanítónak a maga és az iskola számára. Ez pedig csak úgy sikerülhet, ha ez a nép iránti szeretete nemcsak *szavakban*, hanem megfelelő *tettekben* is megnyilvánul; ha ismeri a népet, foglalkozik vele, ha érdeklődik ügyes-bajos dolgai iránt, ha iskolán kívül művelő hatást gyakorol rá, ha anyagi, létfenntartási küzdelmeiben segítségére siet s ebben vele és érte szíves készséggel munkálkodik. Hogy miként s mily módozatok között, arról e könyvben már több helyen szólottam.

Annyi bizonyos, hogy ahány a község és az iskola, annyiféle, kisebb-nagyobb árnyalatbeli különbség van viszonyaik, ennélfogva a tanító által megoldandó feladatok között is; nem is lehet tehát mindenik esetre receptet adni az ifjú embernek s én is itt csupán azoknak a tulajdonságoknak, képességeknek és készségeknek nagyjából való felsorolására szorítkozom, amelyeknek birtokában a tanító, hivatása körében, már a kezdet kezdetén kellő sikert érhet el, amolyan hiányában pedig évekig tartó kínos — keserves tapogatodzasok, kísérletezések, vergődések és szenvedések után és árán szerzi meg azt a tudást — ha ugyan bírja a hosszas küzdelmet s ki nem merülve, munkakedvét, ambícióját teljesen el nem veszíti, a bajokban el nem merül vagy el nem bukik, — mely hivatásának — az iskolán kívül, a társadalomban is — az adott viszonyok közötti sikeres betöltésére képesíti.

Ezek a kellékek és figyelembe veendő szempontok, véleményem szerint, a következők:

1. Szerény, mindamellett — a korhoz és álláshoz mért s a biztos tudáson alapuló önérzetes fellépés s a műveit embert kötelező társadalmi illem formáit betartó társadalmi megjelenés.

2. Megfelelő tájékozottság az iskolai hivatalos adminisztráció és a saját szolgálati és jogviszonyai tekintetében.

3. A szükséges elméleti és gyakorlati pedagógiai és gazdasági ismeretek s azok öntudatos és sikeres alkalmazására való képesség és készség, (itt természetesen nemcsak az elemi mindennapi, hanem mind a kétféle ismétlőiskola is jó, mint munkatér, tekintetbe.)

4. Népmvelőkhöz illő szelíd, béketűrő természet és magatartás, példaadó életmód, odaadó hivatásszeretet, lankadatlan munkakedv, józan és nemes ambíció és idealizmus.

5. Azoknak a hivatásbeli feladatoknak az ismerete, melyek a tanítóra az iskolán kívül várnak. (Ifjúsági egyesület, olvasó- vagy gazdakör, különféle szövetkezetek, dalárda, népies ismeretterjesztő előadások, analfabéták tanítása, háziipari tanfolyamok rendezése, népkönyvtárak, közművelődési célokat szolgáló hangversenyek, műkedvelői előadások rendezése stb.) Ezzel kapcsolatban azok az elméleti és gyakorlati ismeretek és készségek, melyek a tanítót az e téren reávaró hivatás sikeres betöltésére képesítik: énekben, dalárda vezetésben, zenében való otthonosság, jó előadói képesség, a nyilvános előadásokban, szereplésben való lehető gyakorlottság, a gazdasági és háziipari dolgokban való gyakorlati jártasság, nemzetgazdasági és szociális ismeretek stb.

Bizony, ez sok kíváncsolom, holott e felsorolás teljesnek sem mondható.

Mondhatjuk-e azonban jó lélekkel, hogy hivatását lelkiismeretesen betölteni kívánó tanítónak nincsen mindezekre a tehetségekre, képességekre, elméleti és gyakorlati ismeretekre és készségekre szüksége, úgy a saját, mint a nemzeti közügy érdekében?! S nem kötelessége-e — épen ez érdekek szempontjából — már a tanítói pályára készülő ifjúnak megszerezni mindazt a tudást, mely leendő

pályája nehézségeinek legyőzésére s hivatása sikeres betöltésére képesíti őt?!

Arra a rendkívül sokoldalú és nehéz s egyben mérhetetlen fontosságú feladatra, mely a leendő tanítói nemzedéknek mindezzel a tudással és képesítéssel való lehető ellátásában áll, a tanítóképző-intézetek hivatvák. Ámde képesek-e képzőintézeteinek mai szervezetükben, amúgy is túlterheléses viszonyaik között, eme feladatnak az egész vonalon megfelelni? Bizonyára nem.

Hogy tanítóképzőink ezt a célt, — a növendékek megfelelő %-ánál, — csak megközelítően is, az egész vonalon elérhessék, ehhez arra lenne szükség, hogy a tanítóképzés vagy legalább képesítés egységessé — államivá — tétessék, a képzőkbe való felvétel pedig — a mai gyöngye és bizonytalan állapot helyett — hat közép- vagy polgári iskolai osztályú képzettséghez köthessék, a mai négy évfolyam pedig ötre emeltessek fel.

Ezt bővebben indokolni, ennek szükségét és előnyeit részletezni fölösleges.

Csupán annyit említek fel, hogy ily mélyreható szervezeti reform esetén bizonyára felmerülne annak szüksége, hogy a tanítóképzőkhöz egyes, az iskolán kívüli kulturális és szociális munkásság terén hosszabb és kiváló gyakorlati működést felmutató tanítók szolgálattételre behívassanak, a növendékeknek e téren alapos tájékoztatása és gyakorlati kiképzése végett.

Nem lehet itt céлом, nem is érzek magamban hivatottságot arra, hogy a tanítóképzés reformja tárgyában bővebb fejtegetésekbe bocsátkozzam; néhány, tárgyam szempontjából — meggyőződésem szerint — figyelemreméltó s a mai viszonyok között is megvalósítható elvi körülményt azonban még felemlítésre érdemesnek tartok.'

Minden képzőintézetnél önképzőkört kellene létesíteni s azok tervszerű s virágzó működésére a lehető legnagyobb súlyt és gondot fordítani. Az önképzőkörök vannak elsősorban arra hivatva, hogy a növendékek — ezek segítségével — az önképzést szerető, a reájuk váró nyilvános társadalmi szereplés terén is annak idején majd becsülettel helytálló,

a maguk lábán járó, önálló egyéniségekké, jellemekké képeztessenek ki; szóval: mint lehetőleg „egész emberek” kerüljenek ki az intézetből.

Csakhogy éppen annál a nagyjelentőségnél fogva, mellyel az önképzőköri élet a képzőintézeti ifjakra nézve bir s melynélfogva mintegy átmenetet képez a tanítóképzőintézet és az élet között, felette kívánatos lenne, hogy az, ebből a célból, mindenütt és minél teljesebb mértékben kiaknáztassék s az ifjak kedvelt vagy unott szórakozásának tekintett alárendelt helyzetéből a jelentőségének megfelelő polcra emeltessék.

Ilyen szempontból tekintve a dolgot, kívánatos lenne, hogy az egyes önképzőköri üléseken szereplő növendékek ne önkéntes vállalkozás, hanem sorrendszerinti kijelölés után — amint ez a gyakorlati tanításoknál történik — juszanak szerepükhöz; önként vállalkozó szereplő csak kivételes és indokolt esetben, tanár-elnöki engedély vagy megbízás alapján szerepelhetne. Ezek szerint az önképzőköri szereplés minden növendékre nézve kötelesség lenne; a tanév folyamán minden egyes növendék legalább egyszer szerepelni lenne köteles.

Hány és hány olyan növendék lehet, — úgy a jobb, mint a gyengébb tanulók között, — akinek egy vagy más tekintetben igen figyelemreméltó felfogása, tehetsége, hajlama vagy tudása van, de — annak érvényesítése végett — a nyilvánosság előtti fellépésre, — bátorság — vagy önbizalomhiányból, indokolatlan szerénységből vagy szégyenérzetből, kényelemszeretetből vagy más ilyes okból, — önként a világ minden kincseért sem vállalkoznának. Mellette ülő szomszédjainak szólva, súgva vagy legfeljebb közbeszólva, mindent lekritizál, bizalmas körben folytatja ezt, terveket, eszméket, javaslatokat sző, bontogat, alkalmasszerűleg esetleg meg is írja gondolatait; de élőszóval, nyilvánosan, az esetleges kritikával bátran szembenézve előadni azokat: — olyan nincs.

Ez a kép azután, melyet az intézeti önképzőköri élet kicsiben mutat, ismétlődik nagyban sokszorosan az életben is. Gyűléseken, értekezleteken szerepelnek, szónokolnak s

ezen a réven vezető szerephez jutnak nagyon sokszor tartalmatlan, szószátyár, többnyire alantas, önző célok szolgálatában álló egyének, a közérdek rovására is; míg tartalmas, komoly tehetségű és készütségű s ideális gondolkodású férfiak — túlzott szerénységből, gyakorlatlanságból, kényelmeségből — hallgatnak, szavukat sem lehet a nyilvánosság előtt hallani, hallgatnak akkor is, mikor a közérdek megkívánná, sőt követeli, hogy beszéljenek.

Nem lehet mindenki szónok, — mondhatja erre valaki; ma is az a társadalom átka, hogy sok a szó, a beszéd és kevés a tett társadalmi közéletünk terén; a „beszélők” számát nem gyarapítani, de apasztani, ellenben a „tett” emberek számát növelni kellene. Hát én, bár méltányolom, de nem osztom ezt a véleményt. Azt tartom, hogy a közügynek szüksége van a közérdeklődésre s a társadalom minden értékes elemének, tényezőjének — tehetségétől kitelő — közremunkálására. Okos és értékes eszmék, gondolatok soha sem lehetnek fölöslegesek; sőt ellenkezőleg.

Bármiként legyen azonban a dolog, egy bizonyos: a néptanítói állás, illetve hivatás olyan, mely megkívánja, sőt megköveteli, hogy annak viselője, — ha valóban hivatott akar lenni annak méltó betöltésére, — alapos képzettséggel mellet, jól és lehető otthoniassággal, gyakorlottsággal beszélni, szavalni, előadni is tudjon, az iskolán kívül is, a szükséghez képest bármely körben és nyilvánosság előtt is.

Erre a tehetségre, képességre és gyakorlottságra *minden tanítónak* — kivétel nélkül — nagy szüksége van hivatása igen fontos érdekeinek szempontjából; és mert ez hosszú időközön keresztül szerzett gyakorlati tapasztalataimon alapuló erős meggyőződésem, azért tértem ki e körülményre kissé hosszasan.

A tanítói hivatásbeli és szolgálati viszonyok s a tanítói közélet terén való tájékozottság előmozdítása céljából néhány kiválóbb szakmunkának s legalább a hivatalos Néptanítók Lapjának a képzőintézeti növendékek kötelező olvasmányául való kijelölése s ennek esetleg az önképzőköri munkásság révén való számonkérése bizonyára jóhatást gyakorolna a növendékekre nézve.

Hogy a tanítóság iskolán kívüli hivatásabeli társadalmi munkássága mind nagyobb és nagyobb jelentőségre és méltánylásra tesz szert és hogy ennél fogva a tanítóságnak erre a feladatra való kiképzése mindinkább kézérdekű szükségletnek tekintetik, igazolják — egyebek mellett — a következő körülmények: a közoktatási kormány — miként már említettem — 1906 óta több ízben felhívta, hivatalos rendeletben az ország tanítóságát — erkölcsi és anyagi jutalmazás kilátásba helyezése mellett, — a Magyar Gazdaszövetség népjóléti törekvéseinek támogatására, gazdakörök, szövetkezetek létesítésére; a tanítóképzőkhöz az utóbbi években külön gazdasági szaktanári állásokat szervezett; elrendelte s tantervbe vétette a nemzetgazdasági és szociális ismereteknek a tanítóképzőkben való tanítását s ugyanezen ismeretek terjesztését a gyakorlati téren működő tanítók részére egyes tanítóképző-intézeteknél évenként tartani szokott továbbképző tanfolyamok programjába is felvétette; az elemi és az ismétlő — iskolákkal kapcsolatos ifjúsági egyesületek ügyében is többrendbeli miniszteri rendelet jelent meg s ma már a legtöbb képzőnél is föl van állítva az ifjúsági egyesület.

A képzőintézeti növendékeknek e tekintetbeni oktatására nézve annak a véleménynek adok kifejezést, hogy — a tanítóképző-intézetek mai szervezete mellett azok a 18-19 éves növendékek (a IV. osztályban) megtanulhatják ugyan az előirt elméleti ismereteket, hiányozván azonban az iskolán kívüli tanítói hivatás természetének és jelentőségének átértéséhez a kellő életismeretük és szellemi érettségük, nem gyakorolhatnak azok reájuk — bármily kitűnő tanári előadás mellett is — oly mély és lelkesítő hatást, hogy annál fogva mindazoknak az elméleti ismereteknek és gyakorlati készségeknek az elsajátítására, melyek a tanítót ezen hivatás sikeres betöltésére képesítik (s a melyekről már fentebb szólottam), mind a négy évfolyamon át szíves készséggel és teljes odaadással törekedjenek.

A növendékek e téren tájékoztatására s az előkészítő önképzéshez szükséges munkakedvüknek és ambíciójuknak felkeltésére nézve holmi száraz, élettelen szakműveknél, véleményem szerint, sokkal alkalmasabb lenne egy-két olyan

könyv kiadása s a növendékek kötelező olvasmányául tétele, mely modern színvonalon álló s kiváló tanítók hivatott írói tollal, minél érdekfeszítőbb modorban, ifjú, illetve gyermekembereknek való élvezetes olvasmányok alakjában megírt önéletrészeit foglalná magában, melyekből a növendékek a tanítói pálya és hivatás természetével, szépégeivel, előnyeivel, úgy mint küzdelmeivel és viszontagságaival, akadályaival s ezek elhárításának különféle módjaival, a valóság varázs erejével ható gyakorlati szemléltető példaképek alapján közelebből megismerkednének s ebből a szemléletes, közvetlen hangú előadásból megfelelő tanulságokat, okulást, az iskolán kívüli tanítói munkássághoz kedvet, lelkesedést, tettekkészséget, a tanítói hivatást bizonyos magasabb szempontokból tekintő ambíciót merítenének; mindezeknél fogva pedig az ekként megismert és reájuk váró társadalmi feladatok majdani sikeres megoldásához szükséges — az intézeti kötelezett tantárgyak körén ma még nagyrészt kívülálló s a négy évfolyamon át kitartó önképzés útján elsajátítható — ismeretek és gyakorlati készségek minél odaadóbb és sikeresebb elsajátítására buzduljanak.

Egy-egy ily tartalmú könyv igen tanulságos és buzdító hatást gyakorolna a gyakorlati téren működő s kivált fiatalabb tanítókra nézve is. Ezenkívül bizonyára méltó és az ügyre nézve kedvező hatású figyelmet és érdeklődést keltene a hazafias magyar értelmiség körében is.

Végül még csak egyet.

A magyar nemzeti állam, a magyarság évszázadok hosszú során át a létfenntartás nehéz harcát vívja az őt körülözlő ellenségeinek áradatával szemben; — ma jobban, mint valaha. Ebben a küzdelemben a nemzetnek maga mellett kell látnia tanítóását: öntudatosan, a tudás, a harckészség, az ideális lelkesedés fegyvereivel felszerelve. Ma már mind nyilvánvalóbbá válik, hogy a tanítósnak e küzdelemben hivatása nemcsak a jövő nemzedékét magában foglaló iskolában folytatandó s többé-kevésbé problematikus végeredményű gyermektanításban, hanem, — mind nagyobb mértékben, — a közvetlen és döntő hatású iskolán kívüli kulturális és szociális munkásságban is áll. Ennek a kétségtelen igazságnak tulajdonítható, hogy a tanítósnak sikeres is-

kólan kívüli munkásságához szükséges képzettség (harckészség) megszerzésének összes kérdései napról-napra nagyobb erővel tolnak előtérbe.

Ennek a célnak tesznek a tanítóképző-intézetek nagy és megbecsülhetetlen szolgálatot, mikor a leendő tanítói nemzedéket — s ekként közvetve a tanítóságot — a jelzett hivatás sikeres betöltéséhez szükséges ismeretek és készségek birtokába juttatni igyekeznek; mikor annak erejét, harckészségét, lelkesedését, idealizmusát emelik s leendő hivatásának magasabb szempontból: a nemzeti célok, eszmények és érdekek szempontjából való felfogására és annak megfelelően való betöltésére képesítik.

Nemzeti közszellem.

Mottó: Történelmi idöket élünk.

Forrongásban, átalakulás és előre látható nagy harcok előtt áll társadalmunk. Oly idöket élünk, oly idök előtt állunk, melyek különösen a magyarság jövőjére messze kiható következményeket hordoznak méhükben Ezzel a faktummal szemben az államkormányzatnak épen úgy, mint a vezető nemzeti intelligenciának minden lehető alkalmat és eszközt föl kell használniok abban a tekintetben, hogy a küszöbön álló — reméljük, csak átmeneti — kritikus idöszak minden veszély és kár nélkül vonuljon el fejük fölött; oly intézkedéseket s alkotásokat kell közös erővel és egyetértéssel, fokozatos egymásutánban életbeléptetniök, melyeknek becsületes keresztülvitele nemcsak nemzettársadalmi életünk legújabb korszakos evolúciójából származható bajok és veszedelmek elhárítására, hanem — ezzel együtt — zilált s fejletlen nemzettársadalmi viszonyaink minél teljesebb szanálására, a nemzeti érdekek, a zavartalan továbbfejlődés s a nemzeti jövő biztosítására is hivatva lesz.

A komoly idök és nagy feladatok azonban egy nemzet életében — ezeknek megfelelő nemzedéket igényelnek. Csak ez képes nagy tettekre, hivatásának becsületes betöltésére. Boldog és szerencsés ország, melynek államalkotó és fömmtartó népe ilyen korszakalkotó idökben, a nagy feladatok, elhatározások és tettek idején, ennek tudatára s a hazafias köteleességteljesítés magaslatára képes fölemelked-

ni. Igazolja ezt — épen úgy, mint az ellenkező eset gyászos következményeit a történelem. Nem is kell példáért messzire mennünk: épen napjainkban, szemünk előtt folytak le a balkáni háború véres felvonásai; Törökország nemzeti közszellemének végzetes aláhanyatlását a saját tragikus bukásával fizette meg, melyből nincs számára többé feltámadás; míg a többi apró, eddig kicsibe vett és lenézett balkáni államok — a nagyra nőtt nemzeti közszellem és tettere kész nemzeti önérzet s öntudat lelkesítő erejének segélyével — csodát műveltek, mellyel az egész világ bámulatát vívták ki s nemzeti létüknek és jövő fejlődésüknek biztos alapját vették meg.

Ez a felhozott példa — a balkáni háború —, a vele többé-kevésbé kapcsolatos világpolitikai események és alakulatok, a kisebb-nagyobb nemzetek folytonos és örületes harcra készülődése, fegyverkezése egyúttal azt a kétségbevonhatatlan tényt is igazolják, hogy valóban történelmi idöket élünk s nemzetünk létét és jövő fennmaradását eldöntö kérdések és feladatok előtt állunk s hogy tehát — a „ma” nemzettársadalmi nyomorúságai, apró egyéni és osztályérdekei mellett — nemcsak belviszonyaink és állapotaink fejlődései és alakulásai, hanem kedvezőtlen világpolitikai helyzetünk folytán is valóban elérkezet a nemzettársadalmi föleszmélés, talpra állás és szervezkedés ideje.

Ezen — az egész munkám egyik alapjellemvonását képező — állításom további igazolására egyik legkiválóbb országos vezérlő-elménk szavaira is hivatkozhatom. Dr. Wlassics Gyula, volt közoktatásügyi miniszter, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetségének legutóbb Sopronban tartott közgyűlésén előadott magas szárnyalású elnöki megnyitó beszédében, a többek között, a következőket mondotta:

„Vegye fontolóra mindenki, megteszi-e az állam, a megye, a község, a magyar társadalom, megtesszük-e mindazt, amit az általános magyar műveltségnek tehetünk? A magyar néplélek előtt lebegtek-e szünet nélkül a nemzeti lét alapföltételei? Ezek szabták-e meg kulturális munkánkat, ezek szabták-e meg a magyar közélet mozgalmát? Fölfogtuk-e, hogy a társadalmi osztály, nyelv és vallásfelekezet

szerint tagolt és részekre tépett nemzetünknek — ha mint nemzet akar élni — közös érzésben való egyesítése az első feladat? Megtettünk-e mindent, hogy minden föltételt megteremtsünk, melyek között a tömegjólét emelkedhetik? . . . Ha volt időszak, amelyben mindezeket a komoly kérdéseket a legélelénkebben kellett átéreznünk és megfontolnunk, az bizonyára az elmúlt esztendő volt, melyben kétségtelenül drámai idöket és világtörténelmi napokat éltünk. A legerősebb nemzeti és faji érzések tartják fogva a világ hatalmas nemzeteit, az angolt, a franciát, a németet és szlávot. Szomszédságunkban Európa térképe változott meg. Valóságos világtörténelmi kataklisis volt közütöttünk s ki tudja mi vár reánk?”

Ha már most hazai állapotainkat tekintjük, kérdés hogy mai nemzeti társadalmunk — a maga egészében — tudatában van-e a küszöbön álló s nemzeti létünket, jövőnket fenyegető külső és belső veszedelmeknek s ezekkel szemben hazafias kötelességeinek s kész-e és képes-e ezeket megfelelően teljesíteni? Nagy és életbevágó kérdések ezek, melyeknek mikénti eldölése nemzetünk jó-vagy balsorsát jelenti. Fájdalom, a ténybeli felelet — ma, nagyban és egészben — nem lehet igenlő. Nemzeti társadalmunk felekezeti, nemzeti-ségi és osztályellentétek és harcok által széttagolva, benső erejében meggyengítve — igaz, hogy egyrészt a külföldi ellenséges befolyások, másrészt a nehéz létviszonyok, nemkülönben nemzeti közművelődésünk fogyatkozásai miatt is — teljesen az önző egyéni, az anyagi érdekek szolgálatába merült, a közdolgozók és érdekek, a magasabb eszményi célok iránti érdeklődés s odaadó ügybuzgalom és lelkesedés végzetes aláhanyatlása mind sivárabbá és súlyosabbá teszik társadalmi közéletünket. Ezzel pedig fokozatosan kiapad az a kútforrás, melyből a nemzeti és társadalmi egység kiépítésének, a nemzeti jövő biztosításának mindennapi hangvászorgalmú munkálásához a megfelelő munkaerőt és kedvet s az összekötő anyagot, a „nagy tettek órájában” pedig a diadalmas nemzeti erőt és lelkesedést méríteni lehetne.

Már pedig kétségtelen, hogy életrevaló és életerős csak az a nép lehet, melynek lelkében egyrészt ősi nemzeti

erényeinek s múltjának tudata, ebben gyökerező faji tradíciói és öntudata, másrészt s ezen az alapon a közös célok, a közös törekvések, a nemzeti együttérzés és összetartás érzete és tudata nemcsak élnek, de — annak helyén és idején — megfelelő nemzetársadalmi tettekben és munkásságban is megnyilvánulnak. Szóval: él benne a nemzeti lélek és öntudat s az ebből fakadó nemzeti közszellem és közérzés, melyek egyedül képesek egy nemzetet nagygyá, erőssé és halhatatlanná tenni. E tekintetben — a fentebb emiitett kisebb nemzeti államok példája mellett — elegendő két nagy nemzetre reámutatnom: a németre, mely főleg ezeknek köszönheti mai egységét, világhatalmát és jövőjét, és a japánra, mely az újkor kívánalmaivá számotvetett nemzeti lélek, közszellem és érzület erejével, egy eddig alig ismert, jelentéktelen ázsiai népből, hihetetlenül rövid idő alatt, a föld egyik minden tekintetben legkiválóbb nemzetévé küzdötte fel magát.

Valóban, ha van nemzet, úgy elsősorban a magyar az, melynek életbevágó szüksége van e tanulságok megszívülésére. Sokszorosan szüksége azonban épen most, a küszöbön álló s a kedvezőtlenre fordult világpolitikai helyzetünk és nemzetiségi viszonyaink által komplikált nemzetársadalmi átalakulások és küzdelmek előestéjén és az egész nemzeti társadalmat átfogó iskolán kívüli oktatás behozatalának s a népjólét munkálásának szempontjából és érdekében.

Ma — tudjuk — korunk jelszava s életelve a végletekig vitt realizmus; ez uralkodik közéletünkön s iskolarendszerünkön is. Látjuk a következményeket; látjuk, miként pusztítja ki fokozatosan a magasabb ideálokat a tömegek lelkéből; miként bomlik s tagolódik szét alkotóelmeire társadalmunk. Ily körülmények között a gyakorlati élet embereinek lehetetlen mély aggodalommal nem gondolniuk arra, hogy az idealizmus pusztulásával mindinkább gyengül az a nemzeti és erkölcsi alap, melyen nemzeti létünk, jövőnk alapvető, korszakos alkotásai fölépülhetnek s mind nehezebbé válik az a nagy nemzeti újjászervezést feladat, melynek megoldása a hazafias magyar intelligenciára vár.

Meg kell teremtenünk a magyar társadalom nemzeti, szellemi és érzelmi egységét. Amennyiben pedig a ma már

kórosan elfajult realizmus a bomlás és kishitőség alapja s megöelő ellensége széttagolt társadalmunk nemzeti egységének: *az egységes nemzeti közszellem megvalósítása céljából az egyéni önzés, az anyagi érdekek mai kizárólagos uralmát kiküszöbölő, illetve ellensúlyozó magasabb/okú idealizmus kultuszának fölkarolása mellözhetetlen fölvetél* Ez adja meg azt a benső, erkölcsi erőt és lendületet, mely egy nemzetet — vezetőket úgy, mint vezetetteket — a nagyszerű és korszakalkotó munkatervek és elhatározások fölvetésére és megvalósítására képesíti.

Oly idők vannak elkövetkezőkben, — kint és bent egyaránt, — melyek előreláthatóan súlyos próbára fogják tenni a magyar nemzet erkölcsi erejét, szívós kitartását s nemzeti ideáljaihoz való erős ragaszkodását, sőt áldozatkészség t is. Nekünk nem szabad — semmi körülmények között — a kishitőség és elcsüggedés végzetes hibájába esnünk: ezt hirdesse, ezt csepegtesse a hazafias magyar értelmiség a magyar nép lelkébe. Saját példájával s hivatásérzetből merített minden erejével terjessze s erősítse a nagy nemzeti célokra, feladatokra és elhatározásokra kész és képes, bízó, reményteljes és munkás nemzeti közszellemet, erőt és akaratot. Am hirdessük, terjesszük iskolában, iskolán kívül az életrevaló szükséges ismereteket és készségeket; tegyünk meg minden tőlünk telhetőt az anyagi közjólét (ideértve természetesen a saját jólétünket is) előmozdítására: ne tévesszük azonban soha szem elől — s erre neveljük, buzdítsuk a vezetésünkre váró népet is —, hogy az egyéni, az osztályérdekek s mindenekfölött áll a közérdek, a haza érdeke és jövője, melynek szempontjából kell irányítanunk s annak alárendelnünk minden, a közérdekre vonatkozó elhatározásunkat és munkásságunkat.

Ennek a ma annyira hiányzó, de oly égetően szükséges életerős nemzeti közszellemnek a megteremtése és általánosítása általában a magyar értelmiségre, a nép közötti tejesztése és meggyökereztetése pedig elsősorban a hazafias magyar tanítóságra vár.

Egységes nemzeti közszellemet azonban — ami a tanítóságot illeti — csak egységes szellemű s ideális lelke-

sedésű tanítóóság terjeszthet sikerrel. Ebből következik, hogy a magyar tanítóóság egységes és hazafias közszelleme fontos nemzeti érdek. Enélkül az egységes nemzeti társadalom megszervezése, helyes vezetése és irányítása illúzió marad s az iskolán kívüli kulturális és népjóléti akciók sikeresen, a legfőbb nemzeti érdekeknek megfelelően megvalósíthatók nem lesznek.

A magyar tanítóóság egységes és hazafias közszellemének megteremtésén munkálnunk tehát hazafias közérdek s így kötelesség. Erre legalkalmasabb terület — valóságos iskolául — ma a megfelelő tanítóegyesületi élet kínálkozik. A tanítóegyesületi élet eddig — célszerűtlen szervezete mellett is — tényleg és elsősorban a tanítóóság egyesítésének s a nagy nemzeti célokra való képesítésének szolgálatában állott, hogy azonban e téren mindeddig nem sokat tehetett s ma a magyar tanítóóság — igaz, hogy a társadalom példáján indulva — általában a benső meghasonlás, a széthúzás, fásult közömbösség és részvétlenség képét mutatja, annak egyik legfőbb oka — mint azt egyik előző fejezetben már bővebben kifejtettem — épen a tanítóegyesületi élet elhibázott szervezetében található fel.

De nem folytatom tovább. Befejezem a nemzeti közszellemről előadott fejtegetéseimet azzal a megjegyzéssel, hogy ha van ország, ahol a társadalom nemzeti közszelleme végzetesen aláhanyatlott s pusztulásnak indult: úgy, sajnos, Magyarország az; — de ha van ország, hol a nemzeti társadalom egységes, hazafias közszelleme az éltető levegő, az éltető napfény, az élet nélkülözhetetlen feltétele, sőt maga az élet: úgy ismét elsősorban Magyarország az.

A következtetés a fentiekből önként folyik: az egységes és élettelmes nemzeti közszellem megvalósításán tehetségéhez és hivatásához képest közremunkálni minden hazafias magyar embernek szent kötelessége. Nelson híres mondása jut e feladatnál eszembe: A haza elvárja, hogy mindenikünk teljesítse kötelességét!

Nemzettársadalmi fejlődésünk.

Napról-napra nehezebb az élet, a megélhetés. Telve vagyunk búval, bajjal s panasszal az élet mostoha viszonyai iránt; ezektől elfáradva, hajlandók vagyunk a közélet minden mozzanatát sötét szemüvegen át tekinteni. Lassanként reászokunk a közéletben mindent gáncsolni, mindent kicsinyelni, mindenben önzést, érdekhajhászatot látni, önzetlen, nemes törekvésekben nem hinni s ezekkel együtt a közélet mozgalmai iránti érzékünket, érdeklődésünket elveszíteni. Pusztul, vész a nemes ideálok- s a közjóérti lelkesedés társadalmunk köréből: fásultság, közöny, reménytelenség, mint mindent beborítani készülő nehéz köd ereszkedik mind nagyobb súllyal társadalmunk lelkére. Ez az oka, hogy társadalmunk — ma, a népek és nemzetek óriási versenyében s korunk rohamosan fejlődő viszonyai között — csiga-léptekkel halad az alkotó és építő munkásság terén előre, több tekintetben pedig, sajnos, a hanyatlás és visszafejlődés jeleit mutatja.

De lássuk a kérdést s vizsgáljuk meg a tényeket közelebbről.

Se szeri, se száma azoknak a többé-kevésbé messze kiható és életbevágó közdolgoknak és érdekeknek (sőt azok napról-napra szaporodnak), melyeknek minél teljesebb sikere érdekében a társadalom szélesebb rétegeit szük-

séges megnyerni. S mit tapasztalunk? Ma úgyszólván süket fülekre talál a közügyek tekintetében minden felhívás s agitáció. Még egy-egy alkalmi társadalmi ügyet (bál, ünnepély) csak sikerül néha s nagynehezen sikerhez juttatni — hiszen az ismert magyar „szalmaláng” még nem aludt ki teljesen —, de állandó jellegű, mélyreható fontosságú, folytonos és lelkes buzgalmat, kitartó s az összetartásból származó erőteljes támogatást, sőt áldozatkészséget is igénylő sikeres és nagyobbszabású társadalmi alkotásokról, mozgalmakról ma alig beszélhetünk.

Azok, akik társadalmi téren közügyekben fáradoztak vagy fáradoznak, legjobban tudják, hogy mily rengeteg utánjárás, óriási és önfeláldozó erőfeszítés szükséges ahhoz, hogy manapság valamely társadalmi közügy — ha félsikerrel is, — megvalósítható legyen; mennyi közönnyel, tájékozatlansággal, bizalmatlansággal, kicsinyléssel és gúnnyal, sőt rosszakarattal és nem ritkán üldöztetéssel kell a közügyért — kivált ha az ideálisabb természetű — a fáradozónak megküzdnie; míg végre ő is — beleun és félreáll.

Egyesek bármily odaadó ügybuzgalma és lelkesedése — kellő támogatás nélkül, sőt elszigeteltség és magárahagyatottság esetén — nem sokat ér. Ez az oka, hogy mindinkább ritkul azok száma, — sőt kezd fehér holló számba menni, — akik társadalmi alkotások, szervezkedések tekintetében a kezdeményező és apostolkodó vagy akár a közremunkáló szerepére mernek vállalkozni. Visszariadnak a nehézségektől, a társadalom legyőzhetetlennek látzó közönyétől. S ez annyival nagyobb kár, mert — minden szkepticizmus dacára — biztosra vehetjük, hogy még napjainkban is számos tagja van társadalmunknak, kik bensőleg a társadalmi közügyek és érdekek iránt nemes lelkesedéssel vannak eltelve; kiknek a közjólét előmozdítása tekintetében helyes és hasznavehető, sőt itt-ott talán fényes eredménnyel realizálható eszméik, terveik vannak; kik képesek lennének ezen vagy más közhasznú társadalmi eszmék és törekvések megvalósítása érdekében odaadó ügybuzgalommal és nemes lelkesedéssel munkálkodni; csakhogy föllépésükhöz, társadalmi munkásságukhoz hiányzik az alkalmas talaj, kedvezőtlenek a helyi társadalmi viszonyok.

Mindez nemcsak lokális, hanem, sajnos, általános hazai és mondhatni speciális magyar baj.

Napról-napra látjuk, hogy miként bomladoznak és szakadoznak társadalmunk összekötő kapcsolatai, miként hull darabokra és gyöngül mindinkább a magyar társadalom; látjuk, miként foly vére állandóan a kivándorlás révén; látjuk emellett, hogy egyesületi és szövetkezeti téren — épen az előbbi okok miatt — a feladat és szükséglet nagyságához mérve eddig alig számbavehető eredményt tudtunk csak elérni s ezen — ma a nemzetek boldogulását leghathatósabbán előmozdító - úton hazai társadalmunk szellemi és anyagi jóléte, s megerősítése nem volt eddig távolról sem megvalósítható. Szegények vagyunk s kulturailag meglehetősen elmaradtak; széttagolt társadalmunkból hiányzik az egységből és összetartásból származó s az anyagi és szellemi jóléten alapuló nemzeti erő. Pedig erre épen nekünk lenne elsősorban szükségünk, akár nemzetiségi viszonyainkat, akár Ausztriával való közjogi kapcsolatunkat, s nemzetközi helyzetünket, akár pedig — ami ezekkel összefügg — nemzetünk jövőjét tekintjük.

Egy szállóigévé vált mondás került nem olyan régen forgalomba: „Nem boldog a magyar!” — Hát ez bizony találó a mai viszonyokra. Egy ideálja is van a magyarnak: szabad hazában boldog magyar nemzet. Ez az ideál azonban csak úgy fog megvalósulni, ha mindazok, — egyesek úgy, mint testületek, — kik akár hazafias érzelmeiknél, akár hivatalos állásuknál fogva arra hivatottak, miként azt ezen műben részletesen kifejtettem, az egész vonalon mielőbb, a nemzeti állam érdekeinek megfelelő, egységes és összehangzó elvek szerint szervezik, tömörítik s ezzel úgyszólván megteremtik az egységes, életerős és hatalmas magyar nemzeti társadalmat s ha ezen a réven utat nyitnak közéletünkben egy hatalmas, produktív élet megindulásának s társadalmunk szellemi, erkölcsi és anyagi újjászületésének s konszolidációjának, amit életképes és erős nemzeti társadalom nélkül semmiféle államhatalom sem lenne képes egyedül megvalósítani.

Korunk jelszava a szervezkedés, ennek kell az egész vonalon s minden téren érvényesülnie; csak ezen az alapon épülhet fel a nemzeti közművelődés, a társadalmi jólét és a nemzeti jövő valósága.

FÜGGELÉK:

**IDEALIZMUS ÉS REALIZMUS,
A NEMZETI TÁRSADALOM ÉS A TANÍTÓI HIVATÁS
SZEMPONTJÁBÓL TEKINTVE.**

I.

Nemzettársadalmi bajok és panaszok.

Korunk nemcsak a rohamos haladás, hanem a folyton terjedő elégtelenség, a panaszok kora is. Ha végig tekintünk társadalmunkon azt látjuk, hogy az elégtelenség, mint valami szellemi és erkölcsi ragályos betegség, mind nagyobb-mértékben terjed mindenfelé. Mindenki nagyobbra vágyik, mint amire érdemes, többet kíván, mint amire jogosult. Az erkölcsi eszmék zavara, az ideális világnézet végzetes aláhanyatlása, a mértéktelen egyéni önzés s a fokról-fokra mindent hatalmába vevő anyagelvűség alapjellemtvonásai korunknak. S ez a legújabb szociális életelv: minél kevesebb munkával, minél jobban, sőt fényesebben és élvezetesebben élni le az életet.

Gúnyolódva emlegetjük olykor-olykor „a régi jó idöket.” Pedig ha minden jót megtagadunk is a múlt idöktöl, egy erényük kétségtelen: vallásos, hazafias és általában ideális életfelfogás tekintetében magasan felette álltak korunknak. Fölösleges ezt példákkal igazolni. Ma — a minden téren, előre nem is álmodott méretü előhaladásért — cserébe kapta „modern” korunk: a hitetlenséget, az olthatatlan elégtelenséget, az ideális életfelfogás pusztulását, általában a lelki életet mozgóató és irányító eszmék és világnézetek khaoszáát, melyből — ma még — kivezető utat alig látunk. Látjuk azonban a helyzet mélyen elszomorító, vigasztalan

tüneteit: látjuk a vallás- és hazaellenes tanok rohamos térhódítását, az okatlan és legtöbb bajt okozó nagyravágyást és fényűzést, az „úrhatnamságot,” — ezek nyomában az általános elszegényedést, egész társadalmi osztályok pusztulását, a kivándorlást, az anyagelvűség mindinkább terjedő uralmát, általában a nemzeti létünket és jövőnket mindjobban aláásó s veszélybe döntő helyzetet és körülményeket. A tudományos műveltség, a civilizáció előhaladása lenne-e mindennek az okozója?! S ma már csak a kevésbé civilizált népek lennének képesek — boldog naivságukban — nyíltan és önzetlenül, az egyéni érdekek felett álló magasabb közérdekekért, nemzeti és emberi nemesebb ideálokért valóban és őszintén lelkesedni?! Kétlem. Ha úgy lenne: akkor — ha nem is kívánnók pokolba az ilyen túlfinomodott civilizációt — kétségbe kellene esnünk az emberiség, de különösen a magyarság jövőjén.

Nem a civilizáció — általában —, de annak megfontolás nélküli alkalmazói és használói: mi magunk vagyunk a baj okozói. Hibásak a külföldről importált, illetve beszivárgott s itt háborítlanul nagyra növekedett és minden nemesebb ideált letaroló hamis filozófiai irányzatok; hibás, túlnyomó részben szintén a külföldről behozott, ki nem forrt s ma még általában khaotikus és célszerűtlen s korunk beteges kinövéseinek kedvező tan- és iskolarendszerünk. Átvettük tájékozatlanságunkban és tapasztalatlanságunkban derűreborúra a külföldi, nemcsak jó és igaz, de hamis, illetve ki nem forrt, khaotikus és kártékony eszméket és tanokat is, — komoly, alapos bírálat és megfontolás nélkül. Ezek után a szervezetbe jutva, megtették mérgező, zavaró és romboló hatásukat. Társadalmunk — már az elemi iskolás gyermektől kezdve s fel az irodalomig és politikáig — fokozatosan „műveit”, „okos”, „modern és korszerű”, „realista”, „nemes és nem nemes értelemben vett szocialista” stb. lett; — holmi (kivált tradíciószerű) erkölcsi, nemzeti és egyéb ideális és altruisztikus, rendszeres és komoly szempontok, célok és érdekek s az ezekért való önzetlen s tettekre kész lelkesedés mindinkább „túlhaladott állásponttá” s „bolond, ábrándozó vagy képmutató idealisták” lekicsinyléssel, gyanúval, sőt gúnnyal fogadott hóbortjaivá váltak; ha nem is mindig

nyíltan, — mert társadalmunkban, a nyílt színen s alkalomszerűen, még ma is sokan „lelkessednek” (Ne keressük az indokokat!), — de annál inkább a komoly tettek terén a valóságban.

Azt hiszem, nem tévedünk, ha, „legújabb”, „modern” irodalmunknak egyrészt erotikus, sőt pornografikus, másrészt képtelenül érthetetlen, természetellenes s többnyire a legnemesebb tradíciók és ideálok kigúnyolását célzó irányát is szintén korunk beteges szellemi és erkölcsi kinövéseinek s az ideális világnézet pusztulásának tulajdonítjuk.

Az ideális világnézet hanyatlásával — tagadhatatlanul — egyenes arányban hanyatlik, vész a kötelesség — s hivatásérzet és szeretet a hivatalos élet embereiből is. *Ma az a divat járja, hogy csak a szoros és kényszerű hivatali kötelességet teljesíti a nagy többség, az ezen túleső közérdekekkel nem sokat törődik. Pedig kétségtelen, hogy hazánk fizetést húzó értelmiségére, szorosan vett hivatali körén kívül, nemzeti szempontból nagyjelentőségű hivatás vár: a magyar nemzeti társadalom egységes megszervezése és vezetése az ő lelkes és tevékeny közreműködése nélkül megvalósítható soha sem lesz.*

Avagy tekintsük a politikai élet terét. Itt is azt látjuk, hogy míg a nemzet politikai vezérei teljes odaadással szolgálják a nemzeti reális és eszményi érdekek ügyét, azalatt — a valóságban s ettől függetlenül, — a fentebb említett okok hatása alatt, mindinkább kihül a nemzeti ügyek és érdekek iránt a mindnagyobb tért hódító egyoldalú és divatos realizmus és anyagelvűség tévútjára jutott néptársadalom (de nem kevésbé a többi társadalmi köröké is) lelke; minélfogva alulról mindinkább kicsúszik a talaj a nemzeti érdekek s azok harcosai alól. S ezt látják, tudják ellenségeink is. És kétségtelen, hogy erre számítanak és építenek is — a jövőt illetően.

Hogy ez aggasztó lényt nemcsak mi, a népélet gyakorlati emberei látjuk, hanem — ha kevesebb alaposággal és felületesebben is — más és magasabban álló nemzeti vezető tényezők is, mutatják a jobbjaink részéről folyton

hangzó panaszok: „Nincs ma már társadalmunkban igazi lelkesedés, a közügy iránti önzetlen érdeklődés és munkás áldozatkészség; mindenütt csak az anyagi érdekek; csak a közügy s az ideálisabb dolgok iránti közömbös, léha, cinikus és anyagiás közfelfogás!” — Beszélünk, szavalunk, írunk és olvasunk igazakat és frázisokat a hazafias-ságról, vallásosságról, emberszeretetről s egyéb ideális szempontokról és érdekekről s alkalomszerűen szörnyűködünk is a nemzeti társadalom s a társadalmi közszellem romlása felett s emlegetünk holmi orvos szereket is — sa vég, a valóság mégis csak az, hogy marad minden a régi-ben; jobban mondva: haladunk tovább a lejtőn lefelé. Szóval: az óhaj, sőt az akarat is megvan sokhelyt a helyzet szanálására; hiányzik azonban a helyzet nemzetileg mély-reható és aggasztó voltának minél szélesebb és irányadóbb társadalmi körökben való, gyakorlati alapokon nyugvó, beható ismerete s annak megfelelő méltánylása; azért a megoldásra irányuló intézkedések is felületesek, rendszertelenek, a baj gyökerét nem érintők és hatástalanok maradnak.

Az önzés, az egyéni érdekhajászat, a túlzásba vitt egyoldalú realizmus uralma s ezekkel szemben az ideális világnézet pusztulása és hiánya egyúttal a nemzeti közérzet és összetartás, a munkás nemzeti közszellem, a nagyszabású nemzeti közcélok, munkásság és fejlődés akadálya, a bomlás, gyengeség és tehetetlenség, nemkülönben az ezekből kivirágzott szocializmus kútforrása is.

A nemzeti boldogulásunkért, szabad fejlődésünkért, jövőnkért folyó munkás nemzeti küzdelem sikere, annak biztosítása és fokozatos gyarapítása, nemkülönben az az érdek, hogy hazánkban minden téren nagyszabású, nemzet-építő és konszolidáló hatalmas produktív munkásság indulhasson meg, általában a nemzeti egység és jövő érdeke — mint alapfeltételt — megköveteli: hogy a mai kóros, anyagiás, nemzetgyengítő és emésztő társadalmi közszellem kiküszöbölésének (míg az további s helyrehozhatatlan károkat nem okoz s nemzeti jövőnkét végképen reménytelenné nem teszi) kérdésével s azzal, hogy ennek helyébe az erős nemzeti közszellemet, reményteljes önbizalmi s a nemzet-

társadalmi életbe — mindezek alapjául — a nemesebb ideálok és a nemzeti közérdekek odaadó munkálásának életerős kultuszát plántáljuk: a nemzeti élet minden hazafias és számottevő vezető tényezője egyszer már azzal a komolysággal, hozzáértéssel és alapossággal foglalkozzék, amelyet e nemzetfontosságú és életbevágó ügy valóban megérdemel. S hogy a komoly tárgyalást komoly, rendszeres, nagyszabású és sikeres cselekvés váltsa fel.

Ennek a nagyszabású, regeneráló nemzeti újjáépítő munkának az idealizmus és az azzal összeegyeztetett gyakorlati élet, illetve realizmus jegyében kell végbemennie. A maga helyén mindenkinek megvan a maga értéke és szerepe; azért indokolt, hogy ez életelvek helyes felfogásával s egymáshoz való viszonyával is foglalkozzunk.

II.

Az idealizmus és a realizmus helyes felfogása s egymáshoz való viszonya.

Ma — nem mondok vele újat — a közérdekért való önzetlen munkálkodást (sőt közel vagyunk ahhoz, hogy a lelkiismeretes kötelességteljesítést is), nagyon sokan s lekiicsinylően „idealizmusnak,” a fáradozót „idealistának” *gúnyolják*. Közhitté és meggyőződéssé kezd válni, hogy az idealizmusnak — a szellemi felvilágosodottság uralomra jutásával — végképpen bealkonyodott s hogy annak — a mai praktikus kor nehéz létviszonyai között — ma már létjogosultsága sincs; szóval: mint idejét múlt s már nem használható világnézet, nem a mai korba való. Ma a gyakorlati élet anyagi szempontjai, az egyéni önérdék s ezzel egyező osztályérdék, a mindenáron való boldogulás a fődolog, a minden. Sőt ma már ott vagyunk, hogy aki ennek — komolyan s nemcsak a szokásos alkalmi szózatok és frázisok kötetes lerovása végett — ellene mer mondani és ellenkező hírokat megpendíteni, annak sokak előtt — vagy az esze, vagy a jelleme kezd gyanússá lenni. Az ilyen embert aztán — sokhelyt —, mint a ragályos beteget, félve kerülik.

Vannak ugyan — ilyenek is mindinkább fogyó számban —, akik még helyeslik — „elvileg” — az idealizmust s akik sajnálkoznak annak pusztulásán s emiatt kétségeskednek a magyarság, sőt az emberiség jövőjén is; keserű lemondás-

sal vallják azonban, hogy hasztalan ez ellen minden jajveszékelés; a világ folyását visszafordítani nem lehet; szóval: reménytelennek tartják a helyzetet. Ezek a kishitűek, a kételkedők, akik — bár nem az anyagi érdekek rabszolgái, sőt ideális lelkületűek — minden ideálisabb és magasabbra menő, avagy nehezebb cél és feladat előtt habozva, kétségeskedve állnak meg s hitük, meggyőződésük gyöngé és határozatlan voltában aggodalmaskodva, végül is tétlenül félreállnak. Pedig kétségtelen dolog, hogy kockázat, nagyobb küzdelem és erőfeszítés nélkül nem megy semmi igazán nagy, derék és messzebbre ható jelentőségű dolog. Ne feledjük — ne feledjék kivált a tanítók — a szántóvető példáját: aki megműveli földjét, elveti a magot, anélkül, hogy előre és biztosan tudná: meglesz-e veritékes munkájának a jogosan és várva-várt s megérdemelt sikere, avagy a kedvezőtlen viszonyok nem hiúsítják-e meg reményét; — ő mindig remél és bízik; s ha a föld, várákozása ellenére, előre nem láthatott elemi csapások miatt esetleg rosszul fizetett: vigasztalja a tudat, hogy kötelességét híven teljesítette s reménye, hogy a jövő évben akár az ő, akár a nyomdokaiba lépő fáradsága — a jól művelt talajon — könnyebb, biztosabb és dús termést hozó lesz.

Nem érdemes bővebben szólanom a stréberek különböző fajairól, kiknek idealizmus, realizmus és minden csak — üzlet: szólnom kell azonban ez eszmék és világnézetek divatos és célzatos összezavarásáról, félremagyarázásáról s azokról a többé-kevésbé átlátszó törekvésekről, melyekkel az idealizmust a realizmussal, a gyakorlati étellel szembehelyezni s ezzel a legszebb és áldásosabb ideális célokot és törekvéseket kompromittálni, sőt letörni igyekeznek. Nem árt, ha az e tekintetben ma uralkodó s mesterségesen szított fogalomzavar eloszlátása céljából ez eszmék tisztázását tőlünk telhetőleg előmozdítani törekszünk.

A helyesen fölfogott és értelmezett idealizmust nincsen miért szembeállítani a gyakorlati étellel, a realizmussal. Megállhatnak ezek egymás mellett is, sőt a legszebben és szükségszerűbben kiegészíthetik egymást. Az idealizmust u. i. nem valami önálló, külön életet élő, öncélú dolognak kell tekintenünk, hanem oly életfölfogásnak, világnézetnek, me-

lyet a legreálisabb eszmék és feladatok munkálásába is bele lehet — és kell — vinni s ekként azok támogatására fölhasználni: kitartó ügybuzgalom, lelkesedés, magasabbra kitűzött (s tisztos és becsületes) cél, meghatározás és keresztülvitel stb. alakjában. Az ideális felfogás bevitelével és alkalmazásával a kis dolgok is megnőnek, javulnak és javítanak; míg az egyoldalú realizmuson alapuló mértéktelen egyéni önzés s minden nemesebb és ideálisabb szempontot kizáró szűkkeblű anyagelvűség a valóban nagy dolgokat is lehúzzák az önző egyéni szempontok s dulakodó érdekek kicsinyes és alacsony színvonalára; sőt üzlet és üzérkedés tárgyaivá teszik azokat. Ekként nagyon helyes a korszerű realizmus, míg az a nemesebb ideálok iránti lelkesedést, a köz- és nemzeti érdekek iránti önzetlen tett- és áldozatkészséget nem zárja ki; sőt sikereivel — a lehetőségig — azok megvalósulását is munkálja; s helyes a korszerű idealizmus, mely — a lehetőségig — a reális élet tisztos céljainak szolgálatában áll, azok sikerét fokozza és nemesíti; s ott, ahol nem éppen a kézzel fogható haszon, gyakorlati siker és eredmény kivívására törekszik is: nem épít légvárakat, nem hajszol délibábokat, de önzetlen, buzgó és áldozatkész tevékenységével, nemes példaadásának erejével — kisebb, vagy nagyobb körben — hozzátartozói, honfitársai, nemzete s az emberiség szellemi vagy erkölcsi javainak fejlődését s gyarapodását mozdítja elő. Szóval: helyes életfelfogásnak azt lehet tekintenünk, mely szerint az ideális és reális szempontok akként egyeztetendők össze, hogy abból nemcsak az egyénre, hanem a közre is minél több üdv és áldás fakadjon.

Mindezek alapján — anélkül, hogy ezúttal az idealizmusnak, mint eszmének s világnézetnek egyéni, családi, állami, társadalmi stb. szempontok szerinti bővebb meghatározásába, taglalásába bocsátkoznánk, — megállapíthatjuk: hogy helyesen értelmezett s ma is — sőt jobban, mint valaha — helytálló és elfogadható idealizmus alatt az optimizmustól megkülönböztetett azon egyéni és társadalmi világnézetet kell értenünk, mely az anyagi érdekek, a realizmus szempontjain felülemelkedőleg — a gyakorlati élet

alaját és kívánalmait azonban korántsem tévesztve szem elől, az emberi lelket, az egyént, a társadalmat a szép, jó és nemes eszmék, célok és törekvések — legyenek azok akár egyéni, akár közérdekűek, akár ezeken felülállók — iránti fogékonyságra s azok lelkes, odaadó munkálására és szolgálatára ösztönzi, bírja és képesíti s mint ilyen, az emberi lélek nemesebb érzelmeinek, erényeinek s erkölcsi életének kutforrásául szolgál. Ez az idealizmus a magasabbrendű lény, a folytonos tökélyesbülésre született ember lelkének ős- és alapjellemé és szükséglete lévén, az — habár időnként homályba is borítja (miként éppen napjainkban is) egy-egy kor vajúdó szelleme, — teljesen nem pusztulhat ki soha, míg csak ember él a földön. Igazolja ezt az emberiség múltja, úgy, mint jelene s megköveteli egyúttal jövője. Boldog nemzet, melynek fiai köréből soha, vagy legalább a nemzetmentő és építő nagy feladatok és küzdelmek válságos idején s a nagy tettek és elhatározások óráiban, történelmi pillanataiban nem hiányzik. Mert ez egy nemzetben: a lélek, a szellem, az impulzív erkölcsi erő; szóval: az élet s a diadalmas jövő.

III.

Az idealizmus szerepe az emberiség történelmében s fejlődésében.

Nincsen semmi — nem is volt soha — a nap alatt, ami az emberiség történelmében s fejlődésében nagyobb szerepet játszott volna, mint az idealizmus. Világhódító uralkodók, hadvezérek csak úgy érthettek célt, ha az eszme, az ideál életrekelésével s magasra növelésével seregeiket, népeiket föllelkesíteni, úgyszólván fanatizálni tudták. Ez a tény keresztülhúzódik az emberiség egész történelmén. Ott vannak az ókori görögök és rómaiak legszebb diadalai, mint az ideális lelkesedés, a hazaszeretet tündöklő példái. Jézus élete a legfenségesebb idealizmus utolérhetetlen példája; az apostolok lelkes buzgalma által megalapított keresztényen egyház pedig a jézusi idealizmus megörökítése. Ott van a népvándorlás zivataros időszaka; népeket, nemzeteket egy ideális cél vezet tovább és tovább: jobb, eszményi hazára találni.

Mi volt az, amely egy maroknyi népet, Ázsia belsejéből, mint égő, tűzoszlop, egy félvilagon át vezérelt, hogy számtalan baj, ezer veszély közt, fegyverrel törve magának utat, vére hullásával szentelve azt meg, végtére elérje és megszerezze magának azt a földet, mely az ősapák hagyománya szerint őt, mint a testvér hun nemzet örökösét megilleti?! Mi más, mint az eszme, az új, az örökölt haza csábító és lelkesítő ideálja.

Említsem-e meg hazánk történelméből Bocskay István, Bethlen Gábor, I. Rákóczi György és II. Rákóczi Ferenc szabadságharcait, avagy az 1848. évi szabadságharc legendás küzdelmeit, legendás alakjait; avagy az eszme számtalan üldözöttjeit, vértanúit, kiknek példája az utókorra, a messze időkre világít?! Mind, mind fenséges eszmékért, ideálokért harcoltak, szenvedtek s haltak ők el s emléküik, példájuk nemzetünk megbecsülhetetlen, fölemelő dicsőségei, lelki kincsei maradnak. Kicsinyelheti, szánhatja, akár gúnyolhatja és elitélheti a mai „felvilágosult, modern és reális” kor nemzedéke — egy vagy más szempontból — a múlt nagyjait, nagy eseményeit, idealizmusát:* annyi azonban kétségbe senki által sem vonható, hogy őseink idealizmusa és hősiessége szerezte meg nekünk ezt a hazát, az idealizmusból táplálkozott nemzeti lélek és lelkesedés védte és őrizte azt meg ezer év vésteljes zivatarai között a mai napig a mi számunkra s hogy ennek köszönhetjük, hogy vagyunk mi még ma magyarok; enélkül, a történelmünkön vörös fonálként végig húzódó s elpusztíthatatlannak bizonyult idealizmus nélkül, rokontalan, maroknyi népünk már régen eltűnt volna az őt körülözlő népek óceánjában.

Igaz, hogy az idealizmus — kivált túlzásba, illetve optimizmusba menve — itt-ott nagy emberi tévedések és szenvedések okozója is volt; ez azonban' egyrészt az illető kor szellemi és fejlettségi állapotából fakadott, másrészt a minden korban feltalálható emberi gyarlóságok rovására irandó Ez nem dönti meg távolról sem nagy érdemeit, legfeljebb egy későbbi, felvilágosultabb kor tanulságául szolgál. Ezzel szemben fölhozható a történelem által bebizonyított azon tény, hogy csak a nagy ideálok s azok képviselői voltak képesekegyeseket úgy, mint népeket tömöríteni, nagy, nemes és dicső tettekre lelkesíteni s azok megvalósítására képesíteni. Az ideális világnézet kultuszának hanyatlása ellenben mindig bomlás és romlás okozója volt. A római bíródalom pl. nem akkor volt a leghatalmasabb s népe boldogabb, mikor legnagyobb kiterjedésű és gazdagabb volt — sőt éppen ekkor következett a bukás —, hanem mikor polgárai az önzetlen, nemes idealizmusból fakadott honfi erényekben voltak gazdagok

*Lásd korunk némely „tudományos” és irodalmi termékeit.

Az önzetlen, nemes idealizmus s az ebből fakadó honfi erények aláhanyatlása s az egyéni önzés felülkerekedése nemzeti történetünkben is a széthúzás, a nemzeti erő gyöngülése s ennek nyomában gyászos, sőt végzetes események, nyomor és szenvedések okozója volt; elég e tekintetben csupán a két legvégzetesebb nemzeti szerencsétlenségre: a tatárdulásra s a mohácsi vészre és körülményeire reámutatnom. Különösen ez utóbbira, melynek nyomában az egyéni önzés szülte viszálykodáson és pártoskodáson felülemelkedni nem tudó nemzet a német befolyás alá adja magát s ezzel megbénítja talán örökre szabad fejlődését s elveszi nemzeti függetlenségét.

De nemcsak a véres harcokban, a csatamezőkön aratta az idealizmus diadalait, hanem a békés háborúban, az emberi fejlődés, a kulturális előhaladás terén is. Itt is találkozunk az idealizmus hőseivel, sőt vértanúival is. Avagy mi vitte egy Kolumbust, egy Magalhaest, Marco Polot, Körösi Csorna Sándort, Vámbérit, Livingstonet, Stanleit, Nanzent, Sven Hedint, Nordenskjöldöt és sok más ezreket, hogy nagy tengereken, ember nem járta óriási ősrenetegeken, lakatlan pusztákon, jégsivatagokon, ingoványos mocsarakon keresztül, dacolva a természeti elemekkel és egyéb akadályokkal, elképzelhetetlen fáradalmakkal, vadállatok és emberi vadak dühével; avagy mi vitte André-t a levegőőgen át az északi sarkvidék végtelen hómezőinek jégsírjába; mi ösztönzi ma is követőit; mi vezette s vezeti ma is a hittérítők ezreit a pogány és emberevő vadnépek közé; mi a természet titkait fűrkésző, a tudományos kutatásokat végző tudóst, föltalálót sokszor egy életen át tartó, anyagi és szellemi önfeláldozással járó fáradságos és sokszor nem is sikeres kutatásai-ban?! Bizony, nem más, mint a tudományért, a hitért, az emberi előhaladásért való önzetlen, ideális lelkesedés, az idealizmus, melynélfogva minden akadállyal szembeszállani, életüket minden pillanatban kockára tenni, sőt feláldozni is készek és képesek voltak.

De szorítkozzunk csak a szűkebbkörű egyéni és családi szempontokra. Vajjon mi az, ami — a múlt idők tanúságai szerint — az egyént, a családot, a legegyszerűbbet

úgy, mint a legkiválóbbat, a legszegényebbet úgy, mint a leggazdagabbat az élet mindenféle változatai, örömei és szenvedései között a küzdelmekhez lankadatlan erővel és kitartással, a szenvedések közt nyugodt béketűréssel tölti el; mi az egyéni érdekek körét túlhaladó vallásos és hazafias érzelmek alapja; mi az, amiből az emberi hit, remény és szeretet boldogító érzelmei fakadnak; s mi az, amiből az emberi — a szív mélyében rejlő és gyökerező — boldogságot, ezt a futó, tűnő délibábot, melyet egész életén át hajszol az emberiség, közelebb hozhatja, sőt a lehetőségig valósággá is változtathatja?! Mi más: mint a szív mélyében gyökerező s törhetetlen idealizmus. Ha százszor elbukunk az élet küzdelmeiben: idealizmusunkból — miként Antheus a földből — erőt, kitartást merítünk a további küzdelemre s az mindannyiszor talpra állít bennünket; míg amelyik egyén vagy család lelkéből kivészett az idealizmus: az önmagának is, az emberiségnek is terhére, sőt kárára van. Addig boldog, sőt többet mondok: *ember* az ember, míg az idealizmus, a nemes ideálokérti lelkesedés ki nem halt lelkéből. Addig szép az élet is. — A geológia és az osztronómia állítása szerint földünk fokozatosan kihül s egykor végképpen ki fog hűlni; éppen ily fokozatossággal fog a földről az emberi s vele minden szerves élet elpusztulni, hogy az örökös hó és jég birodalmának adjon helyet. Ha ez igaz, úgy az emberiséget, az idealizmus megszűnése esetén, kétizben fogná végzetes katasztrófa és pusztulás érni; az első: az anyagelvűség korlátlan uralomra jutása s ezzel szemben az emberi szívek és nemes érzelmek kihűlése, az isteni eredetű nemes lelki élet világának összeomlása s ezzel az ember tragédiájának megpecsételése lenne.

Íme, az idealizmus jelenléte, uralma az emberiségre nézve kezdettől fogva, minden téren, a fejlődést, a diadalmas előhaladást, az életet, aláhanyatlása vagy megszűnése pedig a romlást, a veszedelmet és pusztulást jelenti.

S ezt különösen nekünk, magyaroknak, kell megszívlelnünk!

IV.

Az idealizmus a tanítói hivatás szempontjából tekintve.

Bármennyire bízunk is a magyar nemzeti állam jövőjében; bármily nagyszabású tervek, szervezetek és alkotások valósíttassanak meg s bármily nagyarányú eszközök hozásának alkalmazásba annak kivívása érdekében: annyi bizonyos, hogy hazánk felekezeti, nemzetiségi és szociál-társadalmi tekintetek által széttagolt s ezért erőtelen, széthúzó, anyagi és kulturális tekintetben még sokrészből elmaradt társadalmát, a maga egészében, a magyar nemzeti állameszmének megnyerni, szervezni, az anyagi és kulturális haladás útjára vezetni s ekként a nemzeti jövőt valóban biztosítani csak úgy lesz lehetséges, ha annak szervezésében és vezetésében — a szorosán vett anyagiak szempontok mellett — az egyéni önzésen és érdekeken felülemelkedő s a nemes idealizmusból táplálkozó önzetlen és vállvetett hazafias buzgalom és lelkesedés is kiválóan érvényesülni fog.

Hazánk közoktatásügyi kormányzata az átalakulás előtt álló nemzettársadalmi viszonyokkal szemben már évek óta programjába vette kulturális téren is a nemzeti érdekek erőteljes védelmét és biztosítását s ebből a célból a felnőttek oktatásának rendszeres megszervezését; minélfogva a magyar tanítóságra nagy, nehéz s a nemzet létérdekeibe vágó fontosságú feladat vár ma már az iskolán kívül is. Ez a rend-

kívül sok nehézséggel és akadállyal járó feladat, általában pedig a tanítóság egész munkatere, hivatása ideális emelkedettséget, ebből eredő törhetetlen nemes buzgalmat és hazafias lelkesedést kíván meg; ezek nélkül a magyar tanító, ma már — a pusztá ismeretanyag száraz, lélek s magasabb és messzebbmenő célok nélküli közlésével — talán többet árt, mint használ, amennyiben az egyoldalú szellemi kiképzéssel önkénytelenül is a vallás- és hazaellenes tanok diadalmas bevonulásának készíti elő a talajt. . .

A múlt idők elnyomatása, nyomora és szenvedései idején az idealizmus volt a magyar tanítóság vigasza, támogatója, úgy szólván mindennapi kenyere; - s ha ma — mikor helyzete (bár még vannak most is kielégítésre váró jogos igényei) össze sem hasonlítható a múlttal szemben s egy még szebb jövő reménye biztatja őt; mikor a haza nagy és megtisztelő feladatok megoldására hívja el — keressük: hol van a tanítóság idealizmusa, ideális lelkesedése — most, mikor a legnagyobb szüksége van reá —, hogy abból, a reáharuló kötelességek és feladatok teljesítése tekintetében erőt, lelkesedést, kitartást meríthessen: bizony, e komoly időkben bűn lenne őszintén be nem vallanunk, hogy az, a tanítóság nagyrészének körében — egyrészt a múlt idők keserű tapasztalatainak következményeként, másrészt a mai társadalmi közszellem hatása alatt — napról napra jobban hanyatlik.

Növeli a bajt és nehézségeket, hogy mai társadalmunk — a gyakorlatiasság, a realizmus és modern világfelfogás leple alatt, nemkülönben a nehéz létviszonyok nyomása folytán — teljesen az anyagelvűség s az egyéni önzés és haszonlesés szempontjainak uralma alá került. Azok a néptanítók, akik társadalmi téren, valamely közügyben, maguk is fáradoztak, vagy fáradoznak, legjobban tudják, hogy mily rengeteg utánjárás, és önfeláldozó erőfeszítés szükséges ahhoz, hogy manapság valamely társadalmi közügy — ha félsikerrel is — megvalósítható legyen; mennyi tájékozatlansággal, közönnyel, kicsinyléssel és gúnnyal, sőt nem ritkán üldöztetéssel is kell a közügyért — kivált ha az ideálisabb természetű, amilyennek társadalmunk a közművelődés ügyét tekinti — a fáradozónak megküzdenie.

Ma, mikor az új korszak a magyar tanítóságot új és hasonlíthatatlanul nehéz feladatok elé állítja, ezzel a faktum mai kell nemcsak a tanítóságnak, de az államkormányzatnak is számolnia.

A magyar tanítóság idealizmusa s ideális lelkesedése életbevágó nemzeti érdek, mert csak ideális gondolkozású, lelkes és törhetetlen buzgalmú, a magasabb erkölcsi és nemzeti szempontok és eszmények iránt fogékony s azokól áthatott tanítóság nevelhet a magyar haza iránti hűségben és odaadásban egységes, nemesebb erkölcsű, békés, a kor hibáitól lehetőleg ment s általában a magyar nemzeti szempontoknak és érdekeknek megfelelően művelt lelkű néptársadalmat; csak az ilyen tanítóság képes a társadalmi téren eléje gördülő rendkívüli nehézségeken és akadályokon győzedelmeskedni; nemes idealizmusából merített lelkesítő példaadásával, törhetetlen ügybuzgalmával, a nép iránti önzetlen, meleg szeretetével a népet magához vonzani, néptanítói munkássága céljaira megnyerni s reá a megfelelő mértékű tanítói és nevelői irányadó befolyást gyakorolni; csak az ilyen tanítóság képes, nemes ügybuzgalmával s ideális lelkesedésével, iskolai, kivált pedig iskolán kívüli munkássága céljaira a nála magasabb társadalmi állású és képzettségű értelmiség érdeklődését, támogatását, sőt munkás közreműködését is megnyerni; általában: a magyar nemzeti társadalom lehető egységes, életerős és egészséges szellemű megszervezésének s ezzel a nemzeti jövő ügyét a kellő sikerrel szolgálni.

Mit értsünk tanítói idealizmus és ideális lelkesedés alatt, illetve miben nyilvánul az meg hivatása körében? E kérdésre könnyű a felelet. Ha a hivatalos kötelességet kedvetlenül, hivatásérzet és szeretet nélkül — csak az anyagiakért — úgy teljesítjük, hogy éppen csak lemorzsoljuk s bajba ne kerüljünk: az ilyen tanítói munkán nincsen Isten áldása; — szigorú pontossággal, sőt odaadóan teljesíteni a kiszabott, előírt s minden részletében megfizetett hivatalos kötelességet s ezentúl hivatása szempontjából semmit sem tenni: ez lehet hasznos és kifogástalan tanítói munka; de — a tanítói állást *hivatásnak* tekintve — a szorosán vett „hiva-

talos” kötelesség odaadó teljesítésén túl, iskolában úgy, mint iskolán kívül, ideális és hazafias lelkesedéssel s *példaadóan* munkálkodni, erejének és tehetségének teljes kifejtésével, az önző egyéni és anyagi érdekek által nem korlátoztatva, benső, lelki szükségéből és hazafias meggyőződésből: a magyar nemzeti állam és társadalom, az emberiség érdekeiért — a közérdekekért —, az igaz, szép és jó eszményeinek diadaláért: ez tanítói idealizmus; ez a hivatása magaslatán álló magyar néptanító eszményképe.

Gyakran találkoztam az életben — sajnos, kivált az utóbbi időkben — oly tanítói véleményekkel, ellenvetésekkel, melyek az idealizmust, minden alakjában, szánakozóan lekicsinylették, sőt elítélték. Hát magyar tanítónak — kinek korszerű nemzeti érdekből: a kis gyermekek tanítójából mielőbb s a szó valódi értelmében „néptanítóvá” kell lennie — ma már nem szabad, sőt többet mondok: hálátlanság és bűn így gondolkoznia, még kevésbé így beszélnie is. Az ilyen szűkeklúség vagy meg nem értése, vagy szándékos megtagadása a *magyar* néptanítói hivatásnak. Aki magyar tanítói pályát választott és foglal el élethivatásául, annak első és elutasíthatatlan kötelessége, hogy eme hivatását, — melyet ma már (ha vannak is még jogos kívánnivalók), be kell ismernünk: állam és társadalom mind méltóbb anyagi és erkölcsi jutalomban részesít »ürügyek« kifogások nélkül, odaadólag s az egész vonalon teljesítse. Ha ezt nem, vagy nem eléggé teszi, úgy vétkezik a nemzet ellen, sőt - ez erős hitem - vétkezik önmaga, a saját érdekei ellen is. A hazának megfelelő tette kész s hivatástudó és betöltő tanítóságra van szüksége — és pedig nagy és életbevágó szüksége.

Az idealizmus hanyatlásának, az anyagi és önző egyéni érdekek hajszolásának s — ami ezekkel együttjár — a tanítói hivatásérzet és szeretet megfogyatkozásának jeleivel a tanítóegyesületi s a tantestületi életben is találkozhatunk. Ilyenekül csupán a tanítói közszellem, a kartársi szeretet és összetartás hiányát, a testületi munkálkodás kerülését (mindig tisztelet a kivételeknek), csekélyebb értékét, a közös célok és törekvések, különösen pedig a nemzeti szempontból igényelt nagyobb szabású s messzebbmenő célok és feladatok

mellőzését, a tanácskozások iránti érdeklődés s a tanácskozások magasabb színvonalat biztosító közös és egyetemes jellegű szempontokra, irányelvekre és megállapodásokra való törekvés hiányát, a szűkkeblű osztályérdekek szerinti s céltévesztett egyesületi reformokra való törekvéseket, az anyagi és osztályérdekeknek a nemzettársadalmi és így a tanítói hivatásbeli érdekek elhomályosítására és kárára is történő folytonos előtérbe állítását sa — minden más pályától elütő természetű tanítói hivatás feladatainak és kötelességeinek ezen a szemüvegen át való tekintését kell megemlítenem. Nem szeretnék félreértetni. Nem akarnak ezek a tagadhatatlan igazságok vádask lenni; nem is mindenütt állnak fenn e bajok s még nem is együtt; sokhelyről s főleg a tanügyi sajtó közleményeiből vannak együvé csoportosítva e megfigyelések. Kétségtelen azonban, hogy több-kevesebb részben általánosak. Az is bizonyos — s ez mentő körülmény —, hogy ma hasonló szellemű — általában — az egész társadalom is. (A kivételek sem ott, sem itt nem döntenek meg a fenti állítást.) Sőt az is igaz, hogy a tanítóság körében még ma is aránylag sokkal több ideális gondolkozású és lelkesedésű ember van, mint a társadalom más osztályaiban. Ismétlem azonban — mindnyájunk előtt a világos és kétségbevonhatatlan jelenségek —, hogy a helyzet e tekintetben a tanítóság körében is napról-napra romlik. E fölött szemet hunynunk nem lehet, nem szabad. A magyar nemzeti állam fejlődő és alakuló helyzete, jövőjének érdeke nagy s egész terjedelmükben ma még alig belátható feladatok küszöbére állítja a tanítóságot. Újabb, az eddigivel össze sem hasonlítható nagyságú és jelentőségű harcba kell indulnia, — a békés és összefoglaló nemzeti kultúra és szociális érdek fegyvereivel. Ha e nagy és nemes küzdelembe megfelelő erős hit, meggyőződés és egybeforrasztó ideális lelkesedés nélkül indul el: úgy már előre meg van verve s bizonytalanná téve a nemzeti jövő. Válót elolt áll tehát a magyar tanítóság. Vagy — a mai társadalomban általános szokás szerint — az anyagi és osztályérdekek szűkkeblű — ma „modernnek” és „reálisnak” nevezett — szempontjai fogják irányítani életfelfogását és munkásságát, vagy pedig — anélkül, hogy ezáltal méltányos és jogos igényeit

s azok célszerűen és helyesen szervezett testületi munkálására irányuló sa nemzeti állam érdekeivel összeegyeztetett törekvéseit feladná — a szűkkeblű anyagi és osztályérdekek fölé emelt a helyesen felfogott és értelmezett nemesebb és ideálisabb világnézet kultuszát: a nemzeti állam, a nemzeti jövő korszerű érdekeit. Én kétségtelennek tartom — s ez, hitem szerint, álláspontom egyik főerőssége, — hogy ez utóbbi út a taniói osztályérdekek megvalósulásának is legbiztosabb és méltóbb útja s a tanítóságnak osztályérdekei szempontjából sincsen miért a választásnál haboznia.

Az a vélemény pedig, hogy egy — a nemzeti jövő biztosítása szempontjából — jobb, ideálisabb világnézetű és hazafiasabb néptársadalom kialakulásának sikeres előmozdításához kévé; és gyenge a tanítóság, a valóságban meg nem állhat. Ebbe az ürügybe kapaszkodott eddig: a nemakarás, az érzéketlenség, a közömbőség és a tájékozatlanság. Gondoljuk meg, hogy a *pél*da, — és csakis ez — vonz és lelkesít. Hazánk több, mint 30.000 tanítója oly tekintélyes hadsereg, mely — kivált szoros szövetkezve, — csodákat művelhet. *Ennek* pedig valóban elérkezett a tizenkettedik órája. S ugyan kinek lenne e tekintetben hivatása a kezdeményező és úttörő, sőt nemzetmentő- és építő munkára kiválóan és elsősorban vállalkoznia, ha nem a tanítóságnak?! Más országokban is nagyfontosságú a néptanítói hivatás: hazánkban azonban — nemzeti szempontból s kivált az újabb fejlődések perspektívájában — összehasonlíthatatlanul nagyobb-jelentőségű az.

A hazafias érzelmű magyar néptanító előtt gyönyörű, de nehéz és felelősségteljes feladat áll: tisztultabb, nemesebb, a kor hibáitól a lehetőségig ment szellemi és erkölcsi tartalmat, nemes idealizmussal párosított gyakorlati életfelfogást vinni be a nemzet nagy zömét képző néptársadalomba s ezen a réven biztos kézzel, céltudatosan lerakni a nemzettársadalmi érzelmi egység és egyetértés, a nemzeti nagyság és jövő szilárd alapjait. Ez a feladat és hivatás lehet csak az ő életfelfogásának és munkásságának egyetlen és egyedül helyes útmutatója és irányítója. Igaz, hogy nehéz harc vár reá ez utón: harc önmaga, a saját emberi, öröklött

gyarlóságai, gyengeségei ellen; harc a — helytelenül s megtévesztésül „modernnek” és „reálisnak” nevezett — minden nemesebb ideált eltipró és kigúnyoló, sivár, önző és teljesen az anyagiasságba merült beteges társadalmi közfelfogás és világnézet ellen. Ábrándozó idealistának, szocialistának, reakciónak, klerikálisnak, feketének, sovínisztának, strébernek s a jó ég tudja, minek fogja őt a tudatlanság, a hazafiatlanság, a sivár lelkűség s a téves és hamis célzatú jelszavakon lovagoló előítélet, elfogultság és rosszakarát elmondani: ne törődjek vele; ne hagyja magát megtévesztetni és tévútra vezetetni; csak a saját gyakorlati tapasztalati és hazafias belátására, a saját hazafiúi lelkiismeretére és érzületére halgasson s kövesse elhatározásaiban, munkásságában tántorodás nélkül annak diktáló szavát. Legyen a magyar tanítóság — bomladozó, romladozó, válságos nemzettársadalmi viszonyaink között, az előttünk álló új és küzdelmes korszakban — az az erős gát, mely ellenáll a további romlásnak; az a sziklaszilárd alapzat, melyen — regenerálandó néptársadalmában — felépíthető, megerősíthető s örök időkre biztosítható a virágzó magyar nemzeti állam valósága.

Így töltheti be megfelelően az isteni gondviselés által kijelölt nagy nemzeti hivatását.